

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Φοιτητής: Πιτίδης Ευάγγελος

Διπλωματική Εργασία:

*Ο θεσμικός ρόλος των συνεταιρισμών και η κοινωνική τους
ενσωμάτωσή: Η διεθνής εμπειρία και το παράδειγμα του
Βελβεντού Κοζάνης*

2012

**International
Year of**

Cooperatives

Βόλος, 2012

Επιβλέποντες Καθηγητές

Σταμπουλής Γεώργιος

Σκάγιαννης Παντολέον

Περίληψη

Στο συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον της οικονομικής πραγματικότητας που την τελευταία πενταετία, αποκορύφωμα της οποίας είναι η παγκόσμια οικονομική κρίση του καπιταλιστικού μοντέλου παραγωγής, έχει ανακύψει η ανάγκη ενός νέου μοντέλου παραγωγής, λειτουργικού στο καπιταλιστικό, όμως, πλαίσιο. Οι συνεταιριστικές παραγωγικές μονάδες μπορούν να αποτελέσουν την απάντηση σε αυτήν την αναζήτηση.

Στη συγκεκριμένη εργασία αναλύονται αρχικά δύο επιτυχημένα παραδείγματα συνεταιριστικής δράσης από το διεθνή χώρο και ο τρόπος με τον οποίο αυτά ενσωματώθηκαν στην εκάστοτε τοπική κοινωνία: το παράδειγμα της περιφέρειας της Εμίλια-Ρομάνια στην Ιταλία και του Mondragon στην χώρα των Βάσκων, που αποτελούν ορόσημα ως πρωτοποριακές κι εναλλακτικές μορφές διοίκησης. Από την άλλη, επιλέχθηκε για μελέτη η περιοχή του Βελβεντού Κοζάνης, στην οποία δραστηριοποιούνται ανελλιπώς τα τελευταία πενήντα χρόνια συνεταιριστικές μονάδες (τόσο αγροτικές όσο και γυναικείες). Ο λόγος που επιλέχθηκε η συγκεκριμένη περιοχή είναι η πλούσια συνεταιριστική της παράδοση και η έντονη παρουσία κοινωνικού κεφαλαίου σε αυτήν. Το Βελβεντό, θα μπορούσε να αποτελέσει παράδειγμα προς μίμηση όσον αφορά τη διαχείριση και ενσωμάτωση των συνεταιρισμών σε μια τυπική αγροτική κοινωνία της ελληνικής υπαίθρου.

Όλες οι περιπτώσεις σκοπεύουν την κατανόηση των διαφορετικών τρόπων της πετυχημένης ενσωμάτωσης και λειτουργίας των συνεταιρισμών, ώστε να μπορέσουν να υιοθετηθούν κι από μελλοντικές παρόμοιες επιχειρήσεις.

Λέξεις κλειδιά: συνεταιρισμός, συνεταιριστικό κίνημα, ενσωμάτωση, κοινωνικό κεφάλαιο, κοινωνική οικονομία

Abstract

In the constantly changing environment of the economic reality that the world facing during the last five years, the climax of which is the global socioeconomic crisis of the capitalistic way of production, the need for a new production model, effective in the capitalistic frame, has emerged. Cooperatives can provide a solution to this quest.

In this dissertation two of the most successful examples of cooperative action and the way they embedded in their local communities are being analyzed: the example of the Italian region of Emilia Romagna and Mondragon Corporation in the Basque country, which are milestones of innovative and alternative management models. On the other hand, the wider region of Velvento in Kozani prefecture has been chosen for analysis. The main reasons for choosing this place are the constant presence of the cooperative movement (both agricultural and female) during the last fifty years and the fact that it is rich in social capital. Velvento could be an example of good management and harmonic embeddedness of a cooperative in a typical, Greek, rural society.

All these case aim to the understanding of the different ways of successful operation and embeddedness of cooperative corporations, in order to be adapted by future similar companies.

Title: *“The institutional role of cooperatives as socially embedded units: International experiences and the case of Velvento Kozanis”*

Key words: cooperatives, cooperativism, embeddedness, social capital, social economy

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή.....	5
1. Θεωρητικές έννοιες.....	7
1.1 Οι εννοιολογικές προσεγγίσεις του χώρου	7
1.1.1 Η κλασική προσέγγιση.....	7
1.1.2 Η μαρξιστική προσέγγιση.....	8
1.2 Η έννοια της κοινωνικής παραγωγής του χώρου	9
1.3 Κοινωνικό κεφάλαιο	11
1.4 Κοινωνική οικονομία	14
1.4.1 Mutual societies	15
1.4.2 Επιχειρηματικοί όμιλοι κοινωνικής οικονομίας.....	16
1.4.3 Συνεταιρισμοί.....	17
1.5 Ο ρόλος της ενσωμάτωσης	17
2. Συνεταιριστικό κίνημα	22
2.1 Συνεταιρισμοί: Γενικές αρχές και αξίες.....	22
2.1.1 Αξίες.....	22
2.1.2 Αρχές.....	23
2.2 Συνεταιριστική ιστορία	24
2.2.1 Robert Owen	25
2.2.2 William King.....	26
2.2.3 Οι πρωτοπόροι του Rochdale.....	26
2.2.4 Η σημασία της κίνησης του Rochdale	27
3. Παραδείγματα διεθνούς εμπειρίας	29
3.1 Το πετυχημένο παράδειγμα της Εμίλια- Ρομάννα	29
3.1.1 Γενικά στοιχεία του ιταλικού συνεταιριστικού κινήματος	29
3.1.2 Παρουσίαση της περιφέρειας.....	29
3.1.3 Ιστορική αναδρομή	30
3.1.4 Ο ρόλος των συνεταιρισμών	31
3.1.5 Οι παράγοντες ανάπτυξης και ενσωμάτωσης των συνεταιρισμών	32
3.1.6 Ο ρόλος της τοπικής πολιτικής ηγεσίας στην Εμίλια- Ρομάννα.....	33
3.1.7 Ο ρόλος τους Κράτους στην Εμίλια- Ρομάννα.....	33
3.1.8 Το μοντέλο της Εμίλια- Ρομάννα	34
3.1.9 Συμπεράσματα	35

3.2 Το Παράδειγμα του Mondragon.....	35
3.2.1 Ο τύπος.....	36
3.2.2 Ιστορική εξέλιξη και το προφίλ του Don Jose Maria Arizmendiarietta.....	36
3.2.3 Η δημιουργία της ULGOR.....	38
3.2.4 Η ίδρυση της Caja Laboral Popular	39
3.2.5 Το πρόβλημα της ασφάλισης	40
3.2.6 Η δημιουργία της ULARCO	41
3.2.7 Eroski	41
3.2.8 Ο όμιλος συνεταιρισμών του Mondragon.....	42
3.2.9 Το Πανεπιστήμιο του Mondragon	43
3.3 Τα διδάγματα του Mondragon.....	44
3.3.1 Οι βασικές αρχές του Mondragon.....	44
3.3.2 Η ενσωμάτωση του Mondragon.....	47
3.3.3 Συμπεράσματα	49
4. Το συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα.....	51
4.1 Ιστορική αναδρομή	51
4.1.1 Η κοινή Συντροφιά των Αμπελακίων	51
4.1.2 Πρώτοι συνεταιρισμοί.....	52
4.1.3 Ανάπτυξη αγροτικών συνεταιρισμών	53
4.1.4 Η ελεύθερη δράση και η πρόοδος του συνεταιριστικού κινήματος στην περίοδο της Κατοχής:.....	54
4.1.5 Το συνεταιριστικό κίνημα από το 1945 μέχρι το 1967	55
4.1.6 Το συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα σήμερα.....	56
4.1.7 Οι γυναικείοι συνεταιρισμοί στην Ελλάδα	56
4.2 Η περίπτωση του Βελβεντού Κοζάνης	57
4.2.1 Ο τύπος.....	57
4.2.2 Η τοπική κοινωνία και το κοινωνικό κεφάλαιο στο Βελβεντό	58
4.2.3 Ιστορικές αρχές	59
4.2.4 Η περίοδος του πολέμου	59
4.2.5 Η μεταπολεμική κατάσταση	60
4.2.6 Ο ρόλος των συνεταιρισμών	60
4.2.7 Το φράγμα Πολυφύτου και η εντατικοποίηση της παραγωγής.....	61
4.2.8 Η δημιουργία νέου συνεταιρισμού.....	61
4.3 Παρουσίαση των συνεταιρισμών.....	62

4.3.1 ΑΣΕΠΟΠ Βελβεντού	62
4.3.2 Αγροτικός Συνεταιρισμός Βελβεντού «Η ΔΗΜΗΤΡΑ».....	65
4.3.3 Γυναικεῖος αγροτικός και βιοτεχνικός συνεταιρισμός Βελβεντού.....	66
4.4 Η ενσωμάτωση των συνεταιρισμών	68
4.5 Αρχές και αξίες του συνεταιριστικού κινήματος στο Βελβεντό.....	70
4.6 Ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο αγροτικών συνεταιρισμών	71
4.7 Συμπεράσματα.....	72
5. Συμπεράσματα	74
Παράρτημα 1	76
Παράρτημα 2	83
Βιβλιογραφία	86

Λίστα Πινάκων

Πίνακας 1.1: Διάφοροι ορισμοί του κοινωνικού κεφαλαίου

Πίνακας 2.1: Οι συνεταιριστικές αρχές

Πίνακας 3.1: Χρονολογική εξέλιξη σημαντικότερων γεγονότων στο Mondragon

Πίνακας 4.1: Χρονολογική εξέλιξη σημαντικότερων γεγονότων στο Βελβεντό

Πίνακας 4.2: Σύγκριση μεγεθών των δύο συνεταιρισμών του Βελβεντού

Λίστα Σχημάτων

Σχήμα 1.1 : Οι συνιστώσες του κοινωνικού κεφαλαίου

Σχήμα 1.2: Επίπεδα ενσωμάτωσης στις δια-βιομηχανικές σχέσεις

Σχήμα 2.1: Οι αξίες του συνεταιριστικού κινήματος

Σχήμα 3.1: Παράγοντες που συνέβαλαν στην ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος στην Εμίλια- Ρομάννα

Σχήμα 3.2 Οι δέκα βασικές αρχές του Mondragon

Σχήμα 4.1: Διοικητική δομή ΑΣΕΠΟΠ Βελβεντού

Σχήμα 6: Η διοικητική δομή της Ulgor

Εισαγωγή

Το σημερινό κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον, με τις συνεχείς αλλαγές οι οποίες το χαρακτηρίζουν, επιβάλλει τη δημιουργία και ανάπτυξη επιχειρήσεων οι οποίες να είναι σε θέση να τόσο να εγκλιματιστούν σε αυτό όσο και να αποβούν επικερδής. Η οικονομική κρίση που μαστίζει εκτός από την Ελλάδα και τις υπόλοιπες χώρες του ευρωπαϊκού νότου καθιστά επιτακτική την ανάγκη για δημιουργία υγιών, κερδοφόρων επιχειρήσεων με δυνατότητα διάχυσης της ανάπτυξης τους αρχικά σε τοπικό και μετέπειτα σε περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο.

Οι συνεταιρισμοί αποτελούν μια μορφή εναλλακτικής διαχείρισης, βασισμένη στην ισότητα μεταξύ όλων των εργαζομένων και τη δημοκρατική λήψη αποφάσεων που αφορούν τη διοίκηση, υποβαθμίζοντας τη σημασία του κεφαλαίου με σχέση με την εργασία. Στη συγκεκριμένη εργασία παρατίθενται τα παραδείγματα τριών επιτυχημένων συνεταιριστικών κινήματων που αναπτύχθηκαν σε διαφορετικές χώρες του ευρωπαϊκού νότου. Η επιτυχία του καθενός από αυτά δεν μπορεί να συγκριθεί με την άλλη καθώς τα μεγέθη τους δεν είναι ανάλογα. Παρόλα αυτά, μπορούν να αποτελέσουν παραδείγματα ορθής διαχείρισης και ενσωμάτωσης στις τοπικές κοινωνίες, τις οποίες βοήθησαν να αναπτυχθούν και να ευημερήσουν.

Η συγκεκριμένη εργασία εστιάζει στα γεγονότα τα οποία συνέβαλαν στην ανάπτυξη των συνεταιρισμών καθώς και στον τρόπο που οι τελευταίοι ενσωματώθηκαν στις εκάστοτε τοπικές κοινότητες.

Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται μια ανάλυση των εννοιολογικών προσεγγίσεων του χώρου και της σημασίας του κοινωνικού παράγοντα σε αυτόν. Οι συνεταιριστικές επιχειρήσεις δίνουν πολύ μεγάλη σημασία στον ανθρώπινο παράγοντα και οι συγκεκριμένες θεωρίες είναι απαραίτητες για την κατανόηση των διδαγμάτων που προέρχονται από τα παραδείγματα που ακολουθούν. Δίνονται επίσης οι ορισμοί εννοιών όπως το κοινωνικό κεφάλαιο και η ενσωμάτωση η πρακτική εφαρμογή των οποίων εμφανίζεται μετέπειτα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, επιχειρείται μια μικρή αναδρομή στην ιστορία των συνεταιρισμών παγκοσμίως και στο πως η οξυδέρκεια, αλλά και οι συγκυρίες οδήγησαν στην ανάπτυξη του συνεταιριστικού-συνεργατικού κινήματος, του οποίου οι αρχές διέπουν όλους του συνεταιρισμούς.

Στο τρίτο κεφάλαιο, παρατίθενται τα παραδείγματα της Εμίλια- Ρομάνα στην Ιταλία και του Mondragon στην Ισπανία. Τα δύο αυτά παραδείγματα διαφέρουν μεν μεταξύ τους, αποτελούν όμως σημαντικές περιπτώσεις επιτυχίας συνεταιριστικών επιχειρήσεων. Επιχειρείται η ανάδειξη των στοιχείων που συνέβαλαν στην επιτυχή έκβαση των εγχειρημάτων, ενώ γίνεται και ανάλυση του τρόπου λειτουργίας τους.

Το τέταρτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην ελληνική συνεταιριστική ιστορία, προβάλλοντας ταυτόχρονα και το παράδειγμα μιας αρμονικής κοινωνικής ενσωμάτωσης συνεταιριστικών επιχειρήσεων στον Βελβεντό Κοζάνης. Το μέγεθος των συγκεκριμένων συνεταιρισμών σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί συγκρίσιμο μέγεθος με αυτόν των προηγούμενων κεφαλαίων, αποτελεί όμως προβολή του εγχειρήματος σε μικρότερη κλίμακα με ευεργετικά για την περιοχή αποτελέσματα. Το συγκεκριμένο παράδειγμα επιλέχθηκε για επιτόπια έρευνα, καθώς συνδυάζει πολλά στοιχεία που αναφέρονται σε προηγούμενα κεφάλαια της εργασίας, μιας και είναι περιοχή με σημαντική συνεργατική προϊστορία, πλούσια σε κοινωνικό κεφάλαιο, όπου οι συνεταιρισμοί έχουν ενσωματωθεί αρμονικά στην τοπική κοινωνία αποτελώντας αναπόσπαστο κομμάτι της και πυλώνα της τοπικής οικονομίας. Το πέμπτο κεφάλαιο συνοψίζει τα συμπεράσματα ολόκληρης της εργασίας.

Όσον αφορά στη μεθοδολογική προσέγγιση της εργασίας, τα τρία πρώτα κεφάλαια, καθώς κι ένα κομμάτι του τετάρτου, αποτελούν προϊόντα δευτερογενούς έρευνας που περιλαμβάνει βιβλία, επιστημονικά άρθρα και διαδικτυακές πηγές. Το κομμάτι του Βελβεντού στηρίζεται σε επιτόπια έρευνα, καθώς και σε συνεντεύξεις με τους προέδρους των συνεταιρισμών, πρώην δημάρχους και μέλη της διοίκησης της ευρύτερης περιοχής, αλλά και απλούς κατοίκους.

1. Θεωρητικές έννοιες

Στο κεφάλαιο αυτό αναλύονται κάποιες θεωρητικές έννοιες, με τις οποίες πρέπει να είναι εξοικειωμένος ο αναγνώστης για να κατανοήσει τη σημασία ολόκληρης της εργασίας. Οι προσεγγίσεις του χώρου, που παρουσιάζονται αρχικά, κρίνονται απαραίτητες καθώς στόχος της εργασίας είναι και η παρουσίαση της χωρικής διάστασης των συνεταιρισμών. Έπειτα, το κεφάλαιο εστιάζει στην κατανόηση εννοιών όπως το κοινωνικό κεφάλαιο, η ενσωμάτωση και η κοινωνική οικονομία. Οι έννοιες που παρατίθενται στο κεφάλαιο αυτό έχουν πρακτική εφαρμογή και αναλύονται σε καθεμιά στις περιπτώσεις που μελετώνται στα επόμενα κεφάλαια.

1.1 Οι εννοιολογικές προσεγγίσεις του χώρου

Αρχικά, αξίζει να σημειωθεί ότι σε κάθε τρόπο παραγωγής καθώς και στα συμφέροντα της εκάστοτε κυρίαρχης κοινωνικής τάξης αντιστοιχεί και διαφορετική οργάνωση του χώρου, γεγονός που καθιστά επιτακτική την ανάγκη μιας μικρής ανάλυσης των διαφορετικών οικονομικών προσεγγίσεων.

Κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα διατυπώθηκαν δύο βασικές θεωρίες της ανθρώπινης αντίληψης όσον αφορά το χώρο. Η πρώτη στηρίζεται στην έννοια της «εμπειριοκρατίας» του χώρου και είχε εκφραστές όπως ο Emmanuel Kant. Κατά την άποψη αυτή ο χώρος είναι ένας όρος και ορίζεται από τα αντικείμενα που υπάρχουν σε αυτόν, ενώ γίνεται αντιληπτός από τον άνθρωπο μέσω των αισθήσεών του (Heywood, 2002).

Η δεύτερη βασίζεται στην έννοια του «ιδεαλισμού» και ένας από τους βασικούς εκπροσώπους της ήταν ο David Hume. Ο χώρος ερμηνεύεται ως πρίσμα πρόσληψης της πραγματικότητας. Με λίγα λόγια, ο χώρος υπάρχει ανέκαθεν κι ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται τα αντικείμενα επειδή ακριβώς υπάρχει ο χώρος, ο οποίος πλέον δεν είναι όρος αλλά όριο μέσα στο οποίο πραγματοποιούνται οι διάφορες διαδικασίες. Οι δύο παραπάνω θεωρίες αποτελούν ένα διαλεκτικό ζεύγος της ύπαρξης του χώρου, η ύπαρξη της μίας δηλαδή προϋποθέτει την ύπαρξη της άλλης (Heywood, 2002).

1.1.1 Η κλασική προσέγγιση

Η κλασική θεωρία διατυπώθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και υποστηρίζει ότι η εργασία και το κεφάλαιο είναι η βασικοί συντελεστές της παραγωγικής διαδικασίας, καθώς κι ότι οι μηχανισμοί της αγοράς, με κάποιες παραδοχές (ελεύθερος ανταγωνισμός των

οικονομικών μονάδων και πλήρης κινητικότητα των συντελεστών της παραγωγής), οδηγούν σε ομοιόμορφη κατανομή των συντελεστών στο χώρο και άρα σε σχετική ισορροπία σε αυτόν (Αγγελίδης, 2000). Βέβαια, η συγκεκριμένη προσέγγιση θεωρεί δεδομένο ότι κάθε προϊόν που παράγεται καταναλώνεται υποχρεωτικά, γεγονός που δεν αντικατοπτρίζεται στις σημερινές αγορές.

1.1.2 Η μαρξιστική προσέγγιση

Η βασική οπτική της μαρξιστικής θεωρίας για την ανάλυση του χώρου συνδέεται με την κατανόηση της έννοιας του καταμερισμού της εργασίας στα διάφορα εξελικτικά στάδια της παραγωγικής διαδικασίας. Όπως γίνεται κατανοητό, ουσιαστικά πάνω στη βασική κοινωνικοοικονομική προσέγγιση του Μαρξ στηρίζεται και η προσέγγισή του για το χώρο. *Ο χώρος δηλαδή, ως αντανάκλαση της κοινωνικής πραγματικότητας, δεν είναι ουδέτερος, αλλά αποτελεί σημείο διαμάχης συμφερόντων και πεδίο ταξικών αγώνων* (Castells, 1981). Συνεπώς, ο ίδιος ο χώρος μετατρέπεται σε κεφάλαιο, σε εμπόρευμα, γενικότερα σε απαραίτητο συστατικό της παραγωγικής διαδικασίας.

Ο χώρος από τον Μαρξ προσεγγίζεται ως κόστος στην προσπάθεια για μεγιστοποίηση του κέρδους από τους κεφαλαιούχους. Έτσι, είναι αναγκαίο να μειωθεί ως και να καταστραφεί ο χώρος, δηλαδή να μειωθεί το κόστος. Με λίγα λόγια, ο χώρος αντιμετωπίζεται ως εκμεταλλεύσιμο υλικό καταναλώσιμο προς όφελος αυτών που κατέχουν μεγαλύτερο κομμάτι του, δηλαδή και πάλι των λίγων. Ο χώρος αλλοτριώνεται από τον άνθρωπο, αφού αποτελεί υλικό της παραγωγικής διαδικασίας, αλλά και αλλοτριώνει τον εργαζόμενο σε αυτόν, ως μέσο παραγωγής.

Από την άλλη πλευρά, η συσσώρευση του κεφαλαίου, που προκύπτει από την καπιταλιστική παραγωγική διαδικασία, σε συνδυασμό με τη συνεχή προσπάθεια ομογενοποίησης χωρικών ενοτήτων- ώστε να είναι ευκολότερος ο έλεγχος των πληθυσμιακών ομάδων- οδηγεί σε κρίσεις συσσώρευσης, μια από τις οποίες βιώνουμε και σήμερα. Απαιτείται συνεπώς, η επέκταση στο χώρο, σε νέα πεδία κερδοφορίας οι πόροι των οποίων δύνανται ακόμα να αποτελέσουν προϊόντα εκμετάλλευσης.

Συνδυάζοντας τα δύο παραπάνω συμπεράσματα, προκύπτει η διαλεκτική σχέση του καπιταλιστικού συστήματος με το χώρο. Από τη μία, ο χώρος αποτελεί κόστος στη διαδικασία της παραγωγής, και συνεπώς επιδιώκεται μείωση ή και καταστροφή του. Από την άλλη, η αυτοκαταστροφική φύση του καπιταλιστικού συστήματος οδηγεί στην

αναζήτηση νέων πεδίων κερδοφορίας, γεγονός που απαιτεί τη χωρική επέκταση του συγκεκριμένου παραγωγικού μοντέλου. Το γεγονός αυτό αποτελεί μια ακόμη εγγενή αντίφαση του καπιταλισμού, οι χωρικές προεκτάσεις της οποίας είναι εμφανείς σε πολλές στιγμές της ανθρώπινης ιστορίας.

1.2 Η έννοια της κοινωνικής παραγωγής του χώρου

Η έννοια της κοινωνικής παραγωγής του χώρου προέρχεται από την κοινωνιολογία και τη γεωγραφία και στηρίζεται, κατά βάση, στο έργο του Henri Lefebvre, ο οποίος υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους στοχαστές των χωρικών σχέσεων, και της παραγωγής του χώρου ειδικότερα, ενώ το έργο του έχει επηρεάσει ένα ευρύ φάσμα επιστημών κι επιστημόνων (Οικονόμου, 2008). Ο Lefebvre αντιλαμβάνεται το χώρο ως ένα παραγόμενο προϊόν, δηλαδή ένα εμπόρευμα, η κατανάλωση του οποίου αποτελεί και στοιχείο της παραγωγής του.

Ένας ενδιαφέρων ορισμός της ανωτέρω έννοιας δίνεται από την ανθρωπολόγο S. Low, η οποία χαρακτηρίζει την κοινωνική παραγωγή του χώρου ως *«το σύνολο των διαδικασιών που έχουν ως στόχο τη δημιουργία του χτισμένου περιβάλλοντος»* (Low, 1999), ενώ τη διαχωρίζει από την έννοια της «κοινωνικής κατασκευής» του χώρου¹.

Όσον αφορά το χώρο, ειδικότερα τον «κοινωνικό χώρο», ο Lefebvre ισχυρίζεται *«ότι δεν είναι ένα προϊόν ανάμεσα στα άλλα προϊόντα, αλλά εμπεριέχει στοιχεία τα οποία έχουν ήδη παραχθεί και διέπει τις σχέσεις μεταξύ τους. Με λίγα λόγια, επιτρέπει την ανάπτυξη νέων ενεργειών, ενώ ταυτόχρονα προτείνει άλλες και αποκλείει άλλες»* (Lefebvre, 1974: 73). Τέλος, καταλήγει ότι -στις αναπτυγμένες κοινωνίες ιδιαίτερα- η παραγωγή του χώρου παίζει καθοριστικό ρόλο στην οικονομική και ιδεολογική παραγωγή του εκάστοτε συστήματος, εν προκειμένω του καπιταλισμού, γεγονός που την καθιστά σημαντικό εργαλείο στα χέρια των πολιτικών ηγετών. Η μεθοδολογική του προσέγγιση για το χώρο συνοψίζεται παρακάτω:

1. Ο χώρος είναι καθαρός και σαφής. Αποτελεί «απόλυτη ιδέα» και συνδέει το θεωρητικό με το πρακτικό και το ιδεατό με το πραγματικό.

¹ Ως «κοινωνική κατασκευή» του χώρου ορίζεται ο πραγματικός μετασχηματισμός του χώρου μέσα από την καθημερινή χρήση κι εμπειρία. (Low, 1999: σελ 112)

2. Ο χώρος αποτελεί προϊόν της κοινωνίας και προκύπτει από την εργασία και τον καταμερισμό της εργασίας (κοινωνικός χώρος). Είναι, συνεπώς, ο γενικός τόπος των παραγόμενων αντικειμένων και αποτελεί την αντικεμενοποίηση της κοινωνίας.
3. Ο χώρος δεν αποτελεί σημείο έναρξης αλλά ούτε και σημείο άφιξης, παρά ένα ενδιάμεσο σημείο, δηλαδή ένα μέσο κι ένα όργανο το οποίο στα χέρια των κατάλληλων πολιτικών δυνάμεων αποτελεί μοχλό άσκησης εξουσίας.
4. Ο χώρος δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί ως ένα εμπόρευμα σαν όλα τα άλλα, αφού αποτελεί τον τόπο αναπαραγωγής των κοινωνικών σχέσεων, και η πολυπλοκότητα των δραστηριοτήτων που τον χαρακτηρίζουν τον καθιστούν μια ξεχωριστή οντότητα. (Lefebvre, 2007)

Σε ένα παρόμοιο συμπέρασμα καταλήγει και ένας άλλος σημαντικός κοινωνιολόγος, ο David Harvey (1982), ο οποίος κατέδειξε τη σημασία του χώρου ως μέσου παραγωγής, συμβόλου και μέσου εξουσίας και ελέγχου, ενώ συνέδεσε αρμονικά και τους ρυθμούς ανάπτυξης του χτισμένου περιβάλλοντος με τις διακυμάνσεις της καπιταλιστικής οικονομίας, δίνοντας ταυτόχρονα μορφή και χαρακτήρα στην έννοια της ταξικής πάλης. Επιπλέον, εξήρε τη σημασία της εμπρόθετης δράσης και της ιδεολογίας στην παραγωγή του χώρου (Harvey, 1993).

Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, σημαντική επιρροή στην αντίληψη των διαστάσεων της παραγωγής του χώρου αρχίζει να έχει το έργο του Foucault, το οποίο αποτέλεσε μια καινοτόμα οπτική της δυτικής νεωτερικότητας με ιδιαίτερη εστίαση στις μορφές εξουσίας. (Οικονόμου, 2008) Σύμφωνα με τον Foucault, *«ο χώρος έχει θεμελιώδη σημασία για κάθε μορφή κοινωνικής ζωής και θεμελιώδη σημασία για την άσκηση κάθε μορφής εξουσίας»*(Foucault, 1980: σελ 70) μιας και αποτελεί κύριο συστατικό των τεχνικών της εξουσίας. Επιπλέον, έδωσε μεγάλη σημασία στην έννοια της πειθάρχησης², βάσει της οποίας ισχυρίστηκε ότι δομούνται οι περισσότερες νέες πόλεις στον καπιταλιστικό κόσμο.

² Η «πειθάρχηση» είναι μια μορφή εξουσίας που ορίζεται ως το σύνολο των γνώσεων και των τεχνικών που στοχεύουν στην εξατομικευμένη επιβολή συγκεκριμένων κοινωνικών προτύπων. Είναι μια ευρεία, διάχυτη και αποκεντρωμένη διαδικασία, μέσα από την οποία ορισμένες βασικές τεχνικές (π.χ. χαρτογράφηση, αξιολόγηση, επιβράβευση) διαχέονται στα θεσμικά πεδία.

1.3 Κοινωνικό κεφάλαιο

Απόρροια της κοινωνικής παραγωγής του χώρου, είναι η δημιουργία του κοινωνικό κεφάλαιο (social capital), για το οποίο έχουν διατυπωθεί διαφορετικοί ορισμοί από διάφορους θεωρητικούς επιστήμονες. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι βασικοί εξ αυτών:

Πίνακας 1.1: Διάφοροι ορισμοί του κοινωνικού κεφαλαίου

<i>Συγγραφέας</i>	<i>Ορισμός κοινωνικού κεφαλαίου</i>
Bourdieu	Το κοινωνικό κεφάλαιο είναι το «το σύνολο των πραγματικών ή δυνητικών πόρων που συνδέονται με την κατοχή ενός διαρκούς δικτύου και τις θεσμοθετημένες σχέσεις (περισσότερο ή λιγότερο) αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αναγνώρισης» (Bourdieu, 1983)
Coleman	Το κοινωνικό κεφάλαιο ορίζεται από τη λειτουργία του. Δεν είναι μια ενιαία οντότητα, αλλά μια ποικιλία διαφορετικών φορέων, που έχουν δύο κοινά χαρακτηριστικά: όλα αποτελούνται από κάποια πτυχή της κοινωνικής δομής, και διευκολύνουν ορισμένες ενέργειες των ατόμων που βρίσκονται εντός αυτής της δομής »(Coleman, 1994)
Putnam	Ενώ το φυσικό κεφάλαιο αναφέρεται στα υλικά αντικείμενα και το ανθρώπινο κεφάλαιο αναφέρεται στις ιδιότητες των ατόμων, το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται στις συνδέσεις μεταξύ των ατόμων (τα κοινωνικά δίκτυα) και τους κανόνες της αμοιβαιότητας και της αξιοπιστίας που προκύπτουν από αυτές. Υπό αυτή την έννοια, το κοινωνικό κεφάλαιο είναι στενά συνδεδεμένο με αυτό που ορισμένοι αποκαλούν «πολιτικής της αρετής». Η διαφορά είναι ότι «κοινωνικό κεφάλαιο» εφιστά την προσοχή στο γεγονός ότι η αρετή του πολίτη είναι πιο ισχυρή όταν εντάσσεται σε ένα δίκτυο αμοιβαίων κοινωνικών σχέσεων. Μια κοινωνία των πολλών ενάρετων αλλά απομονωμένων ατόμων δεν είναι αναγκαστικά πλούσια σε κοινωνικό κεφάλαιο (Putnam, 2000).
Fukuyama	«Το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να οριστεί απλά ως η ύπαρξη μιας ορισμένης σειράς ανεπίσημων αξιών ή κανόνων που κατανέμονται μεταξύ των μελών μιας ομάδας και επιτρέπει την αρμονική συνεργασία μεταξύ τους» (Fukuyama, 1997)

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Συνθέτοντας τους ορισμούς που αναφέρθηκαν παραπάνω, γίνεται αντιληπτό ότι το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται στο σύνολο των μη οικονομικών πόρων, πραγματικών ή φανταστικών, που αποδίδονται σε άτομα, ομάδες ή σε δίκτυα κοινωνικών σχέσεων και χαρακτηρίζονται από εμπιστοσύνη, αμοιβαιότητα και κοινά αποδεκτούς κανόνες συμπεριφοράς, οι οποίοι διευκολύνουν τη συνεργασία και τη συλλογική δράση των ανθρώπων, με στόχο το γενικό συμφέρον. Συνεπώς, το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να

θεωρηθεί ως πόρος που έχει ως βάση τη συλλογική δράση και μπορεί να έχει αποτελέσματα σε ευρύτατη οικονομική και κοινωνική κλίμακα (Πλατή, 2009).

Είναι μια διαδικασία «από τα κάτω³» και αφορά πολίτες, ίδιας ή διαφορετικής καταγωγής και κουλτούρας, που συνδέονται κοινωνικά και δημιουργούν δίκτυα και ενώσεις. Ωστόσο, ο όρος «κοινωνικό κεφάλαιο» έχει μεγαλύτερη βαρύτητα γιατί:

α) τοποθετεί τα κοινωνικά δίκτυα στο ίδιο επίπεδο με άλλες μορφές κεφαλαίου, όπως το οικονομικό κεφάλαιο, το φυσικό κεφάλαιο και το ανθρώπινο κεφάλαιο και αποκτά έτσι μεγαλύτερη βαρύτητα. (Καραμάνου, 2006)

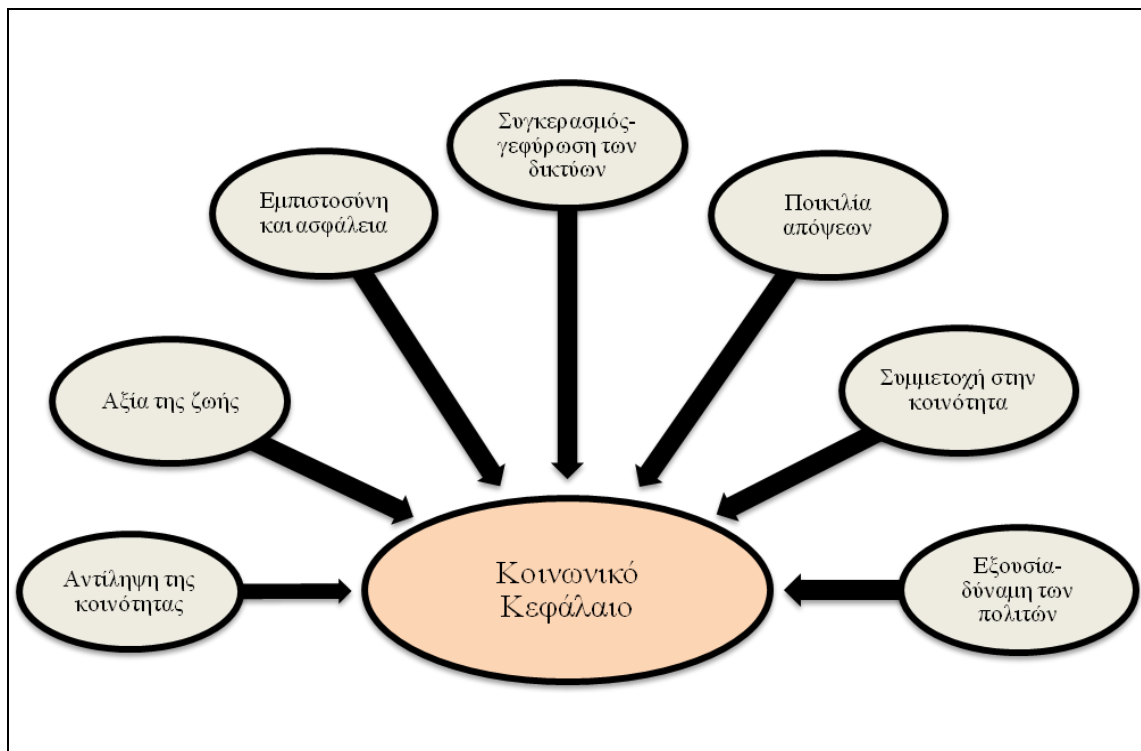
β) διαθέτει κοινά χαρακτηριστικά με άλλες μορφές κεφαλαίου, γιατί κάποιος μπορεί να επενδύσει σε αυτό και να αποκομίσει οφέλη αργότερα (Καραμάνου, 2006).

Ο Portes (1998) υποστηρίζει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο σηματοδοτείται από τις παρακάτω συνιστώσες:

- Κοινωνικές διαδικασίες που οδηγούν στο κοινωνικό κεφάλαιο όπως συλλογικότητα και εμπιστοσύνη
- Το ίδιο το κοινωνικό κεφάλαιο
- Τις εκβάσεις του κοινωνικού κεφαλαίου

Στο παρακάτω σχήμα γίνονται αντιληπτές οι βασικές συνιστώσες του κοινωνικού κεφαλαίου:

³ Ως διαδικασία «από τα κάτω» νοείται των σύνολο των δράσεων χωρίς την παρεμβολή της κεντρικής διοίκησης, αλλά με πρωτοβουλίες τοπικών αυτοδιοικήσεων, οργανώσεων ή και πολιτών.

Σχήμα 1.1 : Οι συνιστώσες του κοινωνικού κεφαλαίου

Πηγή: <http://www.hicmena.org/SocialCpitaIx.htm>, Ιδία επεξεργασία

Η σημαντικότερη από τις παραπάνω συνιστώσες είναι αναμφίβολα η εμπιστοσύνη μεταξύ των κοινωνικών εταίρων. Η εμπιστοσύνη επιτρέπει την ανάληψη ρίσκου, όταν υπάρχει η πεποίθηση ότι οι άλλοι θα αντιδράσουν θετικά και υποστηρικτικά ή τουλάχιστον δε θα υπονομεύσουν την πρωτοβουλία. Ο Fukuyama (1995) προσδιόρισε την εμπιστοσύνη «*την προσδοκία που γεννάται στο πλαίσιο μιας οργάνωσης για κανονική, έντιμη και συντροφική συμπεριφορά, από τα άλλα μέλη της οργάνωσης, στη βάση κοινών κανόνων*».

Ο τρόπος μέτρησης του κοινωνικού κεφαλαίου παραμένει ένα αρκετά δύσκολο ζήτημα, καθώς συνήθως στις μετρήσεις περιλαμβάνονται «οριζόντιες» κοινωνικές οργανώσεις, χωρίς να είναι εμφανής η διαφορετική σημασία τους και χωρίς να εξετάζονται το διαφορετικό κοινωνικό και πολιτιστικό τους πλαίσιο.

Συνοψίζοντας, το κοινωνικό κεφάλαιο εκφράζει μορφές κοινωνικής οργάνωσης, δίκτυα, θεσμούς συμμετοχής και κοινωνικής εμπιστοσύνης, τα οποία δρουν καταλυτικά για τον συντονισμό και την συνεργασία προς αμοιβαίο όφελος. Η αλληλεγγύη και η εμπιστοσύνη είναι απαραίτητα στοιχεία για τον σχηματισμό του κοινωνικού κεφαλαίου,

πράγμα που έχει ως άμεσο αποτέλεσμα την κοινωνική συνοχή μειώνοντας ταυτόχρονα το κόστος των συναλλαγών μεταξύ των φορέων και επομένως επιταχύνοντας την κοινωνική ανάπτυξη. Οι υπηρεσίες και η κυκλοφορία των καταναλωτών - πολιτών αναπτύσσονται, δεδομένου ότι η κοινωνική συνοχή βασίζεται στο κοινωνικό κεφάλαιο, πράγμα που βοηθά στην εύρυθμη και οικονομικότερη διανομή των πλουτοπαραγωγικών πηγών. Το κοινωνικό κεφάλαιο είναι η βάση των κοινωνικών αρχών της ισότητας.

1.4 Κοινωνική οικονομία

Ο όρος «κοινωνική οικονομία» εμφανίζεται για πρώτη φορά από το γάλλο φιλελεύθερο οικονομολόγο Charles Dunoyer στο βιβλίο του «*Συνθήκη για την κοινωνική οικονομία*» (1830), όπου υπερασπίστηκε μια πιο ηθική οικονομική προσέγγιση. Ωστόσο, οι ρίζες των πρώτων μορφών της κοινωνικής οικονομίας είχαν δημιουργηθεί εξαιτίας των νέων συνθηκών που επέβαλλε η ραγδαία εξάπλωση του καπιταλισμού κατά τη διάρκεια του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα, ως απάντηση των πιο ευάλωτων και ανυπεράσπιστων κοινωνικών ομάδων. (Cace S., Arpinte D. κ.α., 2010)

Η κοινωνική οικονομία αποτελείται από οικονομικές δραστηριότητες επιχειρήσεων, φορέων και οργανισμών των οποίων η ηθική, ο τρόπος λειτουργίας και οι στόχοι συνοψίζονται στα παρακάτω σημεία (Πατσέλης, 2008):

- Δραστηριοποίηση με στόχο την εξυπηρέτηση των μελών τους ή το συλλογικό όφελος
- Διαχειριστική αυτονομία
- Δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων
- Ανάπτυξη με προτεραιότητα τις ανάγκες των ανθρώπων και την απασχόληση

Από τον παραπάνω ορισμό προκύπτουν οι εξής σημαντικές παρατηρήσεις:

1. Τα κέρδη από την οικονομική δραστηριότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων αξιοποιούνται για τη βελτίωση της δραστηριότητάς τους και δεν αποτελούν το βασικό κίνητρο της επιχειρηματικής δραστηριότητας

2. Οι φορείς, οργανώσεις και επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας υπερτερούν σημαντικά των δημοσίων φορέων και υπηρεσιών σε θέματα ευελιξίας και διαχειριστικής λειτουργίας
3. Η συμμετοχή στις αποφάσεις της κοινωνικής επιχείρησης δεν προϋποθέτει την κατοχή τίτλων ιδιοκτησίας της
4. Ιδιαίτερη προσοχή αποδίδεται στους ανθρώπους και στην ποιότητα / σταθερότητα των θέσεων εργασίας (Πατσέλης, 2008)

Συμπεραίνουμε από τα παραπάνω, ότι η κοινωνική οικονομία αποτελεί ενεργητική παρέμβαση που εξελίσσεται στο πλαίσιο των αγορών και της κοινωνίας γενικότερα και ανεξάρτητα από τη νομική υπόσταση των φορέων της σχετίζεται με την αρχή της δημοκρατικής οργάνωσης, στηρίζεται σε μια ευρεία κοινωνική βάση, υιοθετεί συλλογικά κριτήρια κατανομής των κερδών, αναπτύσσει μια ιδιαίτερη σχέση αλληλεγγύης με το περιβάλλον της και προωθεί την κοινωνική συνοχή. Οι οργανισμοί της κοινωνικής οικονομίας δημιουργούν θέσεις απασχόλησης σύμφωνα με τις αρχές της κοινωνικής αλληλεγγύης. (Πατσέλης, 2008)

Ιστορικά, η κοινωνική οικονομία εκφράζεται με τρεις τύπους οργανισμών:

- Τα «mutual societies»
- Τους επιχειρηματικούς ομίλους κοινωνικής οικονομίας
- Τους συνεταιρισμούς (cooperatives)

1.4.1 Mutual societies

Το περιεχόμενο των «mutual societies» σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ορίζεται ως εξής: *ως mutual societies χαρακτηρίζονται αυτόνομες ενώσεις φυσικών προσώπων, οι οποίες συστήνονται εθελοντικά για την ικανοποίηση των κοινών αναγκών τους: της ασφάλισης(όλων των μορφών της), της υγείας και πρόνοιας, των τραπεζικών αναγκών.* (CIRIEC, 2007). Η λειτουργία τους στηρίζεται στις αρχές: (CIRIEC, 2007)

- της αλληλεγγύης μεταξύ των μελών (τα οποία επιπλέον λαμβάνουν μέρος στη διοίκηση των οργανισμών)

- της απουσίας των μετοχών
- της ελευθερίας της συμμετοχής
- του μη αποκλειστικά κερδοσκοπικό χαρακτήρα των επιχειρήσεων
- της δημοκρατίας

Ένας ακόμη ορισμός της παραπάνω έννοιας δίνεται από την AIM⁴ και παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Σύμφωνα με αυτόν, τα «mutual societies» τα οποία συμπεριλαμβάνονται στα πλαίσια του AIM, αποτελούνται από ομάδες ατόμων με κοινωνική συνείδηση και προνοιακούς στόχους και χωρίς το κίνητρο του κέρδους, των οποίων στόχος είναι να παράσχουν προστασία έναντι των συνεπειών των διαφόρων κοινωνικών κινδύνων στα μέλη των οικογενειών τους και στα μέλη της κοινότητας. Παρέχουν γενικά την κοινωνική πρόνοια και την πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες που χρηματοδοτούνται βάσει της αλληλεγγύης, ενώ το πεδίο εφαρμογής τους καθορίζεται δημοκρατικά από τα μέλη τους. Λειτουργούν ουσιαστικά σύμφωνα με την αρχή της αυτόνομης διαχείρισης, απουσία μετόχων και σε πλήρη ανεξαρτησία από τις δημόσιες αρχές. Παρά το γεγονός ότι πρέπει να συμμορφώνονται με την εθνική νομοθεσία και συνεπώς υπόκεινται σε έλεγχο από τις ίδιες αρχές, ο έλεγχος της λειτουργίας τους ασκείται κατά βάση από τα καταστατικά όργανα τους. Η αυτονομία τους και η δημοκρατική τους δομή αποτελούν εγγύηση του δυναμισμού τους και τη συνεχούς προσαρμογή των υπηρεσιών τους στις πραγματικές ανάγκες της εκάστοτε κοινωνίας. (<http://www.aim-mutual.org/index.php?page=13>)

Ανάλογα με το πεδίο εφαρμογής τους τα «ταμεία κοινωνικής αλληλεγγύης» χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: εκείνα που ασφαλίζουν φυσικά πρόσωπα μεμονωμένα κι εκείνα που ασφαλίζουν εταιρείες. (CIRIEC, 2007)

1.4.2 Επιχειρηματικοί όμιλοι κοινωνικής οικονομίας

Σύμφωνα με το Εγχειρίδιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ορισμένες επιχειρηματικές ομάδες δύνανται να είναι σημαντικοί παράγοντες της κοινωνικής οικονομίας. Με λίγα λόγια, όταν μία κοινωνική εταιρεία ή συνασπισμός εταιρειών ή οποιαδήποτε άλλη

⁴ Η Association Internationale de la Mutualité (AIM) είναι μια ομάδα αυτόνομων οργανισμών ασφάλισης και κοινωνικής προστασίας που λειτουργεί σύμφωνα με τις αρχές της αλληλεγγύης και χωρίς κερδοσκοπικό προσανατολισμό. (<http://www.aim-mutual.org/>)

κοινωνική οργάνωση δημιουργεί και ελέγχει έναν όμιλο επιχειρήσεων με σκοπό να μεγιστοποιήσει την επίτευξη των στόχων της προς όφελος των μελών της, αυτή η ομάδα θεωρείται όμιλος κοινωνικής οικονομίας (social economy group), ανεξάρτητα από τη νομική μορφή που λαμβάνει. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, υπάρχουν ομάδες που δραστηριοποιούνται σε τομείς όπως αυτοί των τροφίμων, της βιομηχανίας, της λιανικής πώλησης, της κοινωνικής πρόνοιας. Υπάρχουν επίσης κοινωνικοί όμιλοι τραπεζών και άλλων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων οι οποίοι έχουν συσταθεί με διαφορετικές νομικές μορφές. (CIRIEC, 2007)

1.4.3 Συνεταιρισμοί

Ο όρος αυτός αναπτύχθηκε ιδιαίτερα κατά τον 19ο αιώνα όπου και εξελίχθηκε ως ιδεολογία και ως κίνημα με κοινωνικό και οικονομικό περιεχόμενο αποβλέποντας κυρίως τις ασθενέστερες τάξεις των εργαζομένων για την ικανοποιητικότερη αντιμετώπιση των διαφόρων αυθαιρεσιών του άκρατου κεφαλαιοκρατισμού. Η ελευθερία της συγκρότησης συνεταιρισμού για την επιδίωξη νόμιμων σκοπών θεμελιώνεται στα συντάγματα όλων των φιλελεύθερων και δημοκρατικών κρατών (δικαίωμα του «συνεταιρίζεσθαι⁵»). (Cace S., Arpinte D. κ.α., 2010). Η ιστορία του συνεταιριστικού κινήματος περιγράφεται ενδελεχώς παρακάτω.

1.5 Ο ρόλος της ενσωμάτωσης

Οι παραπάνω έννοιες γίνονται περισσότερο σαφείς αν μελετηθεί η έννοια της ενσωμάτωσης⁶ (embeddedness), καθώς αντανακλούν τη σχέση ενός οργανισμού με το περιβάλλον του.

Ο συγκεκριμένος όρος εισήχθη από τον Polanyi (1944), αλλά ξεκίνησε να χρησιμοποιείται μαζικά στις κοινωνικές επιστήμες μετά από τη χρησιμοποίησή του από τον Granovetter (1985), ο οποίος συνέδεσε την οικονομική δραστηριότητα με τη δομή των κοινωνικών σχέσεων. Σύμφωνα με τους Sharon Zukin and Paul DiMaggio (1990) οι οποίοι εισήγαγαν μια ευρύτερη έννοια στον όρο, προσδιορίζονται τέσσερα είδη

⁵ Η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι βρίσκεται στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Άρθρο 20):

- Καθένας έχει το δικαίωμα στην ελευθερία της ειρηνικής συνάθροισης και του συνεταιρίζεσθαι
- Κανείς δεν μπορεί να υποχρεωθεί να συμμετέχει σε ορισμένο σωματείο (www.wikipedia.org)

⁶ Ο όρος μπορεί να μεταφραστεί ως εμπέδωση και ως ενσωμάτωση, χωρίς να επεξηγείται ακριβώς. Στη συγκεκριμένη εργασία προτιμάται ο όρος ενσωμάτωση για τυπικούς λόγους.

ενσωμάτωσης ενώ οι Boons και Howard-Grenville (2009) προσέθεσαν άλλα δύο είδη σε μια σαφώς πιο χωρική προσέγγιση:

a) Ενσωμάτωση της γνώσης (Cognitive embeddedness)

Η γνωστική ενσωμάτωση αναφέρεται «*στους τρόπους με τους οποίους οι δομημένες κανονικότητες των ψυχικών διεργασιών περιορίζουν την άσκηση της οικονομικής λογικής*» (Zukin and DiMaggio 1990). Αυτή η προσέγγιση, εστιάζει στην «*περιορισμένη ικανότητα τόσο των ανθρώπινων όσο και των εταιρικών παραγόντων των εταιριών*». (Zukin and DiMaggio 1990) και θυμίζει τη έννοια του «*οριοθετημένου ορθολογισμού*», ο οποίος έχει χρησιμοποιηθεί για την επεξήγηση των ορίων των ορθολογιστικών πράξεων μέσα στους διάφορους οργανισμούς (Boons and Howard-Grenville, 2009).

b) Πολιτισμική ενσωμάτωση (Cultural embeddedness)

Η πολιτισμική ενσωμάτωση πραγματεύεται «*το ρόλο της συλλογικής συνεννόησης στη διαμόρφωση των κοινών στρατηγικών και οικονομικών στόχων*» (Zukin and DiMaggio 1990). Ειδικότερα, λειτουργεί σε συλλογικό επίπεδο και βοηθά στην κατανόηση των κανόνων της εκάστοτε περιοχής, αποσαφηνίζοντας τη νομιμότητα αλλά και την αξία των διαφόρων οικονομικών ή κοινωνικών δραστηριοτήτων (Boons and Howard-Grenville, 2009).

c) Διαρθρωτική ενσωμάτωση (Structural embeddedness)

Η διαρθρωτική ενσωμάτωση αναφέρεται στη «*συγκειμενοποίηση⁷ των οικονομικών συναλλαγών στα πρότυπα των εν εξελίξει διαπροσωπικών σχέσεων*» (Zukin and DiMaggio 1990). Η δομή της κοινωνικής αλληλεπίδρασης μεταξύ των φορέων ουσιαστικά διαμορφώνει την ικανότητα και τον τρόπο ροής των πληροφοριών διαμορφώνοντας τελικά τις οικονομικές και συνολικά όλες τις μορφές των συναλλαγών. (Boons and Howard-Grenville, 2009)

d) Πολιτική ενσωμάτωση (Political embeddedness)

⁷ Ο όρος αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως : contextualization

Η πολιτική ενσωμάτωση είναι ουσιαστικά ο τρόπος βάσει του οποίου ορίζονται τα οικονομικά όργανα και παίρνονται οι αποφάσεις σε μια επιχείρηση ή έναν οργανισμό, μέσα από ένα συσχετισμό δυνάμεων των οικονομικών φορέων, των μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων και ιδιαίτερα της πολιτείας και των εμπλεκόμενων κοινωνικών τάξεων (Zukin and DiMaggio 1990). Ο όρος χρησιμοποιείται επίσης συχνά για:

- ο Τη διερεύνηση της βαρύτητας μιας επιμέρους πολιτικής στη γενικότερη δράση του οργανισμού
- ο Την εισήγηση πολιτικών που έχουν αναπτυχθεί ή εφαρμοστεί σε χωρικό επίπεδο και δύνανται να επηρεάσουν τις περιβαλλοντικές δραστηριότητες του οργανισμού
- ο Την απόδειξη του βαθμού στον οποίο έχουν επηρεάσει τις δράσεις των επιχειρήσεων οι μη κυβερνητικές οργανώσεις. (Boons and Howard-Grenville, 2009)

e) Χωρική και χρονική ενσωμάτωση (Spatial and temporal embeddedness)

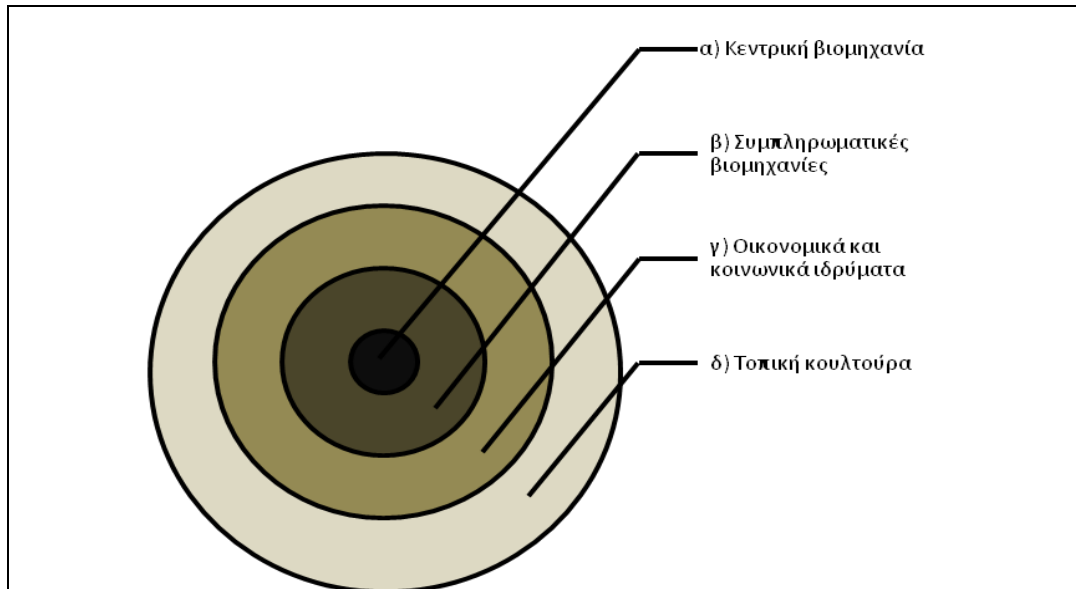
Χρησιμοποιείται στην ανάλυση των τρόπων με τους οποίους αλληλεπιδρούν η χωρική εγγύτητα και η χρονική επιρροή. (Boons and Howard-Grenville, 2009)

Η γεωγραφική εγγύτητα έχει αναγνωριστεί ως ένας κρίσιμος και καταλυτικός παράγοντας στην εμφάνιση πολύπλοκων μορφών μάθησης και την οικοδόμηση της εμπιστοσύνης. Ο χρόνος είναι σημαντικός, καθώς η εξέλιξη των βιομηχανικών συστημάτων συνεπάγεται συνήθως μεγάλες χρονικές περιόδους. Επιπλέον ο χρόνος έχει σημασία μιας και αποτελεί το «μέτρο» σύμφωνα με το οποίο μπορούν να παρατηρηθούν συσσωρεύσεις σε άλλες διαστάσεις της ενσωμάτωσης. Για παράδειγμα, οι επαναλαμβανόμενες συχνές αλληλεπιδράσεις είναι πιθανό να συνδέονται με την ολοένα και περισσότερο αυξανόμενη εμπιστοσύνη και μάθηση (Boons and Howard-Grenville, 2009).

f) Κοινωνική ενσωμάτωση (Social embeddedness)

Κατά κύριο λόγο χρησιμοποιείται ώστε να γίνουν κατανοητές οι σχέσεις μεταξύ των επιχειρήσεων οι οποίες εμπεριέχονται στις κοινωνικές σχέσεις και αποτελούν βασικούς συντελεστές της «βιομηχανικής συμβίωσης» (Jacobsen and Anderberg, 2005). Υπάρχουν διάφορα επίπεδα κοινωνικής ενσωμάτωσης μεταξύ των επιχειρήσεων σε ένα δεδομένο επιχειρηματικό δίκτυο όπως φαίνονται στο παρακάτω σχήμα:

Σχήμα 1.2: Επίπεδα ενσωμάτωσης στις δια-βιομηχανικές σχέσεις

Πηγή: Johannisson & άλλοι, (2002)- Ιδία επεξεργασία

- Εσωτερικές σχέσεις μεταξύ επιχειρήσεων στην ίδια κεντρική βιομηχανία
- Σχέσεις μεταξύ επιχειρήσεων στην ίδια κεντρική βιομηχανία με αυτές στις συμπληρωματικές βιομηχανίες
- Άμεσες ή μη άμεσες σχέσεις μέσα από την κοινή συμμετοχή σε τοπικούς κοινωνικούς ή οικονομικούς θεσμούς
- Κοινοί κανόνες μέσω της εκάστοτε κυρίαρχης κουλτούρας, για τη διαχείριση των θεσμικών και επιχειρηματικών σχέσεων

(Johannisson & άλλοι, 2002)

«Οι δια-βιομηχανικές σχέσεις μπορούν να ενσωματωθούν σε καθένα από τα παραπάνω επίπεδα, από πολύ απλές δυαδικές σχέσεις μεταξύ δύο επιχειρήσεων μέχρι πολύπλοκες που εμφανίζονται σε πολλαπλά επίπεδα. Οι επιχειρήσεις με περισσότερο πολύπλοκες σχέσεις αναμένεται έχουν μεγαλύτερο βαθμό ενσωμάτωσης στο ίδιο σύστημα από αυτές

που έχουν μόνο απλές.» (Boons and Howard-Grenville, 2009) Η δομή και η ποιότητα των κοινωνικών δεσμών μεταξύ των εταιριών διαμορφώνουν τις οικονομικές τους δραστηριότητες μιας και δημιουργούν μοναδικές ευκαιρίες προσβάσιμες από αυτές. Σύμφωνα μάλιστα με τον Uzzi (1996) “το είδος του δικτύου μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η ενσωμάτωση ενός οργανισμού καθορίζει τις διαθέσιμες ευκαιρίες του. Η θέση του σε αυτό το δίκτυο και τα είδη των δεσμών μεταξύ των λοιπών οργανισμών καθορίζουν την πρόσβαση σε αυτές τις ευκαιρίες”(Uzzi, 1996)

Επιπλέον, η ενσωμάτωση βοηθάει στην ανάπτυξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ της κοινότητας και της τοπικής κοινωνίας, η οποία είναι κομβική για τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων. Η εμπιστοσύνη αυτή δημιουργεί μια σύνδεση μεταξύ της κοινωνικής και της οικονομικής σφαίρας. Οι ευκαιρίες που δημιουργούνται στα πλαίσια της τοπικής κοινωνίας μπορούν να φανερωθούν μονάχα μέσα από τους επιχειρηματικούς οργανισμούς με σημαντικό βαθμό ενσωμάτωσης. Το γεγονός αυτό είναι πολύ κρίσιμο, καθώς οργανισμοί χωρίς ενσωμάτωση δεν έχουν πρόσβαση σε αυτές τις ευκαιρίες, έχουν συνεπώς περιορισμένη ικανότητα άντλησης κοινωνικών και οικονομικών πόρων (Jack and Anderson, 2000).

Συμπερασματικά, η ενσωμάτωση είναι μια έννοια η οποία περικλείει πολλές παραμέτρους και αποτελεί σημαντικό εργαλείο στην κατανόηση τόσο της οργανωτικής όσο και της οικονομικής ανάπτυξης. Οι διαφορετικές διαστάσεις της οι οποίες αναφέρθηκαν παραπάνω μπορούν να θεωρηθούν ότι «*λειτουργούν ταυτόχρονα χωρίς όμως την ίδια ένταση σε όλες τις περιστάσεις*» (Boons and Howard-Grenville, 2009). Ένας οργανισμός με υψηλό βαθμό ενσωμάτωσης έχει περισσότερες ευκαιρίες από κάποιον με χαμηλότερο ή μηδαμινό (Boons and Howard-Grenville, 2009).

Η ένταση της ενσωμάτωσης μπορεί να διαφέρει από φορέα σε φορέα ή ανάλογα με την εκάστοτε κατάσταση, ενώ η αλληλεπίδραση μεταξύ των επιπέδων της συχνά προσλαμβάνει διαφορετικές μορφές. Τέλος, η επιρροή της ενσωμάτωσης συγκεκριμένων οργανισμών σε συγκεκριμένα πλαίσια αναφοράς είναι προϊόν ξεχωριστής μελέτης και ιδιαίτερης προσοχής (Boons and Howard-Grenville, 2009).

2. Συνεταιριστικό κίνημα

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής έχει εξελιχθεί διαχρονικά και αποτελεί το βασικό μηχανισμό παραγωγής πλούτου στη σημερινή κοινωνία. Παρόλα αυτά, ένας εναλλακτικός και μη καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής έκανε την εμφάνισή του στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, κυρίως όμως αναπτύχθηκε το 19^ο: ο συνεταιριστικός. *«Οι πρώιμες μορφές συνεταιριστικών επιχειρήσεων δημιουργήθηκαν με σκοπό να προστατεύσουν τα δικαιώματα των λιγότερο ισχυρών μελών της κοινωνίας (αγρότες, εργάτες, καταναλωτές, μικροπαραγωγοί)»* (Rheingold, 2007)

Το συνεταιριστικό μοντέλο διαφέρει από τους άλλους τύπους και τα μοντέλα οργανισμών εξαιτίας του συλλογικού μοντέλου ιδιοκτησίας τους, της δομής του και των κυρίαρχων στόχων του (Skurnik, 2002).

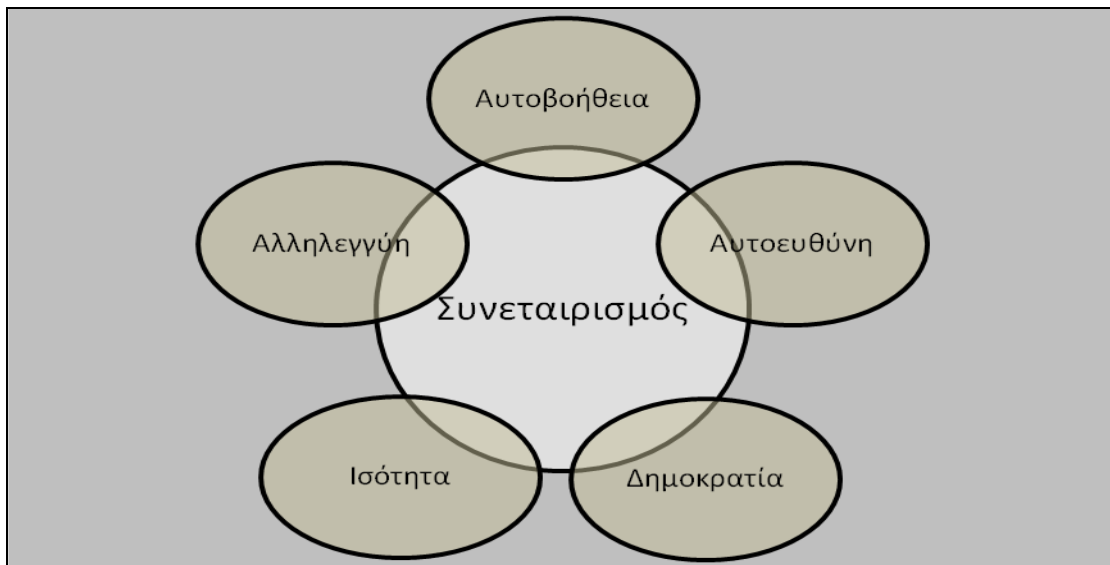
Ένας ορισμός του δίνεται από την International Cooperative Alliance (ICA) το 1995 και χαρακτηρίζει τους συνεταιρισμούς ως *«αυτόνομες ενώσεις προσώπων που συγκροτούνται εθελοντικά για την αντιμετώπιση των κοινών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών αναγκών και επιδιώξεων τους, διαμέσου μιας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης»*.

2.1 Συνεταιρισμοί: Γενικές αρχές και αξίες

Το σύνολο των συνεταιρισμών διέπεται από κάποιες βασικές αρχές και κοινά παραδεκτές αξίες, οι οποίες συγκεντρώθηκαν και εκφράστηκαν στο συνέδριο της ICA στο Manchester το 1995.

2.1.1 Αξίες

Οι συνεταιρισμοί βασίζονται στις αξίες της αυτοβοήθειας, της αυτοευθύνης, της δημοκρατίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης. Κατά την παράδοση των ιδρυτών τους, τα συνεταιριστικά μέλη πιστεύουν στις ηθικές αξίες της εντιμότητας, της διαφάνειας, της κοινωνικής ευθύνης και της φροντίδα για τους άλλους. (ICA, 1995)

Σχήμα 2.1: Οι αξίες του συνεταιριστικού κινήματος

Πηγή: Ϊδία επεξεργασία

2.1.2 Αρχές

Οι συνεταιριστικές αρχές αποτελούν κατευθυντήριες γραμμές διαμέσου των οποίων οι συνεταιρισμοί εφαρμόζουν στην πράξη τις βασικές αξίες τους. στον παρακάτω Πίνακα αναφέρονται οι συνεταιριστικές αρχές και ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζονται στην πράξη.

Πίνακας 2.1: Οι συνεταιριστικές αρχές

Συνεταιριστικές Αρχές	Πρακτική εφαρμογή
1) Εθελοντική και ανοικτή προσχώρηση	Οι συνεταιρισμοί είναι εθελοντικές οργανώσεις, ανοιχτές σε όλα τα πρόσωπα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις υπηρεσίες τους και είναι διατεθειμένα να αποδεχθούν τις ευθύνες της συναδελφότητας, χωρίς καμία διάκριση κοινωνική, φυλετική, πολιτική ή θρησκευτική.
2) Δημοκρατικός έλεγχος των μελών	Οι συνεταιρισμοί είναι δημοκρατικές οργανώσεις διοικούμενες από τα μέλη τους, τα οποία συμμετέχουν ενεργά στον καθορισμό πολιτικών και τη λήψη αποφάσεων. Άνδρες και γυναίκες που υπηρετούν ως αιρετοί εκπρόσωποι είναι υπόλογοι στα υπόλοιπα μέλη. Στους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς τα μέλη έχουν ίσα δικαιώματα ψήφου (ένα μέλος, μία ψήφος) ενώ και οι συνεταιρισμοί σε άλλα επίπεδα, οργανώνονται με εξίσου δημοκρατικό τρόπο.

3) Οικονομική συμμετοχή των μελών	Τα μέλη συμβάλλουν κατά ισότιμο τρόπο, τον έλεγχο και δημοκρατικά, την πρωτεύουσα του συνεταιρισμού τους. Μέρος τουλάχιστον του κεφαλαίου αυτού αποτελεί συνήθως την κοινή περιουσία του συνεταιρισμού. Τα μέλη λαμβάνουν συνήθως περιορισμένη ή καθόλου αποζημίωση για το κεφάλαιο το οποίο κατέθεσαν ως προϋπόθεση για την ένταξη τους στο συνεταιρισμό. Ακόμη, διαθέτουν τα πλεονάσματά τους για οποιονδήποτε σκοπό που συμβάλλει στην ανάπτυξη του συνεταιρισμού,
4) Αυτονομία και ανεξαρτησία	Οι συνεταιρισμοί είναι αυτόνομες οργανώσεις αλληλοβοήθειας, διοικούμενες από τα μέλη τους. Αν μπαίνουν σε συμφωνίες με άλλους οργανισμούς (συμπεριλαμβανομένων των κυβερνήσεων) ή αντλούν κεφάλαια από εξωτερικές πηγές, το κάνουν με όρους που διασφαλίζουν το δημοκρατικό έλεγχο από τα μέλη τους και να διατηρούν συνεργατική αυτονομία τους.
5) Εκπαίδευση, Κατάρτιση και πληροφόρηση	Οι συνεταιρισμοί παρέχουν εκπαίδευση και κατάρτιση στα μέλη τους, τους εκλεγμένους αντιπροσώπους τους, τους διαχειριστές τους και τους εργαζομένους τους ώστε να μπορούν να συμβάλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη τους. Τα ίδια τα μέλη πληροφορούν το ευρύ κοινό -ιδιαίτερα τους νέους - σχετικά με τη φύση και τα οφέλη του «συνεταιρίζεσθαι».
6) Συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών	Οι συνεταιρισμοί εξυπηρετούν τα μέλη τους πιο αποτελεσματικά και ενισχύουν το συνεταιριστικό κίνημα με τη συνεργασία μέσω των τοπικών, περιφερειακών, εθνικών και διεθνών δομών.
7) Ανησυχία για την Κοινότητα	Οι συνεταιρισμοί εργάζονται για τη βιώσιμη ανάπτυξη των κοινοτήτων τους με πολιτικές που έχουν εγκριθεί από τα μέλη τους.

Πηγή: Ιδία επεξεργασία, ICA 1995

2.2 Συνεταιριστική ιστορία

Η ιστορία του συνεταιριστικού κινήματος αφορά την προέλευση και την ιστορία των συνεταιρισμών . Αν και συμφωνίες συνεργασίας, όπως αμοιβαία ασφάλιση , και τις αρχές της συνεργασίας υπήρχαν από πολύ πριν, η απαρχή του συνεργατικού κινήματος

σηματοδοτείται με την εφαρμογή των συνεταιριστικών αρχών στην οργάνωση των επιχειρήσεων.

Το συνεταιριστικό κίνημα ξεκίνησε στην Ευρώπη το 19ο αιώνα, κυρίως στη Βρετανία και τη Γαλλία, αν και αναφορές γίνονται και σε άλλες περιοχές της Ευρώπης ήδη από τον 16^ο αιώνα. Η βιομηχανική επανάσταση και η αυξανόμενη μηχανοποίηση της οικονομίας μεταβάλλει τις κοινωνικές σχέσεις και απειλεί ακόμη και τη διαβίωση πολλών εργαζομένων ειδικότερα των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων (Rheingold, 2007).

Ο πρώτος τεκμηριωμένος συνεταιρισμός καταναλωτών ιδρύθηκε το 1769, στο Fenwick, της Σκωτίας, όταν οι τοπικοί υφαντουργοί πήραν με τη βία ένα σακί αλεύρι και άρχισαν να πωλούν το περιεχόμενό του σε έκπτωση, δημιουργώντας έτσι ένα πρώιμο είδος συνεταιριστική κοινότητας (Fenwick Weavers' Society). Στις δεκαετίες που ακολούθησαν, αρκετοί συνεταιρισμοί ή συνεταιριστικές εταιρίες δημιουργήθηκαν σε όλη την Βρετανία (www.wikipedia.org).

Συνεπώς, κατά τη δεκαετία του 1830, υπήρχαν αρκετές εκατοντάδες συνεταιρισμών, μερικοί εκ των οποίων μάλιστα ήταν αρχικά επιτυχείς, οι περισσότεροι όμως που είχαν ιδρυθεί στις αρχές του 19ου αιώνα είχε χρεοκοπήσει μέχρι το 1840. Ωστόσο, κάποιες άλλες όπως η «Lockhurst Lane Industrial Co-operative Society» (ιδρυθείσα το 1832) ή η «Galashiels and Hawick Co-operative Societies» υπάρχουν ακόμα και σήμερα (Rheingold, 2007).

Δεν ήταν παρά το 1844, όταν οι βαμβαουργοί του Rochdale θα θέσουν τις βασικές αρχές του συνεταιρισμού τους, οι οποίες αποτελούν και τη βάση για την ανάπτυξη του σύγχρονου συνεταιριστικού κινήματος.

2.2.1 Robert Owen

Ο Robert Owen (1771-1858) θεωρείται ο πατέρας του συνεταιριστικού κινήματος. Ασχολούταν με το εμπόριο βαμβακιού και πίστευε ότι η τοποθέτηση των εργαζομένων του σε ένα καλό περιβάλλον, με πρόσβαση στην εκπαίδευση για τους ίδιους και τα παιδιά τους, θα τους έκανε περισσότερο αποδοτικούς στη δουλειά τους μεγιστοποιώντας τα κέρδη του. Δημιούργησε έτσι τον πρώτο συνεταιριστικό κατάστημα στο New Lanark της Σκωτίας. Παρακινούμενος από την επιτυχία του αυτή,

είχε την ιδέα της δημιουργίας των λεγόμενων «χωριών συνεργασίας», όπου οι εργαζόμενοι θα ξέφευγαν από τη φτώχεια καλλιεργώντας τα δικά τους τρόφιμα, παράγοντας τα δικά τους ρούχα ώσπου εν τέλει να δημιουργήσουν τη δική τους αυτοδιοικούμενη κοινότητα. Προσπάθησε να σχηματίσει παρόμοιες κοινότητες τόσο στο Orbiston της Σκωτίας όσο και στο New Harmony της Indiana , αλλά απέτυχαν και οι δύο (Rheingold, 2007).

2.2.2 *William King*

Αν και Owen ενέπνευσε το συνεταιριστικό κίνημα όσο λίγοι, άλλοι - όπως William King (1786-1865) - πήραν τις ιδέες του και τις έκαναν περισσότερο εφαρμόσιμες και πρακτικές. Ο King συνειδητοποίησε ότι οι εργατικές τάξεις θα πρέπει να δημιουργήσουν συνεταιρισμούς για να προστατεύσουν την ίδια τους την ύπαρξη από την καπιταλιστική λαίλαπα. Για το λόγο αυτό ίδρυσε ένα μηνιαίο περιοδικό το «*Συνεργάτη*» (Cooperator), από όπου προσπάθησε να περάσει ένα μίγμα συνεταιριστικής φιλοσοφίας και πρακτικών συμβουλών σχετικά με τη λειτουργία ενός καταστήματος με συνεταιριστικές αρχές. Συμβούλευσε τους πολίτες να μην αποκόπτονται από την κοινωνία , αλλά να σχηματίσουν μια «κοινωνία μέσα στην κοινωνία», ξεκινώντας με ένα κατάστημα (Rheingold, 2007).

2.2.3 *Οι πρωτοπόροι του Rochdale*

Εικόνα 1

Το 1844 μια ομάδα 28 τεχνιτών που εργάζονταν στα εργοστάσια βαμβακιού στην πόλη Rochdale, στο βόρειο τμήμα της Αγγλίας, ίδρυσε την πρώτη σύγχρονη συνεργατική επιχείρηση την «*Rochdale Equitable Pioneers Society*» .

Οι υφαντουργοί, που αντιμετώπιζαν άθλιες συνθήκες εργασίας και χαμηλούς μισθούς, και δεν μπορούσαν να αντέξουν οικονομικά τις υψηλές τιμές των τροφίμων και

οικιακών αγαθών, αποφάσισαν ότι από τη συγκεντρώνοντας τους περιορισμένους πόρους τους και τη δουλεύοντας συλλογικά, θα μπορούσαν να έχουν πρόσβαση σε βασικά αγαθά σε χαμηλότερη τιμή. Αρχικά, υπήρχαν μόνο τέσσερα αντικείμενα προς πώληση: αλεύρι, πλιγούρι βρώμης, βούτυρο και ζάχαρη. Οι

οικιακών αγαθών, αποφάσισαν ότι από τη συγκεντρώνοντας τους περιορισμένους πόρους τους και τη δουλεύοντας συλλογικά, θα μπορούσαν να έχουν πρόσβαση σε βασικά αγαθά σε χαμηλότερη τιμή. Αρχικά, υπήρχαν μόνο τέσσερα αντικείμενα προς πώληση: αλεύρι, πλιγούρι βρώμης, βούτυρο και ζάχαρη. Οι

πρωτοπόροι αποφάσισαν ότι είχε έρθει η ώρα οι αγοραστές να τους φέρονται με ειλικρίνεια, διαφάνεια και σεβασμό, ότι θα πρέπει να είναι σε θέση να μοιραστούν τα κέρδη τους και ότι θα πρέπει να έχουν το δημοκρατικό δικαίωμα να έχουν λόγο στην επιχείρησή τους (Rheingold, 2007).

Κάθε πελάτης του καταστήματος έγινε μέλος και έτσι είχε μια πραγματική συμμετοχή στην επιχείρηση. Στην αρχή ο συνεταιρισμός ήταν ανοικτός μόνο για δύο βραδιές την εβδομάδα, αλλά εντός τριών μηνών, οι επιχείρηση είχε μεγαλώσει τόσο πολύ που πέντε ημέρες την εβδομάδα (Rheingold, 2007).

Οι αρχές στις οποίες βασίστηκε η επιχειρηματική τους δραστηριότητα αποτελούν, ακόμη και σήμερα, τα θεμέλια πάνω στα οποία λειτουργούν όλοι οι συνεταιρισμοί. Οι αρχές αυτές έχουν αναθεωρηθεί και αλλά παραμένουν ουσιαστικά ίδιες με εκείνες που εφαρμόζονταν το 1844.

2.2.4 Η σημασία της κίνησης του Rochdale

Ο βασικότερος από τους λόγους της διαρκούς επιρροής του συνεταιρισμού του Rochdale ακόμα και σήμερα σε πολλές συνεταιριστικές επιχειρήσεις, είναι το γεγονός ότι παρουσίασε το ολοκληρωμένο κοινωνικό όραμα ενός οργανισμού συνετού, προσεκτικού κι εμπορικά επιτυχημένου. Οι δημιουργοί του είχαν μια καθαρή ιδέα για τον τρόπο με τον οποίο έπρεπε να λειτουργήσει η επιχείρησή τους ώστε να αποφέρει κέρδη στα μέλη της, εξέλιξαν όμως και μια στρατηγική για τον πολλαπλασιασμό των

Εικόνα 2

Το κτίριο του πρώτου συνεταιρισμού στο Rochdale
(Πηγή: www.wikipedia.org διαθέσιμο στο:
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:ToadLane2009.jpg>)

συνεταιρισμών γενικότερα, συνεργαζόμενοι με άλλους παρόμοιους οργανισμούς, δημιουργώντας ομοσπονδίες (Fairbairn, 1994). Σύμφωνα με τον Fairbairn (1994). *«Ήταν άνθρωποι που εκτιμούσαν τη δημοκρατία και τις μεταρρυθμίσεις σε μια χώρα που χρειαζόταν και τα δύο»*. Συνεπώς, δημιουργώντας το συνεταιρισμό δείχνουν τόσο τη διάθεση τους να προστατεύσουν τα συμφέροντα των εργατών που ήταν ανυπεράσπιστοι απέναντι στα αφεντικά τους (ταξική συνείδηση), όσο και την ικανότητά τους να παράγουν κέρδος σε ένα καπιταλιστικό περιβάλλον που μέχρι πρότινος τους εκμεταλλευόταν.

3. Παραδείγματα διεθνούς εμπειρίας

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται δύο παραδείγματα συνεταιριστικής ανάπτυξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης στην Ευρώπη. Τα δύο παραδείγματα καταδεικνύουν τη σημασία της κοινωνικής ενσωμάτωσης των συνεταιρισμών μέσα από διαφορετικούς τρόπους και με τη χρησιμοποίηση διαφόρων μέσων.

3.1 Το πετυχημένο παράδειγμα της Εμίλια- Ρομάνια

3.1.1 Γενικά στοιχεία του ιταλικού συνεταιριστικού κινήματος

Η ιστορία του ιταλικού συνεταιριστικού κινήματος διαφέρει σε ορισμένα σημαντικά σημεία από αυτή σε άλλες χώρες του κόσμου. Η βασικότερη διαφοροποίηση έγκειται στο γεγονός ότι ποτέ δεν ήταν ουδέτερο, μη πολιτικοποιημένο, άθρησκο κίνημα όπως σε άλλες περιοχές, καθώς οι συνεταιριστές δε συμμορφώθηκαν με τις υποδείξεις της ICA, η οποία ανέκαθεν πρότεινε συνεργασία χωρίς πολιτική χροιά επιδιώκοντας να αποφευχθούν διακρίσεις στο ίδιο το κίνημα. (Zamagni, 2006)

Η ροπή προς την έννοια του «συνεταιρίζειν», η οποία διατηρεί βαθιές ρίζες στην ιταλική κοινωνία και χαρακτηρίζει ουσιώδη κομμάτια της, οδήγησε στον πολλαπλασιασμό των ιδανικών του συνεταιριστικού κινήματος και μοιραία στη δημιουργία πολλών συνεταιρισμών. Το ιταλικό συνεταιριστικό κίνημα είναι παρόν σε όλο το φάσμα της πολιτικής ζωής της χώρας και ούτε το φασιστικό καθεστώς του Μουσολίνι αποδείχθηκε ικανό να το εξαλείψει.

3.1.2 Παρουσίαση της περιφέρειας

Η Εμίλια- Ρομάνια είναι μια περιφέρεια της Βόρειας Ιταλίας με περισσότερους από τέσσερα εκατομμύρια κατοίκους και ένα από τα υψηλότερα ΑΕΠ της Ιταλίας- €138,7 δις και €31.900 κατά κεφαλήν για το 2008 (www.europa.eu). Βρίσκεται ανάμεσα στις δέκα πλουσιότερες περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ είναι βρίσκεται στην κορυφή όσον αφορά τη γυναικεία εργασία. Κατέχει το 12% των εξαγωγών της Ιταλίας και 30% των πατεντών της. (Logue, 2006) Πρωτεύουσά της είναι η Μπολόνια, ενώ άλλα μεγάλα αστικά κέντρα είναι η Μόντενα, η Ραβέννα, η Πάρμα και το Ρίμινι. (www.regione.emilia-romagna.it)

Ήδη από τη δεκαετία του 1950 η περιφέρεια γνωρίζει μια σημαντική ανάπτυξη του παραγωγικού, οικονομικού και κοινωνικού της ιστού αποτελώντας πρότυπο τοπικής περιφερειακής ανάπτυξης, που είναι βασισμένη σε ένα ευρύ δίκτυο συνεταιρισμών και άλλων μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Η επιτυχία της Εμίλια- Ρομάννα είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, όπως η πολυετής και επιτυχημένη συνεργασία δυναμικών τοπικών κοινωνιών και σταθερών τοπικών κυβερνήσεων αλλά και μιας περιορισμένης δημόσιας παρέμβασης. Σκοπός του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι η παρουσίαση των βασικών χαρακτηριστικών αυτής της ιδιαίτερης ανάπτυξης, καθώς τα αποτελέσματά της μπορούν να χρησιμοποιηθούν και από ελληνικές κοινότητες ώστε να αξιολογήσουν το χώρο τους, την ιστορία τους, τους θεσμούς και τις αξίες τους με απώτερο στόχο τη δημιουργία ενός βιώσιμου κοινωνικού και παραγωγικού μοντέλου. (Logue, 2006)

Εικόνα 3

Η θέση της περιφέρειας στην Ιταλία

(Πηγή: www.google.com διαθέσιμο στο: <http://www.google.com/ /Emilia-Romagna-140&start=15&ndsp=20&ved=1t:429,r:6,s:15,i:138>)

3.1.3 Ιστορική αναδρομή

Η περιοχή της Εμίλια- Ρομάννα ήταν από τις πρώτες στην Ευρώπη που αποτίναξαν το φεουδαρχικό στοιχείο. Οι συχνές πλημμύρες του ποταμού Πάδου τροφοδοτούσαν εκατοντάδες νερόμυλους που λειτουργούσαν στις όχθες του δίνοντας ζωή στην τοπική κοινωνία. Η διαχείριση των υδατικών αποθεμάτων των συγκεκριμένων πλημμυρών αποτέλεσε το έναυσμα για την ανάπτυξη της συνεργατικής κουλτούρας στην περιοχή (Logue, 2006).

Οι πρώτοι σύγχρονοι συνεταιρισμοί δημιουργήθηκαν στην περιοχή στα μέσα του 19^{ου} αιώνα από αναλφάβητους γεωργούς, οι οποίοι εξαιτίας της ραγδαίας εκβιομηχάνισης της Ιταλίας, ωθούνταν μαζικά από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα. Στις αρχές του 20^{ου}

αιώνα οι συνεταιρισμοί ήταν παρόντες σε ένα ευρύτατο φάσμα της οικονομικής ζωής της περιοχής (Μπιρλιράκης, 2007).

Το ιταλικό φασιστικό κίνημα έπληξε συστηματικά το συνεταιριστικό κίνημα την περίοδο της διακυβέρνησής του, με αποκορύφωμα την πλήρη αφαίρεση της αυτονομίας τους το 1926 και την υπαγωγή τους στο Εθνικό Φασιστικό Συμβούλιο των Συνεταιρισμών. Επιπλέον, πολλοί σημαίνοντες συνεταιριστές φυλακίστηκαν ή και δολοφονήθηκαν εξαιτίας της αντικαθεστωτικής τους δράσης, ενώ το κίνημα βρισκόταν υπό ασφυκτική πίεση (Μπιρλιράκης, 2007).

Μετά το τέλος του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου η Εμίλια-Ρομάνια βρίσκεται στο ναδίρ της σύγχρονης ιστορίας της, με τους συνεταιρισμούς να διατηρούν ελάχιστη από την κοινωνική και οικονομική τους ισχύ. Οι συνθήκες αυτές πάντως συνέβαλαν στη γαλούχηση μιας νέας γενιάς συνεταιριστών οι οποίοι, συνεπικουρούμενοι και από την απόφαση την ψήφιση το 1947 του Άρθρου 45 του ιταλικού Συντάγματος με το οποίο αναγνωρίζεται ο κοινωνικός και οικονομικός ρόλος των συνεταιρισμών, επεδίωξαν να αναβιώσουν τις συνεργατικές αξίες στην περιοχή. Είναι σαφές ότι αντιλήφθηκαν πως η ερήμωση της τοπικής κοινωνίας ήταν τόσο έντονη που δύσκολα θα αντιμετωπιζόταν με μεμονωμένη δράση (Μπιρλιράκης, 2007).

3.1.4 Ο ρόλος των συνεταιρισμών

Στην προσπάθεια αναστήλωσης της οικονομία της Εμίλια- Ρομάνια οι συνεταιρισμοί ανέλαβαν κυρίαρχο ρόλο. Εκμεταλλευόμενοι τη μεγάλη αυτονομία που δόθηκε από την ιταλική κυβέρνηση στις Περιφέρειες της χώρας κατά τη δεκαετία του '70, καθώς και το δικαίωμα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών που άλλοτε παρείχε αποκλειστικά το κράτος, πραγματοποίησαν ουσιαστικές αλλαγές στη δομή τους που τους βοήθησαν να γιγαντωθούν στα σημερινά τους επίπεδα (Μπιρλιράκης, 2007).

Τα νούμερα είναι πραγματικά εντυπωσιακά. Ενδεικτικά:

- Στην περιοχή δραστηριοποιούνται περισσότεροι από 15.000 συνεταιρισμοί από του 43.000 ολόκληρης της χώρας (Restakis, 2005)
- Τα μέλη τους αγγίζουν το 1.500.000(Μπιρλιράκης, 2007)
- Οι εργαζόμενοι ξεπερνούν τις 200.000(Restakis, 2005)

- Το 40% του ΑΕΠ της περιφέρειας προέρχεται από συνεταιρισμούς (Restakis, 2005)
- Το 85% των κοινωνικών υπηρεσιών προέρχεται από κοινωνικούς συνεταιρισμούς (Μπιρλιράκης, 2007)

Οι σημαντικότεροι τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται οι συνεταιρισμοί της Εμίλια- Ρομάνα είναι η μεταποίηση, οι κατασκευές, ο αγροτικός τομέας και οι κοινωνικές υπηρεσίες. Σύμφωνα όμως με τον Restakis (2005) «η επιρροή των συνεταιρισμών στην οικονομία της περιφέρειας επεκτείνεται πολύ περισσότερο από τα στενά περιθώρια των οικονομικών δραστηριοτήτων που πραγματώνουν». Οι συνεταιρισμοί αποτελούν θεσμό για την περιοχή και οι αξίες που πρεσβεύουν έχουν μπολιαστεί στη συνείδηση των κατοίκων της. Πέραν αυτού, οι υπηρεσίες και τα προϊόντα που παρέχουν είναι υψηλής ποιότητας και συνεχώς βελτιώνονται, αφού γίνονται επενδύσεις στη εκπαίδευση και την καινοτομία (Restakis, 2005).

3.1.5 Οι παράγοντες ανάπτυξης και ενσωμάτωσης των συνεταιρισμών

Οι σημαντικότεροι παράγοντες που συνέβαλαν στην ιδιαίτερη ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος στην Εμίλια- Ρομάνα φαίνονται στο παρακάτω σχήμα:

Σχήμα 3.1: Παράγοντες που συνέβαλαν στην ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος στην Εμίλια- Ρομάνα

Δομή	• Η δημιουργία οργανωτικών, εκπαιδευτικών, χρηματοοικονομικών και αναπτυξιακών δομών συνέβαλε στην εξυπηρέτηση κοινών αναγκών, στη βέλπστη αντιμετώπιση προβλημάτων και στην αξιοποίηση αναπτυξιακών ευκαιριών
Δικτύωση	• Ο σχηματισμός διασυνεταιριστικών δομών συνεργασίας τόσο σε επίπεδο παραγωγικού τομέα όσο και σε γεωγραφικό επίπεδο έδωσε στους συνεταιρισμούς ένα συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με τις υπόλοιπες μορφές επιχειρήσεων.
Αδελφικές σχέσεις	• Επέτρεψαν τη γέννηση και ανάπτυξη νέων συνεταιρισμών καθώς και τη στήριξη και προώθηση συνεταιριστικών προϊόντων και υπηρεσιών.
Εμπιστοσύνη	• Τόσο στα πλαίσια της ίδιας της συνεταιριστικής επιχείρησης όσο και στις διασυνεταιριστικές σχέσεις είναι ένα από τα βασικότερα δομικά στοιχεία του συστήματος, χάρη σε μεγάλο βάθος χρόνου και πάνω στη σοβαρότητα λόγων και πράξεων.
Ανταποδοτικότητα	• Μέσω αυτής το κάθε μέλος ενός συνεταιρισμού γνωρίζει ότι η συνεισφορά του στο συνεταιρισμό αξιολογείται και ο ίδιος λαμβάνει καρπούς από αυτή δημιουργώντας μια αμοιβαία σχέση μεταξύ αυτού και της επιχείρησης-κι όχι μονόδρομη όπως στις περισσότερες επιχειρήσεις.

Πηγή: Μπιρλιράκης (2005), Ιδία επεξεργασία

Θα ήταν όμως αναγκαίο, για να έχει κάποιος ολοκληρωμένη εικόνα του παραδείγματος της Εμίλια- Ρομάνα, να εξετάσει το ευρύτερο σύστημα στο οποίο εντάσσονται οι συνεταιρισμοί και μέσα στο οποίο έχουν πετύχει τόσο σημαντικά πράγματα.

3.1.6 Ο ρόλος της τοπικής πολιτικής ηγεσίας στην Εμίλια- Ρομάνα

Μετά το δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο η Εμίλια- Ρομάνα κυβερνήθηκε αδιαλείπτως από αριστερές τοπικές κυβερνήσεις. Οι τοπικοί άρχοντες ανήκαν κατεξοχήν στο Κομμουνιστικό Κόμμα της Ιταλίας (νυν Δημοκρατικό Κόμμα της Αριστεράς), κάνοντας γνωστή την περιοχή με τον χαρακτηρισμό «Κόκκινη Εμίλια» (Μπιρλιράκης, 2007).

Αυτές οι τοπικές κυβερνήσεις αποδείχθηκαν άκρως ικανές και αποτελεσματικές, καθώς κατάφεραν να διαχειριστούν με σύνεση τους δημόσιους πόρους και να υλοποιήσουν τα σχέδιά τους. Η τοπική πολιτική ηγεσία κατόρθωσε μέσα από τη στήριξη των εργαζομένων και των μικροεπιχειρηματιών και με την υποστήριξη των συνδικάτων, να δημιουργήσει μια ευρεία κοινωνική συναίνεση συμβάλλοντας καθοριστικά στην ενσωμάτωση των συνεταιρισμών στην τοπική κοινωνία (Μπιρλιράκης, 2007).

Προτεραιότητες της πολιτικής αυτής ηγεσίας ήταν η προώθηση της τοπικής ανάπτυξης μέσα από πολιτικές που στόχευαν (Μπιρλιράκης, 2007):

- Στην αξιοποίηση της χειροτεχνικής παράδοσης της περιοχής
- Στη δημιουργία θέσεων εργασίας υψηλής προστιθέμενης αξίας
- Στη δημιουργία συνεταιρισμών μικρού μεγέθους
- Στη δικτύωση των συνεταιρισμών

3.1.7 Ο ρόλος τους Κράτους στην Εμίλια- Ρομάνα

Το κράτος επέδειξε μειωμένη δραστηριότητα στην περιοχή της Εμίλια-Ρομάνα για ένα αρκετά σημαντικό χρονικό διάστημα. Η απουσία αυτή μπορεί να εξηγηθεί εν μέρει λόγω της πολιτικής αντιπαλότητας που προκαλούσε η καθαρά κομμουνιστική διάθεση των κατοίκων της περιοχής αλλά και στη σχετικά μεγάλη αυτονομία που είχαν οι τοπικές κυβερνήσεις. Επιπλέον, στην περιοχή της Εμίλια- Ρομάνα δεν υπήρχαν μεγάλες κρατικές επιχειρήσεις γεγονός που συνέβαλε εξίσου στην απουσία ουσιαστικής κρατικής παρέμβασης (Μπιρλιράκης, 2007).

3.1.8 Το μοντέλο της Εμίλια- Ρομάνα

Στο επίπεδο της παραγωγής, το συνεταιριστικό μοντέλο έχει εφαρμοστεί για τη δημιουργία των λεγόμενων «Τοπικών Συστημάτων Παραγωγής», τα οποία πλέον αποτελούν παράδειγμα του μοντέλου της Εμίλια-Ρομάνα στην οικονομική επιστήμη. (Restakis, 2005) “Ως «Τοπικό Σύστημα Παραγωγής» θεωρείται ένα σύστημα αποτελούμενο από ένα σύνολο επιχειρήσεων εγκαταστημένων σε μια περιορισμένη γεωγραφική περιοχή, που παράγουν άμεσα ή έμμεσα για την ίδια τελική αγορά” (Hancock, 2006). Οι επιχειρήσεις αυτές, μικρού μεγέθους συνήθως, εγκαθιστούν ένα δίκτυο δομών τόσο μεταξύ τους όσο και με τους υπόλοιπους κοινωνικοοικονομικούς φορείς αναπτύσσοντας μια σχέση ανταγωνισμού και συνεργασίας προς όφελος της ανάπτυξης (Μπιρλιράκης, 2007).

Το μοντέλο της Εμίλια- Ρομάνα στηρίζεται στο μεγάλο αριθμό μικρών επιχειρήσεων – μεταξύ 10 και 20 εργαζομένων- βρίσκονται σε κοντινές γεωγραφικές περιοχές και αναπτύσσουν συγκεκριμένα προϊόντα. Η ύπαρξη πολλών επιχειρήσεων στον ίδιο παραγωγικό τομέα οδήγησε στην ανάπτυξη υψηλού βαθμού εξειδίκευσης τόσο σε επίπεδο εργαζομένων όσο και σε επίπεδο πληροφοριών και γνώσεων (Restakis, 2005 και Μπιρλιράκης, 2007).

Στις συγκεκριμένες περιοχές μόνο ένα μικρό τμήμα των επιχειρήσεων καταλήγει στην πώληση των τελικών προϊόντων. Οι υπόλοιπες δραστηριοποιούνται ως προμηθευτές τους και είναι υπεύθυνες για την αποπεράτωση ενός τμήματος μόνο του τελικού προϊόντος. “Παρατηρείται συνεπώς ένας καταμερισμός της παραγωγής μεταξύ ευέλικτων και μικρών επιχειρήσεων” (Hancock, 2006).

Οι μικρές επιχειρήσεις, λόγω του μεγέθους τους, δεν έχουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν εντός των δομών τους επιμέρους τμήματα ανταγωνιστικά με αυτά των μεγάλων επιχειρήσεων. Παρόλα αυτά, χάρη στην εμπιστοσύνη που αναπτύσσεται μεταξύ επιχειρήσεων, επιχειρηματιών και εργαζομένων δημιουργούνται δικτυακές δομές που παίζουν το ρόλο αυτών των τμημάτων, δηλαδή της απόκτησης και διάχυσης πληροφοριών, της εύρεσης συνεργατών κ.α. (Μπιρλιράκης, 2007).

Οι μικρές επιχειρήσεις που είναι οργανωμένες στα τοπικά συστήματα παραγωγής, υλοποιώντας μόνο ένα μικρό τμήμα της παραγωγικής διαδικασίας στη συνολική διαδρομή του προϊόντος, διαθέτουν ένα συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με τις

μεγάλες επιχειρήσεις, καθώς δύνανται να σχεδιάσουν στη βάση συγκεκριμένης ζήτησης, αποκτώντας έτσι μεγαλύτερη ευελιξία και αυτονομία (Μπιρλιράκης, 2007).

Επιπλέον, η σχέση ανταγωνισμού και συνεργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων, που αναφέρθηκε παραπάνω, ωθεί τις επιχειρήσεις στην πραγματοποίηση ουσιαστικών επενδύσεων, ώστε να μπορέσουν να καταστούν περισσότερο ανταγωνιστικές παρέχοντας καλύτερα προϊόντα σε χαμηλότερες τιμές. Η συνεργασία δημιουργείται μεταξύ των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε διαφορετικά τμήματα της παραγωγικής διαδικασίας και σχεδιάζουν από κοινού μελλοντικές επενδύσεις, ερευνούν για νέες τεχνολογίες κ.ο.κ. (Μπιρλιράκης, 2007).

3.1.9 Συμπεράσματα

Το παράδειγμα της Εμίλια-Ρομάνια συνδυάζει την τοπική ανάπτυξη με τους συνεταιρισμούς και τα δίκτυα μικρών επιχειρήσεων, αναδεικνύοντας της δυνατότητες μιας τοπικής κοινωνίας, η οποία στηριζόμενη στις δυνάμεις της αναπτύσσεται συνεχώς διατηρώντας τα ενδογενή χαρακτηριστικά της. Το συγκεκριμένο παράδειγμα είναι ιδιαίτερο, αλλά μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την εξαγωγή διαφορετικών στοιχείων χρήσιμων σε διαφορετικές περιστάσεις.

3.2 Το Παράδειγμα του Mondragon

Μετά την παρουσίαση του επιτυχημένου παραδείγματος της Εμίλια-Ρομάνια, το συγκεκριμένο τμήμα της εργασίας αναφέρεται στην ανάπτυξη ενός από τα πιο επιτυχημένα παραδείγματα συνεταιριστικής διαχείρισης σε παγκόσμιο επίπεδο, το παράδειγμα του Mondragon.

Ο όμιλος εταιρειών του Mondragon είναι ένα δίκτυο αγροτικών, βιομηχανικών και εταιρειών λιανικής πώλησης, το οποίο παράγει μεγάλη πληθώρα αγαθών, από ποδήλατα και χάλκινους σωλήνες μέχρι βιομηχανικά ρομπότ και συστήματα υψηλής τεχνολογίας. (Mondragon, 2012)

3.2.1 Ο τόπος

Ο όμιλος εταιρειών του Mondragon βρίσκεται κατά, κύριο λόγο, γύρω από την πόλη του Mondragon στη χώρα των Βάσκων στην Ισπανία. «*Το Mondragon βρίσκεται 45 χιλιόμετρα εσωτερικά από τον κόλπο του Biscay, στο νοτιοδυτικό άκρο της*

Εικόνα 4

Βασκικής επαρχία της Gurizkoa. Όπως οι περισσότερες πόλεις αυτής

Η θέση του Mondragon

(Πηγή: www.mapzones.com διαθέσιμο στο:

http://www.mapzones.com/maps/spain/basque_country/mondragon.p)

της επαρχίας, βρίσκεται στο μέσο μιας κοιλάδας που περιτριγυρίζεται από τα όρη Κανταβρίας» (Kasmir, 1996). Ακόμη, βρίσκεται σε πολύ μικρή απόσταση από τη Vitoria- Gasteiz και το San Sebastian και το Bilbao. Ο πληθυσμός του το 2008 ανερχόταν σε 23.000 κατοίκους περίπου (tourism.euskadi.net).

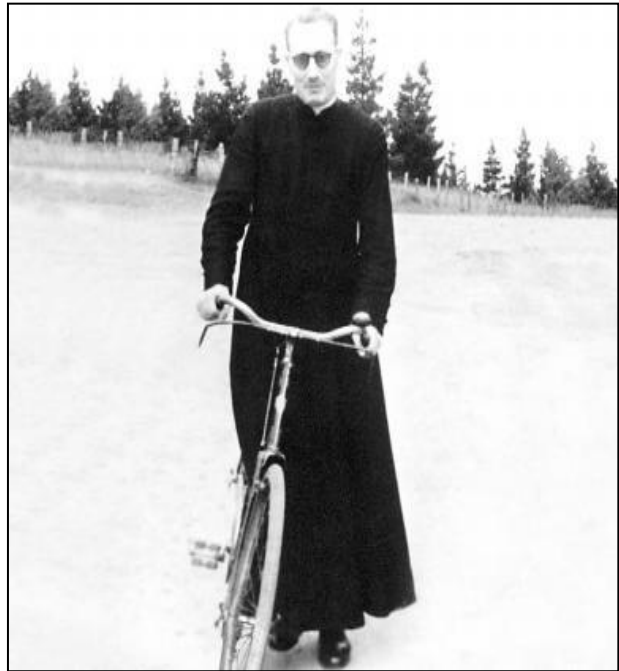
3.2.2 Ιστορική εξέλιξη και το προφίλ του Don Jose Maria Arizmendiarietta

Το τέλος του εμφυλίου πολέμου στην Ισπανία (1936-1939) βρίσκει το Mondragon σε δεινή θέση καθώς τα κύρια γνωρίσματα της είναι η φτώχεια και ο διχασμός που επιφέρει σε κάθε περιοχή ένας εμφύλιος πόλεμος. Ειδικότερα σε μια κλειστή κοινωνία, όπως αυτή του Mondragon οι συνέπειες του πολέμου είναι πολύ εμφανείς κυρίως στις σχέσεις μεταξύ των κατοίκων του (Μπιρλιράκης, 2005). Η περίοδος αυτή έχει χαρακτηριστεί ως «η περίοδος της πείνας», καθώς η εργατική τάξη μαστίζεται από τη φτώχεια και την ανεργία, η στέγαση των ατόμων ήταν υποτυπώδης ενώ υπήρχε και έξαρση της φυματίωσης. (Whyte and Whyte, 1991) Το 1941 φθάνει σε αυτή τη μικρή κοινότητα, που αριθμεί μόλις οκτώ χιλιάδες κατοίκους, ο Jose Maria Arizmendiarietta ένας νεαρός ιερέας, καταγόμενος από ένα μικρό χωριό της Bizkaia (Μπιρλιράκης, 2005).

Ο Jose Maria Arizmendiarieta εκμεταλλεζόμενος την έντονη θρησκευτική πρακτική της εποχής ξεκινά την ιερατική και κοινωνική του αποστολή αφιερώνοντας το μεγαλύτερο μέρος της δράσης του στους νέους και σε δραστηριότητες που μπορούσαν να ενώσουν τον πληθυσμό, όπως αθλητικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις (Lanki, 2001).

Προσπάθησε μέσω από μια τοπική επιχείρηση- την Union Cerrajerria- στην οποία είχε προσκαλεστεί για μαθητεία, να συμπεριλάβει παιδιά που δεν είχαν σχέση με τους εργαζομένους, γεγονός το οποίο απορρίφθηκε (Whyte and Whyte, 1991). Το στοιχείο πάντως που προέχει για τον Arizmendiarieta είναι η μόρφωση και η επαγγελματική εκπαίδευση του πληθυσμού, ώστε να αυτονομηθεί, καθώς όπως έλεγε «για να δημοκρατικοποιήσεις την εξουσία θα πρέπει να κοινωνικοποιήσεις τη γνώση» (Μπιρλιράκης, 2005). Έτσι, ιδρύει το 1943 την «Επαγγελματική

Εικόνα 5

Ο J.M. Arizmendiarieta

(Πηγή: www.google.com διαθέσιμο στο:http://wiki.dickinson.edu/index.php/History_of_Mondragon)

Σχολή» (Escuela Profesional) με αντικείμενο την πρακτική επαγγελματική κατάρτιση του πληθυσμού, αλλά και τη θεωρητική του μόρφωση (βλέπε Παράρτημα 1: 1).

Για να επιτύχει τη δημιουργία αυτής της σχολής οργάνωσε μια καμπάνια στην οποία οι πολίτες οι οποίοι ενδιαφέρονταν για τη συγκεκριμένη σχολή, μπορούσαν να τοποθετήσουν ένα κομμάτι χαρτί με το όνομα και τη διεύθυνσή τους και μια υπεύθυνη δήλωση ότι είχαν τη διάθεση να συνεισφέρουν τόσο χρηματικά όσο και με προσωπική εργασία (Whyte and Whyte, 1991). Αυτοί οι άνθρωποι έγιναν αυτόματα «μέλη του δημιουργούμενου οργανισμού και είχαν έτσι το δικαίωμα να ψηφίσουν τους ανώτερους τους και να λαμβάνουν μέρος στη χάραξη της πολιτικής του οργανισμού» (Whyte and Whyte, 1991). Τελικά περίπου το 15% των κατοίκων του Mondragon ανταποκρίνεται στο κάλεσμά του ιδρύοντας τη σχολή με 20 μαθητές. (Whyte and Whyte, 1991).

Την ίδια εποχή- περίπου το 1947- ξεκινά μια προσπάθεια να πείσει τους ντόπιους επιχειρηματίες να επιτρέψουν τη συμμετοχή των εργατών στο κεφάλαιο και στη διεύθυνση των επιχειρήσεων. Η αρνητική στάση τους τον έκανε να συνειδητοποιήσει την αναγκαιότητα για τη δημιουργία επιχειρήσεων βασισμένων σε μια διαφορετική σχέση κεφαλαίου – εργασίας, προσανατολισμένη λιγότερο στο κέρδος και περισσότερο στη συνεργατική φιλοσοφία (Μπιρλιράκης, 2005).

Ο Arizmendiarieta δεν προσπάθησε εξ αρχής να δημιουργήσει συνεταιρισμούς, δεν υπερασπίζεται μια συγκεκριμένη μορφή. Προσπάθησε να εμπνεύσει για την αξία συμμετοχής σε κάθε επίπεδο, από την επιχείρηση μέχρι και την κοινωνία (Μπιρλιράκης, 2005).

3.2.3 Η δημιουργία της ULGOR

Το 1956, πέντε από τους μαθητές του Jose Maria Arizmendiarieta εξαγοράζουν μια επιχείρηση που είχε ως έδρα στη Vitoria- Gasteiz και κατασκεύαζε φούρνους και θερμάστρες πετρελαίου. Μεταφέρουν την έδρα της στο Mondragon και ιδρύουν την πρώτη συνεταιριστική επιχείρηση την ULGOR ,ακρωνύμιο που προέκυψε από τα ονόματα των πέντε ιδρυτών της (Usatorre, Larrañaga, Gorroñoigoitia, Ormaechea, Ortubay), σήμερα FAGOR Electrodomesticos. (Μπιρλιράκης, 2005 και Kasmir, 1996). Η παράτολμη ενέργεια των πέντε αυτών πρωτοπόρων συνάντησε μια κλειστή, άρα ευνοϊκή, αγορά στο εξωτερικό εμπόριο καθώς μπορούσε να απορροφήσει όλη την εσωτερική παραγωγή (Μπιρλιράκης, 2005). *«Σε μια οικονομία στην οποία δεν υπήρχε πρόγονος ενός τέτοιου φαινομένου, ήταν αποφασισμένοι να επιτύχουν. Δεν υπήρχε επίσημη πρόνοια την εποχή εκείνη για συλλογικούς λογαριασμούς ταμειωτηρίου κι έτσι τοποθετούσαν τα χρήματά τους σε μεμονωμένους ατομικούς λογαριασμούς, εμπιστευόμενοι ο ένας τον άλλο ώστε να συνεισφέρουν αυτά τα προσωπικά τους κεφάλαια για την συνεταιριστική αυτή επένδυση»* (Whyte and Whyte, 1991). Η βοήθεια και καθοδήγηση του Arizmendiarieta ήταν συνεχής. Μάλιστα, κατάφερε να χρηματοδοτήσει το εγχείρημά τους μέσα από μια παλιά τοπική παράδοση της περιοχής, το chiquiteo⁸. Με τον τρόπο αυτόν κατάφεραν να ενημερώσουν άτυπα τους κατοίκους

⁸Το chiquiteo (txiquiteo στα βασκικά) είναι ένα έθιμο στη χώρα των Βάσκων βάσει του οποίου, καταναλώνονται chiquitos μεταξύ φίλων και γνωστών από μαγαζί σε μαγαζί. (<http://es.wikipedia.org/wiki/Chiquiteo>)

ότι ετοιμάζουν τη δημιουργία ενός συνεταιρισμού και ότι χρειάζονταν τη βοήθεια της τοπικής κοινότητας με τη μορφή δανείων. Με τον τρόπο αυτό κατάφεραν να συγκεντρώσουν το ποσό των 11 εκατομμυρίων πεσετών από ντόπιους κατοίκους οι οποίοι κυρίως εκτίμησαν την προσωπικότητα του Arizmendiarieta (Whyte and Whyte, 1991).

Ο ίδιος ο Arizmendiarieta δεν είχε ποτέ επίσημη θέση στην ULGOR όπως και σε κανέναν από τους μεταγενέστερους συνεταιρισμούς. Παρόλα αυτά, έδινε –πάντοτε ανεπίσημα- συμβουλές, πληροφορίες και ιδέες στα μέλη τους. Η ULGOR δημιούργησε καταστατικό και κανονισμούς και ξεκίνησε να λειτουργεί το 1956. Το καταστατικό της, με κάποιες βέβαια αλλαγές, έγινε το μοντέλο πάνω στο οποίο στηρίχθηκαν όλες οι συνεταιριστικές επιχειρήσεις που ιδρύθηκαν μετέπειτα (Whyte and Whyte, 1991). (βλέπε παράρτημα 1: 2)

3.2.4 Η ίδρυση της *Caja Laboral Popular*

Ένα από τα βασικά προβλήματα που αντιμετώπισαν οι συνεταιρισμοί του Mondragon είναι αυτό της χρηματοδότησης και της πρόσβασης στην αγορά κεφαλαίου. Ο Arizmendiarieta γνώριζε αυτό το- σχεδόν εγγενές- πρόβλημα των συνεταιρισμών και έβλεπε τη λύση του στην αυτοχρηματοδότηση. Έτσι, χωρίς να χρονοτριβήσει, το 1959 αφού δεν είχαν δημιουργηθεί παρά τέσσερις συνεταιρισμοί, πείθει τους συνεταιρισμούς ULGOR, Arrasate και τον καταναλωτικό συνεταιρισμό «San Jose» να ιδρύσουν το ταμειυτήριο Caja Laboral (Μπιρλιράκης, 2005). Με την ίδρυση της Caja Laboral εξασφαλίζει την καλύτερη διαχείριση των αποταμιεύσεων των εργατών και τη διοχέτευση πόρων για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών (Whyte and Whyte, 1991). «Ο δεύτερος αυτός στόχος επιτυγχάνεται μέσα από την ίδρυση -στα πλαίσια του ταμειυτηρίου- του τμήματος επιχειρήσεων, με μοναδικό σκοπό την εκπόνηση μελετών για τη δημιουργία νέων συνεταιρισμών, τη χρηματοδότηση τους και τη στήριξη των ήδη ιδρυθέντων» (Μπιρλιράκης, 2005).

«Η Caja Laboral ήταν ο πρώτος συνεταιρισμός δευτέρου επιπέδου του κινήματος του Mondragon» (Whyte and Whyte, 1991). Για το λόγο αυτό και η δομή της διαφέρει σε

κάποια σημεία από τους υπόλοιπους συνεταιρισμούς τη περιοχής (βλέπε Παράρτημα 1:3).

Επιπλέον, η Caja Laboral βοηθά και στη δημιουργία νέων συνεταιρισμών. «Οι εργαζόμενοι οι οποίοι θέλουν να δημιουργήσουν ένα συνεταιρισμό και να συνάψουν συμβόλαιο με την τράπεζα δε δύνανται να το κάνουν σε όποια μορφή επιθυμούν. Αυτός ο κανονιστικός έλεγχος που ασκεί η τράπεζα καθιστά το Mondragon ένα σύμπλεγμα, του οποίου οι συνεταιρισμοί διατηρούν σφιχτούς δεσμούς μεταξύ τους κι όχι χαλαρή και τυπική σύνδεση» (Whyte and Whyte, 1991). Κάθε συνεταιρισμός-μέλος έχει συγκεκριμένες υποχρεώσεις απέναντι στην τράπεζα. «Ο ρόλος της Caja Laboral έχει εξελιχθεί σημαντικά τα τελευταία 20 χρόνια. Καθώς οι οικονομικές ανάγκες των συνεταιρισμών αλλάζουν σε συνδυασμό με την αγορά και το γενικό οικονομικό περιβάλλον, η τράπεζα εστιάζει περισσότερο στη χρηματοδότηση των παραδοσιακών καταναλωτών και των τοπικών επιχειρήσεων» (Freundlich, 2009).

Από την αρχή, η Caja Laboral χρησιμοποιήθηκε ως ένα αναπτυξιακό εργαλείο, με στόχο τη δημιουργία θέσεων εργασίας στις υπάρχουσες συνεταιριστικές επιχειρήσεις. Μοιραία λοιπόν, όταν άρχισε να λαμβάνει περισσότερα χρήματα σε καταθέσεις από αυτά που απαιτούνταν για την παροχή δανείων, δηλαδή όταν άρχισε να παρουσιάζει καταθετικό πλεόνασμα, άρχισε να αναπτύσσει ένα πρόγραμμα εύρεσης πιθανών μελλοντικών επιχειρηματιών, τόσο μέσα στους ίδιους τους συνεταιρισμούς όσο και στην ευρύτερη κοινωνία της χώρας των Βάσκων (Whyte and Whyte, 1991). «Έτσι δημιουργήθηκε το Τμήμα Καινοτομίας το οποίο το 1991 άρχισε να λειτουργεί και ως ανεξάρτητος οργανισμός» (Whyte and Whyte, 1991).

3.2.5 Το πρόβλημα της ασφάλισης

Πέρα από τα προβλήματα χρηματοδότησης που είχαν οι συνεταιρισμοί, σημαντικότατο πρόβλημα που έπρεπε να λύσουν ήταν και αυτό της ασφάλισης των μελών τους. Τα μέλη των εργατικών συνεταιρισμών δε λαμβάνονταν υπόψη ως εργαζόμενοι από τον ισπανικό νόμο και κατά συνέπεια δεν καλύπτονταν από το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης της χώρας (Whyte and Whyte, 1991). «Χρήματα που προήλθαν από παρακράτηση μισθοδοσίας των μελών των συνεταιρισμών αποτέλεσαν το κεφάλαιο για τη δημιουργία της Lagun-Aro το όνομα της οποίας προήλθε από τη βασκική φράση για το

πρόγραμμα προστασίας» (Whyte and Whyte, 1991). Η Lagun-Aro έγινε ανεξάρτητος συνεταιρισμός το 1967, ενώ το συνταξιοδοτικό της σύστημα διαφέρει ουσιαστικά από το αντίστοιχο ισπανικό και γενικότερα από όλα τα δημόσια συστήματα κοινωνικής ασφάλισης παγκοσμίως (βλέπε Παράρτημα 1: 4) (Freundlich, 2009).

3.2.6 Η δημιουργία της ULARCO

Το 1964, στη ζώνη του Mondragon, δημιουργείται ο πρώτος όμιλος συνεταιρισμών με τοπικό χαρακτήρα, η ULARCO, όνομα που προήλθε από τα δύο πρώτα γράμματα των συνεταιρισμών που τον σχημάτισαν: ULgor, ARrasate, COpreci (Μπιρλιράκης, 2005). *«Ο όμιλος θα επιτρέψει την ανάπτυξη συνεργιών που θα αυξήσουν θεαματικά τα αποτελέσματα των συνεταιρισμών»* (Μπιρλιράκης, 2005).

Η δημιουργία της ULARCO για να στεφθεί από επιτυχία χρειάστηκε να ξεπεραστούν κάποια συγκεκριμένα προβλήματα. Αρχικά, έπρεπε να βρεθεί τρόπος ώστε οι συνεταιρισμοί που την αποτελούσαν να είναι μεν συνδεδεμένοι μεταξύ τους, χωρίς όμως να χάσουν την αυτονομία τους. Επιπλέον, έπρεπε να ισορροπηθούν τα συμφέροντα του ομίλου με αυτά των προϋπαρχόντων συνεταιρισμών. Έτσι δημιουργήθηκε μία νέα δομή με πολλά επίπεδα οργάνωσης, βάσει της οποίας *«οι εργαζόμενοι ψήφιζαν άμεσα για οποιαδήποτε αλλαγή των εργασιακών συνθηκών τους»* (Whyte and Whyte, 1991).

«Η ULARCO αποτελεί ένα μοναδικό τύπο οργανωσιακής ανάπτυξης, τον οποίο ακολούθησαν οι περισσότερες επιχειρήσεις του Mondragon, αρκετά χρόνια μετά» (βλέπε Παράρτημα 1: 5) (Whyte and Whyte, 1991).

3.2.7 Eroski

Στα τέλη της δεκαετίας του '60 ένας νόμος του ισπανικού κράτους απαγόρευσε στους συνεταιρισμούς να πωλούν τα προϊόντα τους σε μη μέλη τους. Έτσι, με σκοπό να επιτευχθεί ο αναγκαίος όγκος πωλήσεων ώστε να στηριχθεί η ανάπτυξη των συνεταιρισμών, έγινε ελεύθερη η διαδικασία απόκτησης της ιδιότητας του μέλους στο νεοϊδρυθέντα καταναλωτικό συνεταιρισμό Eroski. Πλέον, οποιοσδήποτε κατέβαλε ένα μικρό χρηματικό αντίτιμο μπορούσε να αποτελεί μέλος του συγκεκριμένου συνεταιρισμού (Whyte and Whyte, 1991). Πιο συγκεκριμένα, *«το 1969 συγκροτείται ο*

συνεταιρισμός Eroski από τη συγχώνευση των μικρών τοπικών καταναλωτικών συνεταιρισμών. Σε αυτό το χρονικό σημείο η σημασία του συνεταιρισμού Eroski θα είναι μικρή, σε αντίθεση με το σπουδαίο ρόλο που θα διαδραματίσει μετέπειτα στην ίδρυση και την εξέλιξη του Mondragon Corporacion Cooperativa» (Μπιρλιράκης, 2005).

3.2.8 Ο όμιλος συνεταιρισμών του Mondragon

«Η δεκαετία του '70 χαρακτηρίζεται από μια συνεχή και δυναμική ανάπτυξη των συνεταιρισμών που αντικατοπτρίζεται τόσο στην κερδοφορία τους όσο και στην αύξηση του αριθμού των συνεταιριστικών επιχειρήσεων και των θέσεων εργασίας» (Μπιρλιράκης, 2005). Το 1974 δημιουργείται το IKERLAN ως κέντρο έρευνας με στόχο τη σύλληψη τεχνολογικής γνώσης και την εφαρμογή της στην βιομηχανία και το OTALORA ως εξειδικευμένο εκπαιδευτικό κέντρο παροχής γνώσης διαχείρισης συνεταιρισμών στους διευθυντές των συνεταιριστικών επιχειρήσεων (Μπιρλιράκης, 2005).

Οι αρχές της δεκαετίας του '80 βρίσκουν την Ισπανία στο μέσο μιας μεγάλης οικονομικής ύφεσης, γεγονός που επηρεάζει σημαντικά και τους συνεταιρισμούς του Mondragon. Ένας σημαντικός αριθμός τους εμφανίζει αρνητικά αποτελέσματα, ορισμένες δραστηριότητες σταματούν, ενώ για πρώτη φορά εμφανίζεται πλεονάζον προσωπικό (Whyte and Whyte, 1991). Παρόλα αυτά, σε ευνοϊκότερη θέση βρίσκονται οι συνεταιρισμοί *«που έχουν προωθήσει μια εξαγωγική πολιτική η οποία τους επιτρέπει να απορροφήσουν τους κραδασμούς που δημιουργούνται από την εσωτερική αγορά που βρίσκεται σε βαθιά ύφεση» (βλέπε Παράρτημα 1: 6) (Μπιρλιράκης, 2005).*

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 και μετά τον καταλυτικό ρόλο που έπαιξε η δημιουργία και επιτυχία του τοπικού ομίλου συνεταιρισμών Ularco έχουμε την επέκταση του φαινομένου με την δημιουργία δέκα ομίλων του ίδιου χαρακτήρα, χωρίς βέβαια να σημαίνει ότι όλοι έχουν την ίδια επιτυχή πορεία (Μπιρλιράκης, 2005). Το σημαντικό στοιχείο αυτής της διαδικασίας είναι ότι *«όλος ο κόσμος αρχίζει να ανακαλύπτει την αναγκαιότητα να δημιουργήσει οργανισμούς που συνδέουν τους συνεταιρισμούς προκειμένου να πραγματοποιηθούν ενιαίες δράσεις οι οποίες βελτιστοποιούν τα αποτελέσματα» (Μπιρλιράκης, 2005)*

Ο συνδυασμός της περιόδου ανάκαμψης από την οικονομική ύφεση και της εισόδου της Ισπανίας στην Ε.Ε. θορύβησε της ηγεσία της Caja Laboral και την οδήγησε σε

οργανωτική αναδιάρθρωση (Whyte and Whyte, 1991). Μετά από πολλές ζυμώσεις και συζητήσεις προέκυψε το 1984 το «Κογκρέσο των συνεταιρισμών», δηλαδή η συνέλευση των αντιπροσωπειών όλων των συνεταιρισμών, ως όργανο που εκφράζει την ενιαία θέληση και δράση ώστε «να μπορέσουν οι συνεταιρισμοί να ανταγωνιστούν αποτελεσματικά άλλες επιχειρήσεις στην ευρωπαϊκή αγορά» (Whyte and Whyte, 1991).

Το Κογκρέσο αποτελείται «από τους επικεφαλής κάθε συνεταιριστικού ομίλου, ενώ κάθε συνεταιρισμός πρέπει να έχει τουλάχιστον έναν αντιπρόσωπο σε αυτό. Οι μεγαλύτεροι συνεταιρισμοί έχουν περισσότερους αντιπροσώπους όχι όμως ανάλογα με το μέγεθός τους» (Whyte and Whyte, 1991). Αρμοδιότητές του ήταν:

- Η έγκριση γενικών εγγράφων που αφορούσαν τις στρατηγικές των συνεταιρισμών
- Η επίλυση κοινωνικών προβλημάτων μέσα στους ίδιους τους συνεταιρισμούς
- Η δημιουργία σχέσεων με την εξωτερική αγορά
- Η οριοθέτηση συγκεκριμένων στόχων κέρδους και παραγωγικότητας

Η δημιουργία του Κογκρέσου μείωσε την αυτονομία των μεμονωμένων συνεταιρισμών και των συνεταιριστικών ομίλων, οι οποίοι συνδέονταν πλέον μόνο μέσω της Caja Laboral, εγκαθιδρύοντας έτσι ένα πιο εταιρικό σύστημα διακυβέρνησης, μιας και όλοι οι συνεταιρισμοί και οι συνεταιριστικοί όμιλοι ήταν πλέον συνδεδεμένοι μέσω του «Συνεταιριστικού Ομίλου του Mondragon» (Grupo Cooperativo Mondragon) (Whyte and Whyte, 1991).

3.2.9 Το Πανεπιστήμιο του Mondragon

Το 1997 θεσπίζεται το Πανεπιστήμιο του Mondragon, το οποίο ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1998. Το Πανεπιστήμιο του Mondragon αποτελείται από ένα βασικό κέντρο κατάρτισης συνεπικουρούμενο από άλλα επαγγελματικά και πολυτεχνικά κέντρα. Είναι ένα συνεταιριστικό πανεπιστήμιο του οποίου «το εκπαιδευτικό μοντέλο εμπεριέχει ένα σύστημα σχέσεων, το οποίο με άξονα το εκπαιδευτικό σύστημα, σκοπεύει να εμπλέξει τις επιχειρήσεις και τα ιδρύματα της περιοχής με αυτό, ώστε να επιτύχει την κοινωνική προσβασιμότητα, το συνδυασμό δουλειάς και σπουδών, την προώθηση της έρευνας» (MU, 2012).

3.3 Τα διδάγματα του Mondragon

Στο χρονολόγιο παρακάτω αναφέρονται οι σημαντικότερες ημερομηνίες για το Mondragon:

Πίνακας 3.1: Χρονολογική εξέλιξη σημαντικότερων γεγονότων στο Mondragon

Χρονική περίοδος	Γεγονός
1915	Γέννηση του J.M. Arizmendiarietta
1936	Ισπανικός εμφύλιος και ένταξη πολλών κατοίκων στις δυνάμεις των Βάσκων αυτονομιστών
1941	Άφιξη J.M. Arizmendiarietta στο Mondragon
1943	Ίδρυση της Ιερατικής Σχολής (Escuela Profesional)
1947-1955	Πίεση προς τους επιχειρηματίες για συμμετοχή των εργατών στη διεύθυνση και το κεφάλαιο της επιχείρησης → Αποτυχία
1956	Ίδρυση της ULGOR, πρώτου συνεταιρισμού
1959	Ίδρυση της Caja Laboral, πρώτης συνεταιριστικής τράπεζας της περιοχής
1961	Ίδρυση της Lagun Aro, ασφαλιστικής των συνεταιρισμών
1962	Ίδρυση της ULARCO, πρώτου συνεταιριστικού ομίλου με τοπικό χαρακτήρα
1966	Ίδρυση της Alecoop, η οποία επιτρέπει σε μαθητές πολύ χαμηλών οικονομικών στρωμάτων να συνεχίσουν τις σπουδές τους συνδυάζοντας τις με εργασία.
1969	Ίδρυση του Eroski
1974	Μεγάλη απεργία εργατών της ULGOR και άλλων συνεταιρισμών
1980	Δημιουργία συνεταιριστικού ομίλου του Mondragon
1997	Θέσπιση Πανεπιστημίου του Mondragon

Πηγή: Μπιρλιράκης (2005α), Μπιρλιράκης (2005β), Whyte and Whyte (1991), Ιδία επεξεργασία

Έπειτα επιχειρείται μια ανάλυση των βασικών στοιχείων που συνετέλεσαν στην επιτυχία του συγκεκριμένου εγχειρήματος.

3.3.1 Οι βασικές αρχές του Mondragon

Σο 1987 πραγματοποιείται νέο Κογκρέσο το οποίο εγκρίνει τις Καταστατικές Αρχές - Basic Principles (σχήμα 3.2), που θα πρέπει να εμπνέουν την συνεταιριστική εμπειρία

του Mondragon και το 1991 λαμβάνει χώρα το τρίτο Κογκρέσο το οποίο και εγκρίνει το οργανωτικό σχέδιο του Mondragon Corporacion Cooperativa (MCC) σηματοδοτώντας μια νέα εποχή για τους συνεταιρισμούς του Mondragon (Μπιρλιράκης, 2005).

Σχήμα 3.2 Οι δέκα βασικές αρχές του Mondragon

Πηγή: www.managementexchange.com διαθέσιμο στο: <http://www.managementexchange.com/story/mondragon-cooperative-experience-humanity-work>

Στον πυρήνα βρίσκεται η έννοια της εκπαίδευσης ως βασική αρχή που τροφοδοτεί όλες τις υπόλοιπες καθώς και η κυριαρχία της εργασίας, η οποία είναι προστατευόμενη από άλλες πέντε αρχές εσωτερικής φύσεως και ξεχωριστές για κάθε συνεταιρισμό:

- Οργανική αλλά και μειωμένης αξίας φύση του κεφαλαίου
- Δημοκρατική οργάνωση
- Ελεύθερη προσχώρηση
- Συμμετοχική διαχείριση
- Αλληλεγγύη στις αμοιβές

Στον εξωτερικό δακτύλιο βρίσκονται οι τρεις αρχές που σχετίζονται με την εξωτερική προβολή του συνεταιρισμού: η καθολικότητά του, ο κοινωνικός μετασχηματισμός που επιδιώκει και η συνεργασία του με.

Παρακάτω επιχειρείται μια αναλυτικότερη ανάλυση των βασικών αρχών του Mondragon:

Εκπαίδευση: Η εκπαίδευση και η κατάρτιση έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του Mondragon. Ο ίδιος ο Arizmendiarietta μιλώντας για τη σημασία της τόνιζε ότι «η εκπαίδευση αποτελεί φυσικό και αναπόσπαστο στοιχείο για την προώθηση μιας νέας και δίκαιης κοινωνίας» (MCC, 2012) καθώς και ότι «για να δημοκρατικοποιήσεις την εξουσία πρέπει να κοινωνικοποιήσεις τη γνώση» (MCC, 2012). Οι αρχές αυτές συνεχίζουν να αποτελούν βασικά στοιχεία της συνεταιριστικής εμπειρίας του Mondragon μέχρι και σήμερα: (MCC, 2012)

Κυριαρχία της εργασίας: Στους συνεταιρισμούς του Mondragon η εργασία είναι ο βασικός παράγοντας γύρω από τον οποίο στηρίζεται ολόκληρη η δομή του ομίλου και η οργάνωση των εταιρειών του. Η κυριαρχία της εργασίας έγκειται στο μοίρασμα των κερδών της επιχείρησης ανάλογα με την παραχθείσα εργασία και όχι βάσει του μετοχικού κεφαλαίου που κατέχει το κάθε μέλος.

Οργανική αλλά και μειωμένης αξίας φύση του κεφαλαίου: Το κεφάλαιο για τους συνεταιρισμούς του Mondragon είναι ένα απαραίτητο μέσο για την ανάπτυξή τους, υποδεέστερο όμως της εργασίας. Με λίγα λόγια, δεν υποτιμάται η αξία του κεφαλαίου, αλλά δεν αποτελεί αυτοσκοπό για τα μέλη η μεγέθυνσή του.

Δημοκρατική οργάνωση: Βασίζεται στην ισότητα όλων των εργαζομένων-μελών και τα βασικά της χαρακτηριστικά είναι:

- Κυριαρχία της Γενικής Συνέλευσης σε όλες τις κρίσιμες αποφάσεις που αφορούν την εκάστοτε εταιρεία
- Δημοκρατική εκλογή του Διοικητικού Συμβουλίου και όλων γενικότερα των διοικητικών σωμάτων
- Συνεργασία μεταξύ όλων των αρμόδιων φορέων για τη διαχείριση του κάθε συνεταιρισμού

Ελεύθερη προσχώρηση: Ο συνεταιριστικός όμιλος του Mondragon είναι ανοιχτός προς όλα τα άτομα που αποδέχονται στις αρχές του χωρίς θρησκευτικούς, πολιτικούς, φυλετικούς ή σεξουαλικούς περιορισμούς.

Συμμετοχική διαχείριση: Η αρχή αυτή συνεπάγεται την προοδευτική ανάπτυξη της αυτοδιαχείρισης και συνεπώς της συμμετοχής των μελών στη διαχείριση των επιχειρήσεων μέσω καναλιών κατάλληλων για συμμετοχή, μεθόδων διαβούλευσης και κατάρτισης επαγγελματικών σχεδίων.

Αλληλεγγύη στις αμοιβές: Η αλληλεγγύη στον τομέα των πληρωμών αποτελεί σημαντικό στοιχείο για τις επιχειρήσεις του Mondragon. Άλλωστε για πολλά χρόνια η αναλογία μεταξύ υψηλότερου και χαμηλότερου μισθού ήταν μόλις 1 προς 3. Σήμερα κυμαίνεται στο 1 προς 8.

Καθολικότητα: Η καθολικότητα του MCC και η οικουμενική του φύση γίνεται αντιληπτή από τη συνεχή παρουσία του σε διάφορα οικονομικά και επιχειρηματικά φόρουμ όπως το CEPES (Ισπανική Συνομοσπονδία Επιχειρηματιών Κοινωνικής Οικονομίας) ή το EUROCOOP (Ευρωπαϊκή Οργάνωση Καταναλωτών).

Κοινωνικός μετασχηματισμός: Μέσα από τη συνεργασία με διάφορους κοινωνικούς και οικονομικούς φορείς, την επανεπένδυση του μεγαλύτερου μέρους των κερδών της επιχείρησης αλλά και τη στήριξη πρωτοβουλιών για την τοπική ανάπτυξη, το MCC δημιουργεί δομές στον κοινωνικό ιστό που δεν υπήρχαν πρωτύτερα επιτυγχάνοντας να το μετασχηματίσει μερικώς.

Συνεργασία: Νοείται ως η συνεργασία τόσο μεταξύ μεμονωμένων συνεταιρισμών για τη δημιουργία κλαδικών υποομάδων, όσο και μεταξύ του ομίλου με άλλους συνεταιριστικούς ή μη οργανισμών στην Ισπανία αλλά και διεθνώς.

3.3.2 Η ενσωμάτωση του Mondragon

Καθ' όλη τη διαδικασία δημιουργίας του Mondragon μέχρι τη σημερινή του μορφή, παρατηρούνται πολλές αλλαγές στη δομή, στις στρατηγικές αποφάσεις και στη γενικότερη φύση του εγχειρήματος.

Ορισμένοι αναλυτές αποδίδουν την επιτυχία του συγκεκριμένου εγχειρήματος στην ίδια την ιδιοσυγκρασία του βασκικού λαού. Ο εθνικισμός – τοπικισμός τους, η αντιστασιακή και δημοκρατική φύση τους καθώς και η διαχρονικά εργατική ταξική τους συνείδηση αποτελούν κάποια από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά που παρατηρεί ο οποιοσδήποτε εξωτερικός παρατηρητής που θα μελετήσει την περιοχή. Ένα από τα σημαντικότερα όμως στοιχεία που είναι σαφώς εμφανή είναι η κουλτούρα

και οι θεσμοί που προϋπήρχαν στην περιοχή και αποδείχθηκαν ιδιαίτερα σημαντικά για το ίδιο το εγχείρημα. Παρακάτω παρουσιάζονται ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα.

Η ολοκλήρωση της Επαγγελματικής Σχολής (Escuela Profesional) από τον Arizmendiarietta προϋποθέτει τη συνεννόηση ολόκληρης της τοπικής κοινωνίας μέσω ενός πλάνου βάσει του οποίου οι ενδιαφερόμενοι δήλωναν το ενδιαφέρον τους για συμμετοχή στο σε αυτήν είτε χρηματικά είτε εθελοντικά. Επιπλέον, ο Arizmendiarietta ενεργοποιώντας ένα νόμο του 19^{ου} αιώνα κατάφερε να κάνει τα μέλη αυτά υπεύθυνα τόσο για τη διαχείριση του σχολείου όσο και για τις πολιτικές που αυτό θα ακολουθήσει, ακόμα και για το προσωπικό του (Whyte and Whyte, 1991).

Επιπλέον, για τη δημιουργία της Caja Laboral, ο Arizmendiarietta, μελέτησε την τραπεζική νομοθεσία και ανακάλυψε μία ανεκμετάλλευτη ευκαιρία μέχρι τότε, το πρόγραμμα ahorro olmpo (για τις οικονομίες των εργαζομένων - τεχνιτών), σύμφωνα με το οποίο μία τράπεζα μπορούσε να καταβάλει 5% πάνω από τα επιτόκια σε άλλους λογαριασμούς ταμιευτηρίου (Whyte και Whyte, 1991). *«Το γεγονός αυτό έδωσε στη νεοϊδρυθείσα συνεταιριστική τράπεζα πλεονέκτημα στην προσέλκυση αποταμιεύσεων»* (Whyte και Whyte, 1991).

Τέλος, η δημιουργία της ULGOR η οποία στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό στην καθιερωμένη κοινωνική συνήθεια του chiquiteo, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, βοήθησε σημαντικά στην καθιέρωση της συνεταιριστικής κουλτούρας στην περιοχή. Ακόμη, το αίσθημα της εμπιστοσύνης μεταξύ των πέντε ιδρυτών της, οι οποίοι εμπιστεύονται ο ένας τον άλλο ότι θα προσφέρει τα χρήματά του (Whyte και Whyte, 1991).

Συνεπώς, όπως φαίνεται από τα τρία παραπάνω παραδείγματα, η δημιουργία του εγχειρήματος, στηρίχθηκε τόσο στις παραδόσεις, τους θεσμούς και την κουλτούρα των Βάσκων, όσο και στην εμπιστοσύνη στο έργο και το πρόσωπο του Arizmendiarietta.

Παρόλα αυτά, εκτός από τους θεσμούς που ήδη υπήρχαν και τους οποίους κατάφεραν να ενσωματώσουν και να εκμεταλλευτούν ιδανικά, δημιούργησαν και νέους πρωτοποριακούς θεσμούς. Ο σημαντικότερος από αυτούς είναι οι δέκα καταστατικές αρχές του Mondragon που περιγράφηκαν διεξοδικά παραπάνω. Επιπλέον, αξίζει να αναφερθεί και η μισθολογική πολιτική που ακολουθήθηκε από τους συνεταιρισμούς. Η

αρχική αναλογία του υψηλότερα αμειβομένου εργαζομένου με τον χαμηλότερα αμειβόμενο ορίστηκε στο 3 προς 1, βάσει των αρχών στις οποίες στηρίχθηκε το μισθολογικό σύστημα:

- 1) αλληλεγγύη προς τους υπόλοιπους Βάσκους εργαζόμενους, κάτι που σήμαινε ότι ο βασικός μισθός για τους ανειδίκευτους εργάτες οριζόταν περίπου στα ίδια επίπεδα με τους εργάτες στις ιδιωτικές ισπανικές επιχειρήσεις
- 2) εσωτερική αλληλεγγύη, δηλαδή μερική εξισορρόπηση μεταξύ υψηλότερου και του χαμηλότερου μισθού στο εσωτερικό του συνεταιρισμού
- 3) διαφάνεια όσο αφορά τις αμοιβές, κάτι που σημαίνει ότι οι πληροφορίες για όλους τους μισθούς θα πρέπει να είναι διαθέσιμες σε όλα τα μέλη

Ωστόσο, η αναλογία μετατράπηκε αρχικά σε 4.5 προς 1 και έπειτα σε 6 προς ένα, εξαιτίας της φυγής πολλών διευθυντικών στελεχών προς ιδιωτικές επιχειρήσεις με μεγαλύτερους μισθούς. Μετά το 1990 η αναλογία μπορεί να φτάσει και το 8 προς 1 σε εξαιρετικές περιπτώσεις (Whyte and Whyte, 1991 και MCC, 2010).

Μετά την αντιμετώπιση της απεργίας του 1974 (Παράρτημα 1: 7), η οποία αποτέλεσε τη σημαντικότερη πρόκληση για το Mondragon, οι συνεταιρισμοί γνωρίζουν συνεχή ανάπτυξη και δείχνουν σε θέση να αντιμετωπίσουν τις νέες προκλήσεις που προβάλλουν στον ορίζοντα.

3.3.3 Συμπεράσματα

Ίσως ένα από τα πιο θαυμαστά επιτεύγματα του Mondragon είναι ο τρόπος που συνδυάζει την συλλογική ιδιοκτησία με τα κίνητρα που απορρέουν από την ατομική ιδιοκτησία μέσα σ' ένα σύστημα που αναγνωρίζει εξίσου τη συλλογική και την ατομική πτυχή της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Μπιρλιράκης, 2005). «*Το σύστημα των ατομικών λογαριασμών που συνδυάζει την επένδυση στην επιχείρηση μαζί με τον διαχωρισμό των κερδών σε ατομικά και συλλογικά, αντιπροσωπεύει μια μέθοδο που δίνει στον εργαζόμενο την αίσθηση της ατομικής ιδιοκτησίας σε συνδυασμό με την συλλογική συμμετοχή σε μια επιχείρηση που δεν του παρέχει μόνο τα μέσα της επιβίωσής του, αλλά και δεν περιμένει από τον ίδιο μόνο να αποδίδει καλά στην εργασία του*» (Μπιρλιράκης, 2005).

Το συνεταιριστικό κίνημα του Mondragon διαμορφώνει μια εργατοκεντρική και ανθρωποκεντρική κουλτούρα η οποία ενδυναμώνει τους εργαζομένους αντί να τους αλλοτριώνει. Τα μέλη του συνεταιρισμού είναι πολίτες σε μια δημοκρατική κοινότητα, με όλα τα δικαιώματα που αυτή κατοχυρώνει. Θεωρούνται ταυτόχρονα εργάτες και επιχειρηματίες. Είναι χαρακτηριστικό ότι μεγάλο αριθμός των νέων επιχειρήσεων ξεκινά με πρωτοβουλία εργαζομένων σε ήδη υπάρχων συνεταιρισμό. Σε αυτό συμβάλει το υψηλό επίπεδο κατάρτισης και επιχειρηματικότητας του πληθυσμού όσο και το ευνοϊκό πλαίσιο που έχει δημιουργήσει ο όμιλος. Στο Mondragon γνωρίζουν πως η επέκταση και η διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων είναι απαραίτητο στοιχείο για την επιβίωση και ισχυροποίηση του ομίλου των συνεταιρισμών (Nakou, 2011).

Το σύστημα του Mondragon κατορθώνει να παράγει πλούτο και θέσεις απασχόλησης που επιδρούν θετικά τόσο στην τοπική, όσο και στην περιφερειακή και εθνική οικονομία (Χώρα των Βάσκων). Ο πλούτος αυτός δημιουργεί ισότητα και όχι ανισότητα όπως μας έχει συνηθίσει το κυρίαρχο οικονομικό μοντέλο. Το πρώτο πράγμα που θα παρατηρήσει ο επισκέπτης στις κοινότητες της κοιλάδας είναι η απουσία ταξικών διαφορών. Η ισότητα εκφράζεται τόσο σε οικονομικό επίπεδο με την συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού να ανήκει στην ευκατάστατη μεσαία τάξη, όσο και σε κοινωνικές συμπεριφορές. Στο τραπέζι του φαγητού, είτε μέσα στην επιχείρηση είτε εκτός αυτής, στις παρέες, στις αθλητικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις οι διευθυντές και οι εργάτες βρίσκονται μαζί, είναι ανακατεμένοι και δεν διαφοροποιούνται (Μπιρλιράκης, 2005).

Η σημασία του Mondragon είναι διπλή: Απ' τη μια αντιπροσωπεύει μια θετική πρόταση για την δημιουργία δημοκρατικών εργατικών κοινοτήτων. Η δημοκρατία, βρίσκει σ' αυτή την περίπτωση μια πρακτική εφαρμογή. Με λίγα λόγια μιλάμε για ένα παράδειγμα άμεσης δημοκρατίας. Από την άλλη, είναι ένα σύστημα που λειτουργεί και αυτό αποτελεί μια απόδειξη για την ικανότητα των ανθρώπων να διαχειρίζονται κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις μέσω δημοκρατικών διαδικασιών (Whyte and Whyte, 1991).

4. Το συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα

4.1 Ιστορική αναδρομή

Η γενική βιβλιογραφία επιτρέπει μία εικόνα για τη λειτουργία των συνεταιρισμών και συνεπώς αναφέρονται οι βασικότερες μορφές τους στη διάρκεια τις ιστορίας.

4.1.1 Η κοινή Συντροφιά των Αμπελακίων

Κατά την περίοδο που στον ευρωπαϊκό χώρο και κυρίως στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης αναπτύσσονταν οι διάφορες συνεργατικές θεωρίες για αντιμετώπιση του κοινωνικού προβλήματος, στην Ελλάδα, η οποία βρισκόταν κάτω από την κατοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, λειτούργησε με μεγάλη επιτυχία η "Κοινή Συντροφιά και Αδελφότητα των Αμπελακίων", ένας οργανισμός με έντονα συνεργατικά χαρακτηριστικά. (<http://www.coopbank.com.cy>)

Τα Αμπελάκια είναι κοινότητα που βρίσκεται στο Νομό Λάρισας και είναι κτισμένα στις πλαγιές του Κίσαβου κοντά στην κοιλάδα των Τεμπών. Η ίδρυση του πρώτου οικισμού, που στη συνέχεια αναπτύχθηκε σε κοινότητα, ανάγεται στο τέλος του 16ου αιώνα. Το χωριό γνώρισε μεγάλη ακμή στο τέλος του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα, χάρη στα εξαιρετικής ποιότητας νήματα που κατασκεύαζαν οι κάτοικοι του, καθώς και στην άριστη βαφή και επιτυχή εμπορία τους (<http://www.coopbank.com.cy>).

Μέχρι τα μέσα του 18ου αιώνα, η κοινότητα των Αμπελακίων ήταν σχεδόν άγνωστη και οι κάτοικοι της, που δεν ξεπερνούσαν τους 1500, ασχολούνταν βασικά με τη γεωργία και κυρίως με την αμπελοργία. Κατά το δεύτερο ήμισυ του 18ου αιώνα, η κατάσταση άρχισε να μεταβάλλεται όταν οι μικρές οικιακές βιοτεχνίες κατασκευής και βαφής νημάτων αποφάσισαν να ενωθούν και να δημιουργήσουν τις λεγόμενες "Συντροφίες" με στόχο την αύξηση της παραγωγής, την αντιμετώπιση των οικονομικών δυσκολιών και την επέκταση των εμπορικών δραστηριοτήτων τους στον ευρωπαϊκό χώρο. Στις «Συντροφίες», που αρχικά ήταν πέντε και αποτελούσαν ένα είδος ετερορρυθμών εταιρειών, συμμετείχαν όλοι σχεδόν οι κάτοικοι της κοινότητας (www.ambelakia.gr).

Το 1778 οι πέντε «Συντροφίες» των Αμπελακίων συνενώθηκαν και αποτέλεσαν την «Κοινή Συντροφιά και Αδελφότητα των Αμπελακίων» στην οποία συμμετείχαν και άλλες κοινότητες της κοιλάδας των Τεμπών. Η Κοινή Συντροφιά και Αδελφότητα των

Αμπελακίων ήταν οργανισμός κεφαλαίου και εργασίας με συνεργατική προσέγγιση στη φιλοσοφία του, στην πρακτική που εφάρμοζε, στον τρόπο που λειτουργούσε, στους σκοπούς που έθετε και γενικά σε όλες τις πτυχές της δραστηριότητας του. Μέλη του συνεταιρισμού ήταν οι παραγωγοί κυρίως βάμβακα καθώς επίσης και το εργατικό δυναμικό το οποίο απασχολούσε ο οργανισμός στις διάφορες δραστηριότητες του. Έδρα του οργανισμού παρέμεινε η κοινότητα των Αμπελακίων. Σκοπός του συνεταιρισμού ήταν η οικονομική ενίσχυση των μελών του, αλλά και η πνευματική και ηθική καλλιέργεια και αναβάθμιση τους. Για την επίτευξη των σκοπών του παραλάμβανε, επεξεργαζόταν και εμπορευόταν τα προϊόντα της πρωτογενούς παραγωγής των μελών του, παρείχε σε αυτά εργασία στα σύγχρονα τότε εργαστήρια του, παραχωρούσε στα μέλη πιστωτικές διευκολύνσεις με ευνοϊκούς όρους και δεχόταν καταθέσεις (<http://www.coopbank.com.cy>).

Τα ετήσια κέρδη του συνεταιρισμού ύστερα από την αφαίρεση σημαντικών ποσών για έργα κοινής ωφέλειας και για φιλανθρωπικούς, πολιτιστικούς και άλλους παρεμφερείς σκοπούς, διαμοιράζονταν στα μέλη ανάλογα με τα κεφάλαια με τα οποία το κάθε ένα συμμετείχε στο συνεταιρισμό υπό μορφή σταθερού τόκου και ανάλογα με τη συνεργασία που κάθε μέλος είχε με το συνεταιρισμό. Ο τρόπος διάθεσης των καθαρών κερδών ικανοποιούσε την αρχή της δίκαιης κατανομής, σύμφωνα με την οποία φτωχοί και πλούσιοι εργάζονταν και απολάμβαναν τους καρπούς της προσωπικής τους εργασίας(<http://www.coopbank.com.cy>).

Η κύρια δραστηριότητα του συνεταιρισμού ήταν η αγορά βαμβακιού κυρίως από τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία, η επεξεργασία του και η μεταποίηση του σε νήματα, τα οποία στη συνέχεια βάφονταν με ανεξίτηλο κόκκινο χρώμα, περίφημο για τη στιλπνότητα και την αντοχή του.. Τα νήματα του συνεταιρισμού απόκτησαν γρήγορα μεγάλη φήμη για την ποιότητα τους και έγιναν περιζήτητα στις μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις. Ο οργανισμός είχε οργανώσει μεγάλο διεθνές δίκτυο διάθεσης των προϊόντων του και ίδρυσε δικά του υποκαταστήματα στη Βιέννη, στο Λονδίνο, στο Άμστερνταμ, στη Τεργέστη, στη Δρέσδη, στη Λειψία, στην Οδησό και στην Κωνσταντινούπολη (<http://www.coopbank.com.cy>).

4.1.2 Πρώτοι συνεταιρισμοί

Όπως προαναφέρθηκε, στην Ελλάδα, χώρα στην οποία η ανάπτυξη του καπιταλισμού έγινε με πολύ αργούς ρυθμούς- το συνεταιριστικό κίνημα εμφανίστηκε με

καθυστέρηση. Είναι γενικά παραδεκτό ότι επανεμφανίζεται μετά τα Αμπελάκια, στις αρχές του 1900 με την ίδρυση του Μετοχικού Γεωργικού Συλλόγου Αλμυρού. Ο πρώτος αυτός σύγχρονος συνεταιρισμός ιδρύθηκε σαν σωματείο, γιατί δεν υπήρχε συνεταιριστική νομοθεσία. Η δράση του συνεταιρισμού Αλμυρού ήταν αξιόλογη για την εποχή εκείνη. Αρχίζοντας με την παροχή δανείων στους συνεταιίρους έφθασε το 1910 να αποκτήσει δική του αλωνιστική μηχανή, αποτελώντας καλό παράδειγμα για ίδρυση και άλλων συνεταιρισμών. Στα επόμενα χρόνια ιδρύθηκαν ορισμένοι άλλοι συνεταιρισμοί σε αρκετά άλλα χωριά, όπως της Θεσσαλίας στο Γκερλί της Λάρισας, στα Φάρσαλα, στο Μεσενικόλα Καρδίτσας (www.atebank.gr).

4.1.3 Ανάπτυξη αγροτικών συνεταιρισμών

Μετά το 1923 δημιουργήθηκαν ευνοϊκές συνθήκες στην Ελλάδα για την ανάπτυξη του αγροτικού συνεταιριστικού κινήματος. Η αγροτική μεταρρύθμιση του 1923-1937 με τις συνέπειες της δημιούργησε τη βασική προϋπόθεση για την ίδρυση καινούριων χιλιάδων αγροτικών συνεταιρισμών καθώς και για την ανάπτυξη της δράσης τους. Τη μεγαλύτερη κίνηση συνεταιρισμών στην περίοδο αυτή παρουσιάζουν οι περιοχές Μακεδονίας, Πελοποννήσου, Στερεάς Ελλάδας και Κρήτης (www.atebank.gr). Επιπλέον, στην περίοδο του Μεσοπολέμου, το αγροτικό συνεταιριστικό κίνημα της Ελλάδας, μαζί με την αριθμητική αύξηση των συνεταιρισμών και των μελών της παρουσιάζει και μία ανάλογη ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι εξής περιπτώσεις (Papageorgiou, 2010):

- Το 1924 η Ένωση Συνεταιρισμών Κέρκυρας διενεργεί την από κοινού πώληση του λαδιού των συνεταιίρων.
- Η Ένωση Συνεταιρισμών Κορίνθου και ορισμένες άλλες σταφιδοπαραγωγικές Ενώσεις είχαν δημιουργήσει συνεταιριστικές αποθήκες στις οποίες συγκέντρωναν τη σταφίδα των συνεταιίρων και διενεργούσαν την από κοινού πώλησή της.
- Αξιόλογη επίσης είναι η δράση της Ένωσης Συνεταιρισμών Δράμας η οποία, έκανε προμήθειες ειδών διατροφής για τα μέλη της, σπάγκο για τις ανάγκες των καπνοπαραγωγών και άλλων ειδών χρήσιμων για την άσκηση του αγροτικού νοικοκυριού των μελών της.

Τα είδη αυτά τα αγόραζε απευθείας από τις πηγές της παραγωγής τους, χωρίς τη μεσολάβηση των ενδιάμεσων εμπόρων. Από την Ένωση Συνεταιρισμών Μυτιλήνης που διέθετε δικά της ελαιοτριβεία, αγόραζε μεγάλες ποσότητες ελαιόλαδου για τις ανάγκες των μελών της. Αξιόλογη είναι και η δράση ορισμένων καπνοπαραγωγικών συνεταιρισμών, όπως της περιφέρειας Αγρινίου που επεξεργαζόταν τα καπνά των μελών τους και τα παρασκεύαζε για απευθείας εξαγωγή(www.atebank.gr). «Ο καπνός είναι ένα από τα βασικά αγροτικά προϊόντα της Ελλάδας και άσκησε σημαντική επίδραση στην Εθνική Οικονομία της χώρας, καθώς από την καλλιέργεια, επεξεργασία και διάθεσή του ζούσε πάνω από 1 εκατομμύριο του πληθυσμού της χώρας. Επιπλέον, στο Αγρίνιο καλλιεργούνται σχεδόν όλες οι ποικιλίες των ανατολικών καπνών και η παραγωγή τους είναι η εκλεκτότερη σε σχέση με τις ποικιλίες των άλλων χωρών που παράγουν ανατολικά καπνά» (Papageorgiou,2010).

4.1.4 Η ελεύθερη δράση και η πρόοδος του συνεταιριστικού κινήματος στην περίοδο της Κατοχής:

Στην περίοδο της Κατοχής το συνεταιριστικό κίνημα πήρε μαζικό χαρακτήρα με τη δημιουργία καινούριων συνεταιρισμών και την εγγραφή δεκάδων χιλιάδων καινούριων μελών. Σαν θετικό παράδειγμα δράσης στην περίοδο της Κατοχής άξιο αναφοράς είναι η Ένωση Συνεταιρισμών Λαρίσης- Τυρνάβου- Αγιάς, η οποία κατόρθωσε να στείλει μεγάλες ποσότητες δημητριακών προϊόντων σε περιοχές ελαιοπαραγωγικές (Μυτιλήνη κ.λ.π.). Αξιόλογη ήταν επίσης η δράση της Ένωσης Συνεταιρισμών Κατερίνης. Στο διάστημα των τριών χρόνων της Κατοχής 1942-1944 αντάλλαξε μεγάλες ποσότητες σιταριού και καλαμποκιού με αντίστοιχες ποσότητες λαδιού, σαπουνιού, ελιών, σταφίδας και γεωργικών εφοδίων. Επίσης, κατόρθωσε να αποσπάσει μία σειρά άλλα βιομηχανικά προϊόντα και γεωργικά εφόδια για τις ανάγκες των αγροτών της περιφέρειάς της (Papageorgiou, 2010, www.atebank.gr).

Οι Ενώσεις Συνεταιρισμών του νομού Έβρου συγκέντρωσαν σιτηρά, όσπρια και μεταξωτά υφάσματα τα οποία αντάλλαζαν με τις Ενώσεις Μυτιλήνης, Σαμοθράκης, Λήμνου κ.λ.π. με ελαιόλαδο, σαπούνι, ελιές, δέρματα, αλάτι, σπίρτα κ.λ.π. Πλούσια ανταλλακτική και άλλη δράση παρουσίασαν και άλλες Ενώσεις Συνεταιρισμών, όπως της Θεσσαλονίκης, της Μυτιλήνης, της Καρδίτσας κ.λ.π. Επιπλέον, αρκετή ανταλλακτική δράση παρουσίασαν ιδιαίτερα στα πλαίσια της ίδιας περιφέρειας και περιοχής μία σειρά συνεταιρισμοί των περιφερειών Αρκαδίας, Μεσσηνίας, Ηλείας της

Πελοποννήσου, της Λάρισας, της Καρδίτσας και του Βόλου της Θεσσαλίας, της Θεσσαλονίκης, της Κατερίνης, της Μακεδονίας, όπως και άλλων περιοχών. Επομένως, σύμφωνα με τα παραπάνω υπάρχει μία ειδίκευση της γεωργίας κατά περιοχές, όπως (www.atebank.gr):.

- της σταφιδοκαλλιέργειας στην Πελοπόννησο
- της καπνοκαλλιέργειας στο Αγρίνιο, την Ξάνθη, τη Δράμα
- της σιτοκαλλιέργειας στη Λάρισα
- της βαμβακοκαλλιέργειας, των οπωροκηπευτικών, των εσπεριδοειδών και σε άλλες περιφέρειες

Συγκεκριμένα, η καλλιέργεια της μαύρης σταφίδας στην Κόρινθο είναι μία από τις σπουδαιότερες. Σε αυτή ασχολούνται 45.000 περίπου αγροτικές οικογένειες και με τη συσκευασία, επεξεργασία, φόρτωση και εμπόριο αρκετές άλλες χιλιάδες εργάτες και άλλοι εργαζόμενοι των πόλεων. Η σταφιδοκαλλιέργεια είναι μία τις πιο αποδοτικές καλλιέργειες και αποφέρει μεγαλύτερο εισόδημα σε σχέση με άλλες. Το ίδιο προσοδοφόρα είναι η σχετικά καινούρια καλλιέργεια της βαμβακοκαλλιέργειας, η οποία αναπτύχθηκε σημαντικά ιδίως στη Θεσσαλία και τη Στερεά Ελλάδα (Papageorgiou, 2010, www.atebank.gr).

4.1.5 Το συνεταιριστικό κίνημα από το 1945 μέχρι το 1967

Η περίοδος αυτή αφορά στη μεταπολεμική προσπάθεια αναδιοργάνωσης του αγροτικού συνεταιριστικού κινήματος. Κατά τα πέντε χρόνια που ακολούθησαν το τέλος του πολέμου (1945-1949) οι γεωργικοί συνεταιρισμοί γνώρισαν τεράστια γεωγραφική εξάπλωση τόσο οριζοντίως (πρωτοβάθμιοι) όσο και καθέτως (δευτεροβάθμιες ενώσεις, κοινοπραξίες. Το 1949 οι 118 ενώσεις είχαν μέλη 6.000 συνεταιρισμούς που εξυπηρετούσαν 700.000 αγροτικά νοικοκυριά και οικογενειακές επιχειρήσεις. Από τη δεκαετία του 1950 και ως το 1967 οι αγροτικοί και γενικότερα όλες οι κατηγορίες συνεταιρισμών αναγνωρίζονται από το κράτος, ως «*απαραίτητες συλλογικές μορφές συνεργατικής προαγωγής της αγροτικής οικονομίας*». Κατά τη περίοδο αυτή αναπτύχθηκαν και οι αλιευτικοί συνεταιρισμοί, οι οποίοι εκτός των άλλων είχαν την εκμετάλλευση ιχθυοτροφείων, ενώ η ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου προσέφερε την ίδρυση σπογγαλιευτικών συνεταιρισμών (www.atebank.gr).

4.1.6 Το συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα σήμερα

Είναι αλήθεια ότι το συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα, τελευταία χρόνια έχει παρακμάσει σημαντικά. Καίριο ρόλο σε αυτήν την κατάσταση φαίνεται να έχει παίξει τόσο η αδιαφορία της κεντρικής διοίκησης για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών όσο και η διαχείριση των τελευταίων από τα μέλη τους.

Σήμερα δραστηριοποιούνται περίπου 7000 συνεταιρισμοί στην ελληνική επικράτεια. Οι περισσότεροι από αυτούς μέχρι το 2011 δε διέθεταν τίποτα παραπάνω από πρόεδρο. Λιγότεροι από 1.000 από αυτούς είχαν τζίρο το 2011 πάνω από 50.000€. Δυστυχώς χρειαζόταν πάλι νόμος για να ξεκαθαρίσουν τα πράγματα. Έτσι ήρθε ο Νόμος 4015/2011 που προσπαθεί να βάλει μια τάξη στο χώρο. Παρόλα αυτά η κατάσταση δε φαίνεται να βελτιώνεται, καθώς η οικονομική συγκυρία έχει παίξει κι αυτή το ρόλο της. Βέβαια υπάρχουν φωτεινές εξαιρέσεις καλής διαχείρισης και ανάπτυξης κάποιων συνεταιρισμών, ένα από τα οποία παρουσιάζεται παρακάτω.

4.1.7 Οι γυναικείοι συνεταιρισμοί στην Ελλάδα

Η ανάπτυξη των γυναικείων συνεταιρισμών χρονολογείται από τη δεκαετία του 1950, χωρίς οι πρώτοι εκείνοι συνεταιρισμοί να καταφέρουν να κάνουν αισθητή την παρουσία τους ως οικονομικές μονάδες στον ελληνικό χώρο. Την τελευταία εικοσαετία όμως, παρουσιάζουν μια ιδιαίτερη ανάπτυξη, απόρροια μιας επικέντρωσης της πολιτικής σε ζητήματα ισότητας των φύλων και σε στόχους αξιοποίησης της γυναικείας εργατικής δύναμης της υπαίθρου, στο πλαίσιο του ευρύτερου στόχου της ενδογενούς ανάπτυξης (Γιδαράκου, 2005).

Η ίδρυση των γυναικείων συνεταιρισμών υποστηρίχτηκε, υπό τη μορφή της εμπψύχωσης, της συμβουλευτικής, της επαγγελματικής κατάρτισης και σε αλλά σπάνια της οικονομικής στήριξης, από πολλούς φορείς της Πολιτείας, όπως: το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, την ΠΑΣΕΓΕΣ, την ΑΤΕ, τον ΕΟΜΜΕΧ, και τοπικούς φορείς (Γιδαράκου, 2005).

Την απότομη έκρηξη της δεκαετίας του '80, ακολούθησε μια περίοδος παρακμής. Σήμερα, οι γυναικείοι συνεταιρισμοί δεν ξεπερνούν τους 150 και ενώ υπάρχουν ανάμεσα τους εξαιρετικά παραδείγματα, στο σύνολο τους αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα (Κατσινοπούλου, 2010)

Τα σημαντικότερα εμπόδια στην ανάπτυξη των γυναικείων συνεταιρισμών συνοψίζονται παρακάτω: (Stamboulis and Psycharis, 2007 και Κατσινοπούλου, 2010)

- Η εγκατάλειψη από την πλευρά της πολιτείας μετά την απορρόφηση των πρώτων κονδυλίων από τα σχετικά ευρωπαϊκά προγράμματα
- Το χαμηλό συνεταιριστικό κεφάλαιο και οι μεγάλες δυσκολίες χρηματοδότησης
- Ο ανταγωνισμός από τις συμβατικές επιχειρήσεις που παράγουν παρόμοια προϊόντα σε χαμηλότερες τιμές
- Οι δυσκολίες στην εμπορική διακίνηση των προϊόντων
- Η έλλειψη ενημέρωσης και πληροφόρησης
- Η απουσία εκπαίδευσης και τεχνογνωσίας
- Η ανεπάρκεια των κοινωνικών δομών στην ύπαιθρο

Οι γυναικείοι συνεταιρισμοί δύνανται να αποτελέσουν αναπτυξιακά κύτταρα στην ελληνική ύπαιθρο, με σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές συμβολές τόσο σε ατομικό, όσο και σε τοπικό επίπεδο, καθώς προσφέρουν δυνατότητες απασχόλησης αλλά βελτίωσης της θέσης της γυναίκας στην κοινωνία (Γιδαράκου, 2005). «Οι συνεταιρισμοί προσφέρουν, στις περισσότερες των περιπτώσεων, την απαιτούμενη ελευθερία για αυτοολοκλήρωση των συνεταιρισμένων γυναικών»(Stamboulis and Psycharis, 2007).

4.2 Η περίπτωση του Βελβεντού Κοζάνης

Μετά την εισαγωγή στην ιστορία του συνεταιριστικού κινήματος στην Ελλάδα επιχειρείται η παρουσίαση των συνεταιρισμών μιας περιοχής της χώρας, του Βελβεντού Κοζάνης. Η συγκεκριμένη περιοχή έχει μια μακρά παράδοση στο συνεταιριστικό κίνημα, ενώ οι συνεταιρισμοί που δραστηριοποιούνται σε αυτή παίζουν καθοριστικό ρόλο στην τοπική οικονομία αποτελώντας κινητήριο μοχλό της, ρυθμίζοντας μάλιστα πολλές φορές και τις πολιτικές εξελίξεις σε αυτήν.

4.2.1 Ο τύπος

Το Βελβεντό (ή ο *Βελβενδός*, ή ο *Βελβεντός* ή το *Βελβενδό*) είναι κωμόπολη του Νομού Κοζάνης. Απέχει 33 χιλιόμετρα από την πόλη της Κοζάνης, ενώ στα

δυτικά του χωριού κυλάει ο Αλιάκμονας και στα ανατολικά του υψώνονται τα Πιέρια Όρη. Είναι ένα αρμονικό αρχιτεκτονικό σύνολο αποτελούμενο από στενά σοκάκια, παραδοσιακά πέτρινα νεοκλασικά αλλά και πιο σύγχρονα σπίτια, μικρές πλατείες και γραφικές γωνιές. Ο πληθυσμός του χωριού κατά την απογραφή του 2001 ανέρχεται σε 3.437 κατοίκους.

Εικόνα 6

Η θέση του δήμου Βελβεντού

(<http://www.velvento.gr>) Αποτελέσε

(Πηγή: www.velvento.gr διαθέσιμο στο: <http://www.velvento.gr/gr.htm>)

έδρα του ομώνυμου δήμου μέχρι το

2008 οπότε και συνενώθηκε με το Δήμο Σερβίων βάσει του προγράμματος «Καλλικράτης». Το γεγονός αυτό μάλιστα ξεσήκωσε τους κατοίκους του, καθώς αποτελούσε έναν ιδιαίτερα πλούσιο και υγιή δήμο η χρηματοδότηση του οποίου μειώθηκε αισθητά μετά την εφαρμογή του προγράμματος, σύμφωνα με τους κατοίκους, οι κινητοποιήσεις των οποίων ενάντια στη ένωση μαίνονται μέχρι και σήμερα (βλέπε Παράρτημα 2:2).

Το Βελβεντό στηρίζεται σήμερα στην αγροτική του οικονομία. Οι δύο συγκροτημένοι αγροτικοί συνεταιρισμοί που δραστηριοποιούνται στην περιοχή του δίνουν το στίγμα της απασχόλησης στον τομέα αυτό. Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες εκμετάλλευσης της φυσικής θέσης της περιοχής ώστε να αποτελέσει πόλο έλξης τουριστών, μέσω εναλλακτικών δραστηριοτήτων.

4.2.2 Η τοπική κοινωνία και το κοινωνικό κεφάλαιο στο Βελβεντό

Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, η τοπική κοινωνία του Βελβεντού είναι μια κλειστή κοινωνία η οποία υφίσταται κατά κύματα τις επιδράσεις του κοινωνικού, οικονομικού, πολιτικού, ιστορικού περιβάλλοντός της. Από κοινωνιολογική σκοπιά, ο τρόπος διαχείρισης των προβλημάτων βασίζεται στη «θέσμιση» ενός κοινού τρόπου συν-

νόησης των αναγκών, δηλαδή τοποθέτησης ιδίου περιεχομένου στις ανάγκες από τους κατοίκους.

Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι η περιοχή ήταν πλούσια σε κοινωνικό κεφάλαιο, πράγμα που συνετέλεσε στη δημιουργία συνεταιρισμών από νωρίς, μιας και οι προτεραιότητες των κατοίκων διαφυλάσσονταν ευκολότερα μέσα από συλλογικότητες παρά από ατομικές πορείες, ενώ η εμπιστοσύνη που αποτελεί δομικό στοιχείο του κοινωνικού κεφαλαίου, αν και κλονίστηκε, όπως θα δούμε παρακάτω, συνέχισε να υπάρχει σε μεγάλο βαθμό.

Κλείνοντας, η έντονη παρουσία του κοινωνικού κεφαλαίου γίνεται αντιληπτή και μέσα από την παρατήρηση των συνεταιρισμών. Η διατήρηση της αξιοκρατίας σε αυτούς φαίνεται, καθώς η οποιαδήποτε ενέργεια στα πλαίσιά τους ελέγχεται από την τοπική κοινωνία και πρέπει άτυπα να γίνει αποδεκτή από αυτήν. Συνεπώς, οι εσωτερικοί άγραφοι αυτοί κώδικες συνετέλεσαν σημαντικά στην ανάπτυξη και τη διατήρηση ενός πετυχημένου και υγιούς συνεταιριστικού μοντέλου, μιας και οι συνεταιρισμοί εκμεταλλεύτηκαν την ύπαρξη κοινωνικού κεφαλαίου στην περιοχή.

4.2.3 Ιστορικές αρχές

Η πρώτη μορφή συνεταιρισμού στο Βελβεντό δημιουργήθηκε τη δεκαετία του 1920 με τη μορφή ΓΕΠΕΣΕ. Αποτέλεσε έναν από τους πρώτους συνεταιρισμούς στη χώρα και ακολουθώντας το παράδειγμα των Αμπελακίων άρχισε να αποτελεί μοχλό ανάπτυξης της τοπικής οικονομίας.

Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου και μεταπολεμικά έγιναν αρκετές κοινοπραξίες ανά παραγόμενο προϊόν με αποτέλεσμα το 1950 να δραστηριοποιούνται τέσσερις κοινοπραξίες στην περιοχή. Από τη συνένωσή τους το 1958 προέκυψε ο ΣΠΟ (Συνεταιρισμός Παραγωγών Οπωροκηπευτικών) και μετέπειτα ο ΑΣΕΠΟΠ Βελβεντού, ο οποίος διατηρείται ακόμη και σήμερα- με σημαντικές πάντως αλλαγές τόσο στη δομή όσο και στη σύνθεσή του.

4.2.4 Η περίοδος του πολέμου

Η περίοδος 1940-1949 ήταν πολύ δύσκολη για τη χώρα στο σύνολό της. Οι δύο πόλεμοι στους οποίους ενεπλάκη η χώρα την άφησαν σχεδόν ολοκληρωτικά

ρημαγμένη, τόσο στο κτιριακό και πληθυσμιακό της απόθεμα όσο και στην οικονομία της.

Το γεγονός αυτό δεν ήταν δυνατό να αφήσει ανεπηρέαστο και το Βελβεντό. Στην περιοχή μάλιστα, είχαν συντελεστεί και εκκαθαρίσεις άμαχου πληθυσμού κατά την περίοδο του εμφυλίου μεταξύ μελών του Εθνικού και του Λαϊκού στρατού και συνεπώς οι σχέσεις μεταξύ των κατοίκων ήταν πολύ ψυχρές. Ο προϋπάρχων συνεταιρισμός άρχισε σταδιακά να κατακερματίζεται σε μικρότερες κοινοπραξίες ανά προϊόν καθώς η εμπιστοσύνη μεταξύ των κατοίκων είχε κλονιστεί. Πολλοί μάλιστα από τους συνεταιριστές είχαν φυλακιστεί ή δολοφονηθεί εξαιτίας της αντιστασιακής τους δράσης ή της πολιτικής τους ιδεολογίας κατά τα προηγούμενα χρόνια.

4.2.5 Η μεταπολεμική κατάσταση

Μετά το τέλος του εμφυλίου, το Βελβεντό βρισκόταν στο ναδίρ της σύγχρονης ιστορίας του, ενώ οι συνεταιρισμοί μετά από τα γεγονότα του εμφυλίου διατηρούσαν ελάχιστη από την κοινωνική και οικονομική τους δύναμη. Μέσα όμως από αυτές τις συνθήκες, με το μεταναστευτικό κύμα να σαρώνει ολόκληρη τη χώρα και τη φτώχεια να εξαπλώνεται από άκρη ως άκρο της ελληνικής επικράτειας, σμιλεύτηκε μια νέα ομάδα συνεταιριστών, αποφασισμένων να ανοικοδομήσουν το συνεταιριστικό κίνημα, στηριζόμενοι στις βαθιές ρίζες που είχε στην τοπική κοινωνία.

4.2.6 Ο ρόλος των συνεταιρισμών

Η ερήμωση της τοπικής οικονομίας του Βελβεντού ήταν τόσο έντονη που δύσκολα θα αντιμετωπιζόταν με μεμονωμένη δράση. Για το λόγο αυτό, οι παραγωγοί της περιοχής αποφάσισαν να αφήσουν κατά μέρος τις όποιες έριδες υπήρχαν μεταξύ τους και να ενώσουν τις δυνάμεις τους βλέποντας ότι σε αντίθετη περίπτωση η καταστροφή όλων ήταν αναπόφευκτη.

Έτσι, το 1958 ιδρύεται ο ΣΠΟ Βελβεντού με σκοπό την καλύτερη καλλιέργεια και προώθηση των αγροτικών προϊόντων της περιοχής. Ο συνεταιρισμός ανέλαβε τον κύριο ρόλο στην προσπάθεια οικονομικής ανάταξης της περιοχής. Στο συνεταιρισμό αρχικά βρίσκεται ο μεγαλύτερος όγκος των παραγωγών της περιοχής ενώ σταδιακά και μέχρι το 1980 όλοι οι παραγωγοί του Βελβεντού προσχωρούν σε αυτόν. Η προσπάθεια αρχίζει να αποφέρει καρπούς, αφού χάρη στην υψηλή ποιότητα των τοπικών προϊόντων

καθώς και την αφοσίωση των αγροτών και της τοπικής κοινωνίας στο σύνολό της, τα κέρδη αυξάνονται.

4.2.7 Το φράγμα Πολυφύτου και η εντατικοποίηση της παραγωγής

Τα δεδομένα της καλλιέργειας, αλλά και της επιβίωσης στο σύνολό της, αλλάζουν στην ευρύτερη περιοχή του Βελβεντού το 1973 όταν κατασκευάζεται το φράγμα του Πολυφύτου και σχηματίζεται η ομώνυμη τεχνητή λίμνη. Πριν το σχηματισμό της υπήρχαν περίπου 25.000 στρέμματα για καλλιέργεια στην περιοχή, ενώ μετά από αυτόν παραμένουν περίπου 12.000. Από την άλλη, τα αρδευτικά κανάλια που δημιουργούνται μεταφέροντας νερό της λίμνης οδηγούν σε σταδιακή εντατικοποίηση της καλλιέργειας και σε μεγαλύτερες ποσότητες προϊόντων.

Αυτή η εντατικοποίηση της παραγωγής φοβίζει τους αγρότες, οι οποίοι στρέφονται στο συνεταιρισμό ο οποίος αποτελεί δικλείδα ασφαλείας για αυτούς. Η συγκεκριμένη συγκυρία έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στη ανάπτυξη και διόγκωση του συνεταιρισμού καθώς ο φόβος των κατοίκων για μείωση των κερδών του εξαιτίας της μικρότερης καλλιεργήσιμης έκτασης που είχαν στην κατοχή τους, τους οδήγησε υπό την σκέπη του ΣΠΟ. Αποτέλεσε με λίγα λόγια παράγοντα ενσωμάτωσης των συνεταιρισμών στην τοπική κοινωνία, αφού η προσχώρηση αρκετών παραγωγών οδήγησε σταδιακά στην απορρόφηση ολόκληρης της παραγωγής από το συνεταιρισμό.

4.2.8 Η δημιουργία νέου συνεταιρισμού

Το 1987, μια μεγάλη ομάδα παραγωγών (περίπου το 50%) αποφασίζουν να αποσχιστούν από τον ΣΠΟ και να δημιουργήσουν το ένα νέο συνεταιρισμό με το όνομα «ΔΗΜΗΤΡΑ». Τα κριτήρια της φυγής τους ποικίλλουν, παρόλα αυτά το σημαντικότερο ίσως ήταν το πολιτικό σκηνικό της χώρας.

Η αντιπαλότητα των δύο μεγάλων κομμάτων έχει φτάσει στο ζενίθ της καθώς το ΠΑΣΟΚ έχει ήδη δύο κερδισμένες εκλογικές μάχες. Στα πλαίσια της αντιπολιτευτικής πολιτικής της λοιπόν, η Νέα Δημοκρατία ξεκινάει πανελλαδικά ένα συντονισμό των δυνάμεων της σε όλους τους τομείς (και στον αγροτικό) και ξεκινά μια συντονισμένη αποσκίρτηση στελεχών της από συνεταιρισμούς σε όλη τη χώρα με σκοπό τη δημιουργία νέων συνεταιρισμών με το όνομα «ΔΗΜΗΤΡΑ». Το Βελβεντό δεν καταφέρνει να ξεφύγει από τον κανόνα κι έτσι 400 περίπου παραγωγοί δημιουργούν το νέο συνεταιρισμό, ανταγωνιστικό του ήδη υπάρχοντα που μετονομάζεται σε

ΑΣΕΠΟΠ. Σημαντικό ρόλο έπαιξε και η σφαγή της περιόδου του εμφυλίου όπως προαναφέρθηκε, καθώς φάνηκε ότι η εμπιστοσύνη ανάμεσα στους κατοίκους δεν είχε αποκατασταθεί πλήρως, πράγμα δύσκολο έτσι κι αλλιώς σε μια τόσο κλειστή κοινωνία.

4.3 Παρουσίαση των συνεταιρισμών

4.3.1 ΑΣΕΠΟΠ Βελβεντού

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το 1958, μια ομάδα παραγωγών από το Βελβεντό Κοζάνης, ιδρύει τον ΑΣΕΠΟΠ Βελβεντού με σκοπό την καλύτερη καλλιέργεια και προώθηση των αγροτικών προϊόντων της περιοχής του Βελβεντού, καθώς και την προστασία των τοπικών παραγωγών. Με την πάροδο των χρόνων, το ροδάκινο έγινε η κύρια καλλιέργεια της περιοχής. Σήμερα, ο ΑΣΕΠΟΠ Βελβεντού, αριθμεί περίπου 400 ενεργά μέλη και αποτελεί έναν υγιή συνεταιρισμό που είναι γνωστός και εκτός των συνόρων, καθώς σημαντικές εξαγωγές σε χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης με κύρια αγορά αυτή της Ρωσίας. Ο συνολικός όγκος εξαγωγών ξεπερνάει τα 3.250.000 κιλά. Το ποσοστό εξαγωγών αγγίζει το 40% των συνολικών πωλήσεων.

Ο ΑΣΕΠΟΠ Βελβεντού αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς κινητήριους μοχλούς για την οικονομική ανάπτυξη του τόπου, όχι μόνο γιατί διασφαλίζει το εισόδημα εκατοντάδων παραγωγών, αλλά και γιατί προσφέρει θέσεις εργασίας σε δεκάδες ανθρώπους, κυρίως κατά την θερινή περίοδο.

Ο ΑΣΕΠΟΠ Βελβεντού απασχολεί σε μόνιμη βάση 15 υπαλλήλους και κατά την θερινή περίοδο αιχμής φτάνει να απασχολεί μέχρι και 100 εποχικούς εργάτες. Όλες οι διαχειρίσεις του Συνεταιρισμού λειτουργούν και ελέγχονται από πλήρως μηχανογραφημένο σύστημα οργάνωσης, ώστε να καλύπτονται οι ολοένα αυξανόμενες ανάγκες του συνεταιρισμού τόσο από πλευράς νέων προϊόντων, όσο και από πλευράς κατηγοριοποίησής τους. Οι εποχικοί υπάλληλοι εργάζονται σε θέσεις ποιοτικών ελεγκτών, εργατών ράμπας, χειριστών κλαρκ κ.α. Επιπλέον, απασχολεί μόνιμα δύο γεωπόνους και παράλληλα συμβουλευεται εξωτερικό συνεργάτη γεωπόνο. Οι παραγωγοί του ΑΣΕΠΟΠ Βελβεντού καλλιεργούν σήμερα περίπου 6.500 στρέμματα, ενώ οι εκμεταλλεύσεις είναι οικογενειακής μορφής. Τα προϊόντα του βρίσκονται σε όλα τα μέρη της Ελλάδας με πωλήσεις που γίνονται, μέσω εμπόρων (www.aseporv.gr).

Ο Συνεταιρισμός καλύπτει έκταση 30 στρεμμάτων στα οποία στεγάζονται τα γραφεία, ο χώρος παραλαβής και φόρτωσης, ο χώρος διαλογής, οι ψυκτικοί θάλαμοι, η αποθήκη γεωργικών φαρμάκων και διάφοροι άλλοι αποθηκευτικοί χώροι. Οι 11 ψυκτικοί θάλαμοι, πρόσφατα ανακατασκευασμένοι, έχουν χωρητικότητα 2.000.000 κιλών και μπορούν να λειτουργήσουν με ελεγχόμενοι ατμόσφαιρα. Ο Συνεταιρισμός διαθέτει 4 ηλεκτροκίνητα και 2 πετρελαιοκίνητα ανυψωτικά περονοφόρα. Ο ΑΣΕΠΟΠ Βελβεντού διαθέτει πρατήριο γεωργικών φαρμάκων, σούπερ μάρκετ και υποκατάστημα στην Κεντρική Λαχαναγορά Αθηνών, με κέρδη 3-5 εκατομμύρια ευρώ κατ' έτος (www.aseporv.gr).

Αν και το βασικό προϊόν του συνεταιρισμού είναι τα φημισμένα ροδάκινα Βελβεντού, τα τελευταία χρόνια ο σε συνεργασία με τον ΑΣΕΠΟΠ Τυρνάβου, διαχειρίζεται και ποσότητα των ροδάκινων, νεκταρινιών, και αχλαδιών του. Επιπλέον, συνεργάζεται με παραγωγούς από το Τοιχίο Καστοριάς, οι οποίοι προσκομίζουν την παραγωγή τους σε αυτόν, με σύνολο παραγωγής και των δύο περίπου τα 500.000 κιλά. Ένας ακόμη σταθμός στην ιστορία του συνεταιρισμού αποτελεί η συνεργασία με παραγωγούς από τη Σκάλα Λακωνίας που καλλιεργούν υπερπρώιμα ροδάκινα και επίσης θα τα διαθέτουν στο εμπόριο, μέσω του ΑΣΕΠΟΠ Βελβεντού. Από φέτος το παράδειγμα του ΑΣΕΠΟΠ Τυρνάβου ακολούθησε και η περιοχή Αργυροπουλίου, φέρνοντας της παραγωγή της στον ΑΣΕΠΟΠ Βελβεντού. Έτσι, ο συνολικός όγκος των πωλήσεων φτάνει περίπου τα 12.000.000 κιλά. Πέρα από ροδάκινα, νεκταρίνια και μήλα τα οποία αποτελούν τον κύριο όγκο παραγωγής του, ο συνεταιρισμός εμπορεύεται δαμάσκηνα, κεράσια, νάσου, κυδώνια, βερίκοκα και διάφορα κηπευτικά με κύρια καλλιέργεια την ντομάτα και σύνολο παραγωγής για όλα περίπου 450.000 κιλά (www.aseporv.gr).

Τρόπος λειτουργίας

Οι παραγωγοί που ανήκουν στο συνεταιρισμό προσκομίζουν σε αυτόν το σύνολο των προϊόντων τους-τυποποιημένα ή μη- και μετά την πώλησή τους καρπώνονται το σύνολο των χρημάτων που εισπράχθηκαν από αυτήν, μειωμένο κατά ποσό ίσο με τα έξοδα πώλησης. Τα προϊόντα που παράγονται ελέγχονται από τη γεωτεχνική υπηρεσία του συνεταιρισμού σε όλα τα στάδια της παραγωγής, ώστε το παραγόμενο προϊόν να πληρεί τις προϋποθέσεις που έχουν τεθεί πρωτύτερα. Ουσιαστικά ο συνεταιρισμός διαχειρίζεται τα προϊόντα για λογαριασμό του παραγωγού, προωθώντας τα στα κανάλια

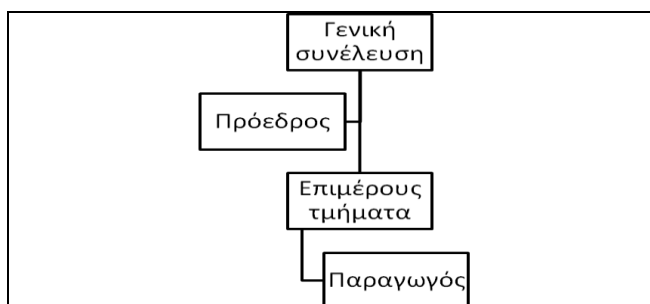
διανομής που έχει αναπτύξει. Για το λόγο αυτό, δεν υπάρχουν κέρδη για το συνεταιρισμό, πέραν της αυτονόητης συνεταιριστικής μερίδας⁹ κι έτσι οι επενδύσεις του είναι μικρές και περιορίζονται σε μέσα για την αγροτική καλλιέργεια. Έτσι, ο συνεταιρισμός διαθέτει όλα τα μέσα που χρειάζεται ο παραγωγός -από σπόρους μέχρι ανταλλακτικά για γεωργικά μηχανήματα- για να παράξει τη συμφωνημένη ποσότητα προϊόντων, και μάλιστα σε τιμή κόστους.

Τις σημαντικές αποφάσεις για το μέλλον του συνεταιρισμού τις παίρνει η γενική συνέλευση η οποία απαρτίζεται από όλους τους παραγωγούς που μετέχουν σε αυτόν. Στις περισσότερες περιπτώσεις αρκεί το 50% των ψήφων για τη λήψη της απόφασης, εκτός από έκτακτες περιστάσεις, όπως για παράδειγμα αλλαγή καταστατικού, όπου απαιτείται το 75%. Πέραν της γενικής συνέλευσης διοίκηση ασκεί ο πρόεδρος, ο οποίος εκλέγεται κάθε τέσσερα χρόνια (παλαιότερα κάθε τρία), ο αντιπρόεδρος και τα επιμέρους διοικητικά τμήματα και υπηρεσίες. Αυτές είναι:

- Τμήμα ψυκτικών θαλάμων
- Τμήμα γεωργικών εφοδίων
- Τμήμα μεταποίησης
- Τμήμα πώλησης διαχείρισης
- Διεύθυνση
- Γεωτεχνική υπηρεσία
- Λογιστήριο

Στο παρακάτω σχήμα φαίνεται η διοικητική δομή του συνεταιρισμού:

Σχήμα 4.1: Διοικητική δομή ΑΣΕΠΟΠ Βελβεντού

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

⁹ Συνεταιριστική μερίδα είναι το χρηματικό ποσό με το οποίο κάθε μέλος συμμετέχει στο κεφάλαιο του συνεταιρισμού και εκφράζει το σύνολο των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που απορρέουν από τη συμμετοχή. Κάθε μέλος συμμετέχει στον συνεταιρισμό υποχρεωτικά με μία μόνο συνεταιριστική μερίδα και έχει μία ψήφο. (www.opengov.gr)

4.3.2 Αγροτικός Συνεταιρισμός Βελβεντού «Η ΔΗΜΗΤΡΑ»

Η Ομάδα Παραγωγών Αγροτικός Συνεταιρισμός (Ο.Π.-Α.Σ.) Βελβεντού «Η ΔΗΜΗΤΡΑ» ιδρύθηκε το 1987, όπως προαναφέρθηκε, μετά τη φυγή μιας μεγάλης ομάδας παραγωγών από τον ΣΠΟ. Ο συνεταιρισμός έχει εγγεγραμμένα 410 μέλη από τα οποία 110 είναι πλήρως ενεργά και των οποίων οι καλλιεργούμενες εκτάσεις ανέρχονται σε 1450 στρέμματα ροδάκινα και 350 στρέμματα νεκταρίνια, 130 στρέμματα μήλα και λίγα στρέμματα με δαμάσκηνα, κυδώνια και ακτινίδια. Η παραγωγή αυτών ανέρχεται στους 3.700 τόνους ροδάκινα, 600 τόνους νεκταρίνια, 350 τόνους μήλα και μικρή ποσότητα από τα υπόλοιπα προϊόντα. Η διάρκεια της παραγωγής μπορεί να καλύψει όλες τις ανάγκες ξεκινώντας από 15 Ιουνίου και φθάνοντας μέχρι και 10 Οκτωβρίου. Η παραγωγή των ροδάκινων σήμερα με φυσιολογικές καιρικές συνθήκες ανέρχεται στους 3.700 τόνους και των νεκταρινιών στους 600 τόνους. Το 60% της παραγωγής διακινείται σε αγορές του εξωτερικού και το 40% περίπου σε αγορές του εσωτερικού. Όσον αφορά το μέγεθος των παραγόμενων προϊόντων, με μια μέση γενική εκτίμηση όλων των ποικιλιών, είναι 60% AAA, 25% AA, 10% A και 5% B (<http://www.dimitracoop.gr>).

Ο συνεταιρισμός αποτελείται από 410 μέλη, εγκατεστημένα στην περιφέρεια του δήμου Βελβεντού. Σύμφωνα με το καταστατικό όλα τα μέλη παραδίδουν το 100% της παραγωγής τους στον συνεταιρισμό, ο οποίος τη διαχειρίζεται για λογαριασμό τους. Η συνεταιριστική μερίδα ορίζεται στα 146,74 Ευρώ για τα υφιστάμενα αλλά και τα νεοεγγραφόμενα μέλη (<http://www.dimitracoop.gr>).

Σήμερα ο Συνεταιρισμός διαθέτει:

- Κτιριακό συγκρότημα στο Βελβεντό, το οποίο βρίσκεται σε αγροτεμάχιο έκτασης 11.400 τμ, ιδιοκτησίας του Συνεταιρισμού. Η συνολική καλυμμένη με κτίρια επιφάνεια είναι έκτασης 2.900 τμ.
- 7 ψυκτικούς θαλάμους, επιφάνειας 850 m² χωρητικότητας 900 τόνων.
- Χώρους διαλογής– συσκευαστηρίων, όπου είναι εγκατεστημένος όλος ο μηχανολογικός εξοπλισμός διαλογής και συσκευασίας, δυναμικότητας 5 τόνων/ώρα.
- Γραμμή μικροσυσκευασίας φρούτων δυναμικότητας 2.300 κιλών/ώρα.
- Αποθηκευτικούς χώρους επιφάνειας 1.350 τμ

- Εγκαταστάσεις γραφείων και μηχανοργάνωση
- Μια γεφυροπλάστιγγα 70 τόνων που καταλαμβάνει ημιυπαίθριο χώρο έκτασης 205 τ.μ.
- Δύο μηχανοστάσια συνολικού εμβαδού 150 τ.μ. (<http://www.dimitracoop.gr>)

Όσον αφορά στον τρόπο λειτουργίας τους, οι δύο αγροτικοί συνεταιρισμοί της περιοχής δε διαφέρουν και πολύ μεταξύ τους. Η σημαντικότερη διαφορά είναι το μέγεθος και η παραγωγή την οποία καλούνται να διαχειριστούν, με τον ΑΣΕΠΟΠ να διαχειρίζεται σαφώς μεγαλύτερη παραγωγή.

4.3.3 Γυναικείος αγροτικός και βιοτεχνικός συνεταιρισμός Βελβεντού

Ο Γυναικείος Αγροτικός & Βιοτεχνικός Συνεταιρισμός Βελβεντού, ιδρύθηκε το 1985 από τις γυναίκες της περιοχής, σε μια προσπάθεια να κάνουν γνωστή την περιοχή μέσα από τα προϊόντα της εύφορης γης της. Αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους αγροτικούς συνεταιρισμούς στη Δυτική Μακεδονία αλλά και στην ελληνική επικράτεια (http://www.velvento.gr/gr_o/o_sun_gunekeios.htm). Ο ρόλος της πολιτικής είναι και πάλι έντονος καθώς η Μαργαρίτα Παπανδρέου ήταν αυτή που ώθησε τις γυναίκες στη δημιουργία του. Την περίοδο 1981-85 κατά κύριο λόγο, η σύζυγος του τότε πρωθυπουργού της χώρας Ανδρέα Παπανδρέου, κι έντονη υπέρμαχος των δικαιωμάτων των γυναικών, πραγματοποίησε περιοδείες σε όλη την ελληνική επικράτεια, κατά τη διάρκεια των οποίων συντόνιζε ντόπιες γυναίκες σε διάφορα μέρη, προτρέποντάς τις να δημιουργήσουν μικρές συνεταιριστικές μονάδες και να πωλούν τα προϊόντα που παρασκευάζουν. Κάπως έτσι δημιουργήθηκε και ο γυναικείος συνεταιρισμός του Βελβεντού.

Όταν πρωτοξεκίνησε, οι γυναίκες της περιοχής ασχολούνταν με την υφαντική τέχνη και το κέντημα. Σήμερα επικεντρώνει τις δραστηριότητές του στη μεταποίηση νωπών φρούτων σε μαρμελάδες, κομπόστες και γλυκά. Παρασκευάζει (http://www.velvento.gr/gr_o/o_sun_gunekeios.htm):

Σπιτικά Γλυκά Κουταλιού

- κολοκύθα
- πορτοκάλι
- σύκο
- κυδώνι

Μαρμελάδες

Αχλάδι, ροδάκινο, φράουλα, κεράσι, πορτοκάλι μανταρίνι, μήλο, βερίκοκο, νάσου (αχλαδόμηλο), βατόμουρο, καρότο με μέλι, σύκο και δαμάσκηνο.

Η παραγωγή ξεκινά τον Μάιο και διαρκεί μέχρι τον Οκτώβριο. Η παραγωγική δυναμικότητά του εργοστασίου είναι 450.000-500.000 βάζα. Τα τελευταία χρόνια η παραγωγή είναι σταθερή και ανέρχεται σε 80.000-100.000 βάζα ετησίως (μαρμελάδα - γλυκά - κομπόστα) , ή αλλιώς, σε 2.000 βάζα ημερησίως, ανάλογα με το φρούτο. (http://www.velvento.gr/gr_o/o_sun_gunekeios.htm) Τα προϊόντα διατίθενται στην ελληνική αγορά εξ' ολοκλήρου.

Παρόλα αυτά, ο συνεταιρισμός πέρασε κάποια πολύ δύσκολα χρόνια τα οποία οφείλονται σε προβλήματα κακοδιαχείρισης που αντιμετώπισε. Η γενική συνέλευση δε λειτουργούσε με σωστό τρόπο, ενώ η έλλειψη εμπειρίας αποτελούσε τροχοπέδη στην ορθή πορεία του συνεταιρισμού. Επιπλέον, το γεγονός ότι πολλοί νέοι συνεταιρισμοί δημιουργήθηκαν σε όλη τη χώρα, σε συνδυασμό με την έλλειψη καναλιών διανομής των προϊόντων οδήγησε το 2003 το συνεταιρισμό στα πρόθυρα της χρεωκοπίας.

Το 2004, ο ΑΣΕΠΟΠ αναλαμβάνει τη διαχείριση των προϊόντων του γυναικείου συνεταιρισμού, δίνοντας ένα νέο 'brand name' και αναλαμβάνοντας να παρέχει όλα τα απαραίτητα εφόδια για την παραγωγή των προϊόντων καθώς και να τα προωθήσει μέσω των δικτύων διανομής του.

Σήμερα, ο γυναικείος συνεταιρισμός Βελβεντού διατηρεί τη δική του γενική συνέλευση και παραδίδει όλη την παραγωγή του στον ΑΣΕΠΟΠ, ο οποίος τη διαχειρίζεται και επιστρέφει τα κέρδη μειωμένα κατά το ποσό των εξόδων πώλησης.

Στον παρακάτω πίνακα επισημαίνονται οι σημαντικότερες ημερομηνίες την πορεία του συνεταιριστικού κινήματος στο Βελβεντό

Πίνακας 4.1: Χρονολογική εξέλιξη σημαντικότερων γεγονότων στο Βελβεντό

Χρονική περίοδος	Γεγονός
Δεκαετία 1920	Δημιουργία πρώτου συνεταιρισμού με τη μορφή ΓΕΠΕΣΕ
1940-1949	Β' Παγκόσμιος και εμφύλιος πόλεμος- σφαγή στο Βελβεντό
1950	Αναθέρμανση του συνεταιριστικού κινήματος- τέσσερις κοινοπραξίες στην ευρύτερη περιοχή του Βελβεντού
1958	Συνένωση των τεσσάρων κοινοπραξιών στον ΣΠΟ Βελβεντού
1973	Κατασκευή φράγματος Πολυφύτου
1985	Ίδρυση γυναικείου συνεταιρισμού στην περιοχή
1987	Απόσχιση μεγάλου αριθμού παραγωγών από τον ΑΣΕΠΟΠ και δημιουργία του συνεταιρισμού «ΔΗΜΗΤΡΑ»
2004	Ο ΑΣΕΠΟΠ αναλαμβάνει τη διαχείριση του γυναικείου συνεταιρισμού Βελβεντού

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

4.4 Η ενσωμάτωση των συνεταιρισμών

Οι συνεταιρισμοί διαδραματίζουν ένα σημαντικότερο ρόλο στην περιοχή, στηρίζοντας ουσιαστικά την τοπική οικονομία. Παρακάτω αναλύονται ο τρόπος που εμφανίζονται οι διαφορετικοί τύποι ενσωμάτωσης στην περίπτωση του Βελβεντού:

Ενσωμάτωση της γνώσης: Η γνωστική ενσωμάτωση στην περιοχή του Βελβεντού επιτυγχάνεται με την ουσιαστική λειτουργία της Γενικής Συνέλευσης η οποία ανάγει τα όρια της σκέψης από ατομικό σε συλλογικό επίπεδο διευρύνοντάς τα, αυξάνοντας ταυτόχρονα και τις πληροφορίες που θα είχε ο οποιοσδήποτε ασκούσε διοίκηση μεμονωμένα. Έτσι, ο τρόπος λήψης των αποφάσεων δεν περιορίζεται σε μεμονωμένες ατομικότητες, πράγμα που καθιστά πιο δημοκρατικό τον τρόπο λειτουργίας των συνεταιρισμών.

Πολιτισμική ενσωμάτωση: Όπως αναφέρθηκε και πρωτίτερα, η κοινωνία του Βελβεντού είναι μικρή και κλειστή. Το γεγονός αυτό κατέστησε εξ' αρχής αναγκαία την κατανόηση των άτυπων κανόνων της κοινωνίας αυτής από τις συνεταιριστικές μονάδες. Συνεπώς, η αξία των διαφόρων δραστηριοτήτων τους ήταν συνεχώς ελεγχόμενη, έστω και άτυπα, από την τοπική κοινωνία και μόνο με την έγκρισή της θα μπορούσαν να θεωρηθούν πετυχημένες. Για το λόγο αυτό, οι Γενικές Συνελεύσεις των

συνεταιρισμών φροντίζουν να τηρούνται αξιοκρατικές διαδικασίες ώστε να αποφεύγονται παντός τύπου διαμαρτυρίες, τόσο από τα μέλη τους όσο και από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Διαρθρωτική ενσωμάτωση: Η ίδια η δομή της κοινωνικής αλληλεπίδρασης μεταξύ των συνεταιρισμών και των μελών τους, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο λειτουργούν οι δύο αγροτικοί συνεταιρισμοί επιτυγχάνουν την διαρθρωτική ενσωμάτωσή τους. Οι συνεταιρισμοί λειτουργούν ουσιαστικά ως μέσον για την εξασφάλιση καλύτερων τιμών και βέβαιης διάθεσης των προϊόντων για τους παραγωγούς και μοιραία οι οικονομικές σχέσεις και συναλλαγές πραγματοποιούνται ουσιαστικά σε επίπεδο διαπροσωπικών σχέσεων.

Πολιτική ενσωμάτωση: Η πετυχημένη λειτουργία των συνεταιρισμών έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ αυτών και της τοπικής κοινωνίας, γεγονός που είναι μείζονος σημασίας για τη βιωσιμότητά τους. Η εμπιστοσύνη αυτή έχει δημιουργήσει μια σύνδεση μεταξύ της κοινωνικής και της οικονομικής πραγματικότητας. Έτσι όλες οι πολιτικές αποφάσεις λαμβάνονται πάντα με γνώμονα τα συμφέροντα των συνεταιρισμών και κατά συνέπεια με βάση τα συμφέροντα των κατοίκων αφού όλοι μετέχουν σε αυτούς. Η συνένωση του δήμου με αυτόν των Σερβίων αφαιρεί κομμάτι της επιρροής των συνεταιρισμών σε αυτόν, γεγονός που (μαζί με άλλα) ωθεί τους κατοίκους του Βελβεντού στο να αντιτίθενται σε αυτή.

Χωρική και χρονική ενσωμάτωση: Ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που οδήγησαν στην ενσωμάτωση των συνεταιρισμών στην τοπική κοινωνία είναι σαφέστατα η εμπιστοσύνη που αναπτύχθηκε μεταξύ των πρώτων παραγωγών και των δημιουργών του συνεταιρισμού. Η εμπιστοσύνη αυτή δομήθηκε σταδιακά και με την πάροδο πολλών ετών, ενώ σημαντικό ρόλο στη δημιουργία της έπαιξε η πίεση των κατοίκων της περιοχής αλλά και των οικογενειών των παραγωγών προς αυτούς να ξεχάσουν τις έριδες που είχε προκαλέσει η σφαγή του εμφυλίου και να γίνουν μέλη του συνεταιρισμού. Η αρχική αυτή εμπιστοσύνη ήταν που έθεσε τα θεμέλια για τη χωρική εξάπλωση των συνεταιρισμών στην περιοχή.

Κοινωνική ενσωμάτωση: Μια ακόμα αιτία που κάνει τους παραγωγούς να διστάζουν να πουλήσουν τα προϊόντα τους μεμονωμένα, πράγμα που πιθανόν να τους αποφέρει σημαντικά μεγαλύτερα κέρδη, είναι και η κατακραυγή της τοπικής κοινωνίας, η οποία

όντας κλειστή όπως αναφέρθηκε και παραπάνω αναμένεται να τους στιγματίσει. Το φαινόμενο αυτό παρατηρήθηκε σε κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις του παρελθόντος, όμως εξαλείφθηκε σταδιακά, μιας και πλέον δεν υπάρχει παραγωγός στο χωριό που να δραστηριοποιείται εκτός συνεταιρισμού. Η κουλτούρα της περιοχής λοιπόν επέδρασε αποφασιστικά τόσο στις σχέσεις μεταξύ των δύο συνεταιρισμών όσο και στην τελική κοινωνική τους ενσωμάτωση.

Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο που βοήθησε σημαντικά στην ενσωμάτωση των συνεταιρισμών, ήταν, όπως προαναφέρθηκε, η κατασκευή του φράγματος του Πολυφύτου που οδήγησε στην εντατικοποίηση της παραγωγής, η οποία με τη σειρά της φόβισε τους παραγωγούς λόγω της εν δυνάμει μεγαλύτερης ανταγωνιστικότητας. Έτσι τους ώθησε στην ασφάλεια του υπάρχοντος συνεταιρισμού, καθιστώντας τον τελευταίο ρυθμιστή της διανομής της παραγωγής του Βελβεντού.

4.5 Αρχές και αξίες του συνεταιριστικού κινήματος στο Βελβεντό

Αυτό που παρατηρεί κανείς μετά από τριβή με τους ντόπιους κατοίκους, είναι ότι πραγματικά πολλές από τις αρχές και τις αξίες του συνεταιριστικού κινήματος έχουν μπολιαστεί στο μυαλό τους και μετά από ζυμώσεις αρκετών ετών- καθώς η περιοχή έχει πλούσια συνεταιριστική ιστορία- έχουν γίνει αυτονόητες για αυτούς.

Το αποτέλεσμα αυτών των ζυμώσεων είναι:

- Η ουσιαστική αλληλεγγύη μεταξύ των κατοίκων, καθώς κανένας δε δραστηριοποιείται εκτός των συνεταιρισμών επιδιώκοντας μεγαλύτερα κέρδη
- Η δημοκρατική λειτουργία των συνεταιρισμών και η ισότητα μεταξύ των μελών τους που διαθέτουν μία ψήφο ανεξαρτήτως της παραγωγής που προσκομίζουν
- Η αυτοευθύνη που λαμβάνουν οι συνεταιρισμοί οι οποίοι είναι υπόλογοι για τις πράξεις τους
- Η αυτοβοήθεια, καθώς ο βοηθόν τους παραγωγούς μέσα από τα στάνταρ ποιότητάς που διαθέτουν, να βοηθήσουν ουσιαστικά τους εαυτούς τους
- η «ανησυχία για την κοινότητα» που έχει ως αποτέλεσμα οι «συνεταιρισμοί να εργάζονται για τη βιώσιμη ανάπτυξη των κοινοτήτων τους με πολιτικές που έχουν

εγκριθεί από τα μέλη τους” (δηλαδή από τους κατοίκους του Βελβεντού)” (ICA, 1995).

Συμπερασματικά, στο Βελβεντό παρατηρείται το φαινόμενο της ανάληψης της ευθύνης από τους κατοίκους για την κοινότητά τους χωρίς κεντρική παρέμβαση και με γνώμονα πάντα την ευημερία και ανάπτυξη του τόπου τους.

4.6 Ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο αγροτικών συνεταιρισμών

Έχει αναφερθεί εκτενώς παραπάνω, ότι η ύπαρξη δύο συνεταιρισμών στην περιοχή του Βελβεντού μετά το 1987 έχει θέσει διαφορετικές βάσεις στο συνεταιριστικό κίνημα της περιοχής, δημιουργώντας προβλήματα στην περαιτέρω ανάπτυξή του. Από την άλλη πλευρά, η συνύπαρξη δύο ανταγωνιστικών συνεταιρισμών έχει θετικές επιδράσεις στην ποιότητα των προϊόντων, τα οποία πλέον συγκαταλέγονται ανάμεσα στα κορυφαία σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Ανάμεσα στους δύο συνεταιρισμούς, ο ΑΣΕΠΟΠ διαχειρίζεται μεγαλύτερη ποσότητα προϊόντων, ενώ έχει και μεγαλύτερο ετήσιο τζίρο. Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται τα συγκριτικά μεγέθη των δύο συνεταιρισμών:

Πίνακας 4.2 Σύγκριση μεγεθών των δύο συνεταιρισμών του Βελβεντού

Στοιχεία	ΑΣΕΠΟΠ	ΔΗΜΗΤΡΑ
Παραγωγοί- μέλη	400 (όλοι ενεργοί)	410 (110 ενεργοί)
Καλλιεργούμενη έκταση	6500 στρ.	1450 στρ.
Ετήσια παραγωγή	8200 τόνοι	4700 τόνοι
Ετήσιος τζίρος	15.000.000 €	5.000.000 € (υπολογισμός)
Ετήσια ποσότητα εξαγωγών	3250 τόνοι	2790 τόνοι

Πηγή: www.aseporv.gr, www.dimitracoop.gr, Ιδία επεξεργασία

Όπως γίνεται αντιληπτό, από τη συνύπαρξη των δύο συνεταιρισμών μάλλον έχει ωφεληθεί ο ΑΣΕΠΟΠ, ενώ ο συνεταιρισμός ΔΗΜΗΤΡΑ φαίνεται να παραμένει στάσιμος. Και οι δύο συνεταιρισμοί πάντως διαθέτουν μεγάλη ποσότητα της παραγωγής τους στο εξωτερικό, γεγονός που τις έχει βοηθήσει σημαντικά να διατηρήσουν σε μεγάλο βαθμό αμείωτα τα κέρδη τους, παρά τη δυσμενή οικονομική συγκυρία που πλήττει τόσο την Ελλάδα όσο και μεγάλο τμήμα της νότιας Ευρώπης.

Η προοπτική της επανένωσης των συνεταιρισμών θα είχε σαφώς ευεργετικές επιδράσεις τόσο στους ίδιους, όσο και στην τοπική κοινωνία. Ένας ενιαίος συνεταιρισμός, θα μπορούσε να αποτελέσει πυλώνα της ανάπτυξης της τοπικής οικονομίας, ενώ θα μπορούσε να επιτύχει καλύτερες τιμές για τους παραγωγούς, μιας και τα προϊόντα της περιοχής είναι άριστης ποιότητας και καλλιεργούνται με σύγχρονες και ασφαλείς μεθόδους. Επιπρόσθετα, το γεγονός ότι η χώρα βιώνει έντονα τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης δεν αφήνει περιθώρια για μικροκομματικές ή άλλου τύπου διαφορές, αλλά επιβάλλει τη συνεννόηση, αλληλεγγύη, σύμπνοια και συνεργασία των ατόμων- ειδικότερα σε περιοχές όπως το Βελβεντό- ώστε να μπορέσουν αρχικά οι τοπικές- αγροτικές κοινωνίες να αναπτυχθούν, και στη συνέχεια να παρασύρουν και την εθνική οικονομία

4.7 Συμπεράσματα

Οι συνεταιρισμοί παίζουν πρωτεύοντα και καθοριστικό ρόλο στη ζωή των κατοίκων του Βελβεντού. Πέρα από την τοπική οικονομία η οποία στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά σε αυτούς, καθώς είναι μια καθαρά αγροτική περιοχή, αποτελούν θεσμό για ολόκληρη την τοπική κοινότητα. Σήμερα, δεν υπάρχει κανένας παραγωγός που να δραστηριοποιείται εκτός του συνεταιρισμού, γεγονός που έχει συμβάλλει στη διατήρηση ενός αξιοπρεπέστατου- ίσως και σχετικά υψηλού, αλλά σίγουρα αρκετά ομοιόμορφα κατανομημένου επιπέδου διαβίωσης. Η σημασία των συνεταιρισμών για την περιοχή του Βελβεντού φαίνεται και από το γεγονός ότι το 32% των κατοίκων του δήμου απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα¹⁰, συνεισφέροντας σημαντικά στο ΑΕΠ του δήμου.

Η ύπαρξη δύο τόσο αξιόλογων συνεταιρισμών αποτελεί βασικό παράγοντα της διατήρησης των νέων σε ηλικία κατοίκων στο Βελβεντό και γενικότερα στην ευημερία της περιοχής. Οι άτυποι κανόνες που έχουν αναπτυχθεί, έχουν δημιουργήσει κοινωνικό κεφάλαιο που καθιστά αρμονική τη συμβίωση των κατοίκων του χωριού. Παραδείγματα κοινωνικού κεφαλαίου είναι η εμπιστοσύνη των κατοίκων προς τους συνεταιρισμούς (άρα και μεταξύ τους), αλλά και η αναγνώριση της συνεισφοράς τους στην τοπική οικονομία, τόσο με τα κέρδη που αποφέρουν στους παραγωγούς όσο και

¹⁰ Όπως έχει τονιστεί και πρωτίτερα, όλοι οι εργαζόμενοι στον πρωτογενή τομέα είναι μέλη κάποιου συνεταιρισμού.

με τις θέσεις εργασίας που προσφέρουν, μια αναγνώριση που οδηγεί τους κατοίκους στην προστασία και τη στήριξη της ανάπτυξής τους.

Αυτό που εισπράττει κανείς κατά την παραμονή του στο Βελβεντό είναι ότι η οικονομική κρίση, που μαστίζει τόσο την Ελλάδα όσο και ολόκληρη την Ευρώπη, δεν έχει εμφανιστεί. Η ζωή των κατοίκων δε φαίνεται να έχει αλλάξει σημαντικά, ενώ τα έσοδά τους παραμένουν στα επίπεδα που ήταν και προ κρίσης. Η απουσία της πολιτείας από τις οικονομικές δραστηριότητες των συνεταιρισμών και η αυτονομία που τους έχει δοθεί, σε συνδυασμό με την προώθηση μεγάλου μέρους της παραγωγής σε χώρες του εξωτερικού, έχει συμβάλλει στη διατήρηση των κερδών και κατά συνέπεια των μισθών των εργαζομένων στο ίδιο επίπεδο.

Οι συνεταιρισμοί του Βελβεντού αποτελούν ένα κλασικό παράδειγμα συνεννόησης «από τα κάτω», χωρίς δηλαδή την παρεμβολή κεντρικής διοίκησης. Είναι από τα λίγα πετυχημένα παραδείγματα αγροτικών συνεταιρισμών στην ελληνική επικράτεια που αποτελούν λαμπρή απόδειξη του γεγονότος ότι οι αλληλεγγύη μεταξύ των κατοίκων μπορεί να οδηγήσει μια τοπική οικονομία σε άνθιση προς όφελος όλων των μελών της. Είναι μια ανάπτυξη καθαρά κομμουνιστικού χαρακτήρα στα πλαίσια όμως που έχουν τεθεί από το καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής και από ανθρώπους οι οποίοι στην πλειοψηφία τους δεν υιοθετούν κομμουνιστικές απόψεις.

Η πιθανότητα μελλοντικής επανένωσης των αγροτικών συνεταιρισμών, μιας και τα προϊόντα που εμπορεύονται είναι τα ίδια, θα είχε θετικές επιδράσεις στην τοπική οικονομία και θα έθετε τον πήχη της ανάπτυξης υψηλότερα. Μέχρι σήμερα τέτοιου είδους συζητήσεις δεν έχουν γίνει, κανείς όμως δεν μπορεί να προβλέψει τις συνέπειες της οικονομικής συγκυρίας που διανύει η χώρα. Ίσως οι πολιτικές διαφορές που οδήγησαν κάποτε στη διάσπαση του συνεταιρισμού να ξεχαστούν μπροστά σε κάποια κοινή ανάγκη. Άλλωστε όπως είπε και ο J.M. Arizmendiarieta: *«οι ιδέες μας χωρίζουν-οι ανάγκες μας ενώνουν»*

5. Συμπεράσματα

Στη συγκεκριμένη εργασία αναλύθηκε η ανάπτυξη των συνεταιρισμών και ο τρόπος που αυτοί ενσωματώνονται στην κοινωνία, μέσα από μελέτη περιπτώσεων από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Αρχικά, παρουσιάστηκαν οι βασικοί ορισμοί της χωρικής και κοινωνικής ενσωμάτωσης, της κοινωνικής οικονομίας και του κοινωνικού κεφαλαίου, καθώς και κάποιες θεωρητικές προσεγγίσεις του χώρου. Επιπλέον, επεξηγήθηκε η έννοια του «συνεταιρίζειν» κι έγινε μια αναδρομή στην ιστορία του συνεταιριστικού κινήματος τόσο εκτός όσο και εντός συνόρων. Έπειτα παρουσιάστηκαν οι τρεις περιπτώσεις επιτυχημένης εφαρμογής του συνεταιριστικού μοντέλου και οι τρόποι με τους οποίους έγιναν αποδεκτοί από τις τοπικές τους κοινωνίες.

Αρχικά αναλύεται το παράδειγμα της Εμίλια- Ρομάνα το μοντέλο της οποίας στηρίζεται στο μεγάλο αριθμό μικρών επιχειρήσεων οι οποίες βρίσκονται σε κοντινή απόσταση και αναπτύσσουν συγκεκριμένα προϊόντα, τα οποία ανήκουν στον ίδιο τομέα παραγωγής. Η ύπαρξη πολλών επιχειρήσεων στον ίδιο παραγωγικό τομέα οδήγησε στην ανάπτυξη υψηλού βαθμού εξειδίκευσης τόσο σε επίπεδο εργαζομένων όσο και σε επίπεδο πληροφοριών και γνώσεων. Οι επιχειρήσεις αυτές αναπτύχθηκαν με λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της συγκεκριμένης περιφέρειας κι έγιναν κομμάτι της ζωής των κατοίκων της δημιουργώντας θέσεις εργασίας, ευχαριστημένους εργαζομένους και καθιστώντας την Εμίλια- Ρομάνα μια από τις πλουσιότερες περιφέρειες της Ευρώπης.

Έπειτα, το παράδειγμα του Mondragon, ίσως του πιο πετυχημένου ομίλου συνεταιριστικών επιχειρήσεων παγκοσμίως. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά στοιχεία του εγχειρήματος αυτού είναι ότι υιοθετεί μια ανθρωποκεντρική σκοπιά του παραγωγικού μοντέλου λειτουργεί ευεργετικά στου εργαζομένους, οι οποίοι είναι ταυτόχρονα και ιδιοκτήτες, κατέχοντας έτσι την ιδιότητα του εργάτη- επιχειρηματία.

Η ενσωμάτωση του Mondragon στη βασκική κοινωνία έγινε μέσα από διάφορες διαδικασίες, σημαίνοντα ρόλο στις οποίες είχε ο J.M. Arizmendiarieta, κληρικός και «πατέρας» όλου του εγχειρήματος. Η ικανότητά του να συνδυάσει τη βαθιά θρησκευτική αλλά και εθνικιστική παράδοση της χώρας των Βάσκων με τις αρχές και τις αξίες του συνεταιριστικού κινήματος, σε συνδυασμό πάντα με το κύρος που κατείχε στη τοπική κοινωνία, οδήγησε στην επιτυχή έκβαση του εγχειρήματος.

Τέλος, παρουσιάζεται κι ένα παράδειγμα από την ελληνική επικράτεια, αυτό του Βελβεντού Κοζάνης. Η περίπτωση αυτή σαφώς και δεν μπορεί να συγκριθεί με τις δύο προαναφερθείσες, αποτελεί όμως προβολή της συνεταιριστικής κουλτούρας στον ελλαδικό χώρο.

Το Βελβεντό, μια περιοχή πλούσια σε κοινωνικό κεφάλαιο αποτέλεσε μια από τις πρώτες περιοχές στην Ελλάδα στις οποίες οι συνεταιριστικές αρχές είχαν ανταπόκριση. Η ανάπτυξη δύο αγροτικών συνεταιρισμών κι ενός γυναικείου στο Βελβεντό και η ενσωμάτωσή τους στην τοπική κοινωνία, προϊόν της εμπιστοσύνης που είχαν οι ιδρυτές τους από τους παραγωγούς αλλά και της ανάγκης για αλληλεγγύη μεταξύ τους μετά τον εμφύλιο, έχει οδηγήσει στην πλήρη εξάρτηση της τοπικής οικονομίας από αυτούς και στην εμπέδωση των συνεταιριστικών αρχών και αξιών από τους κατοίκους. Σήμερα, ακούγεται καταστροφικό για τους κατοίκους της περιοχής, ένα σενάριο κλεισίματος των συνεταιρισμών, καθώς αυτό θα σημάνει τον οικονομικό μαρασμό ολόκληρου του χωριού.

Και στις τρεις περιπτώσεις που αναλύθηκαν παραπάνω, γίνεται πρακτική χρήση των θεωρητικών εννοιών που αναφέρθηκαν στην αρχή της εργασίας, γεγονός που αποδεικνύει ότι οι συγκεκριμένες έννοιες δεν έχουν ουτοπικό χαρακτήρα αλλά είναι απόλυτα πραγματοποιήσιμες.

Τα τρία προαναφερθέντα παραδείγματα δείχνουν ότι το συνεταιριστικό μοντέλο, το οποίο δίνει αξία περισσότερο στην εργασία και λιγότερο στο κεφάλαιο, μπορεί να αποτελέσει μια εναλλακτική μορφή διαχείρισης χωρίς απαραίτητα να μειώνει τα κέρδη της επιχείρησης. Ο εργαζόμενος είναι περισσότερο παραγωγικός και αποδοτικός όταν έχει λόγο στη λήψη αποφάσεων για το μέλλον της. Ειδικότερα στην Ελλάδα, όπου η δίνη της κρίσης έχει παρασύρει ένα μεγάλο αριθμό μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων και αγροτικών μονάδων και τα δικαιώματα των εργατών καταπατώνται συνεχώς, οι συνεταιρισμοί μπορούν να αποτελέσουν πυλώνα της οικονομίας και προμαχώνα της υπεράσπισης των εργατικών κεκτημένων. Είναι ουσιαστικά μια μορφή διαχείρισης με την απουσία ενός αφεντικού- εργοδότη όπου όλη την εξουσία κατέχει η Γενική Συνέλευση, δηλαδή οι ίδιοι οι εργαζόμενοι.

Παράρτημα 1

1. Η οργάνωση της Επαγγελματικής Σχολής (Escuela Profesional)

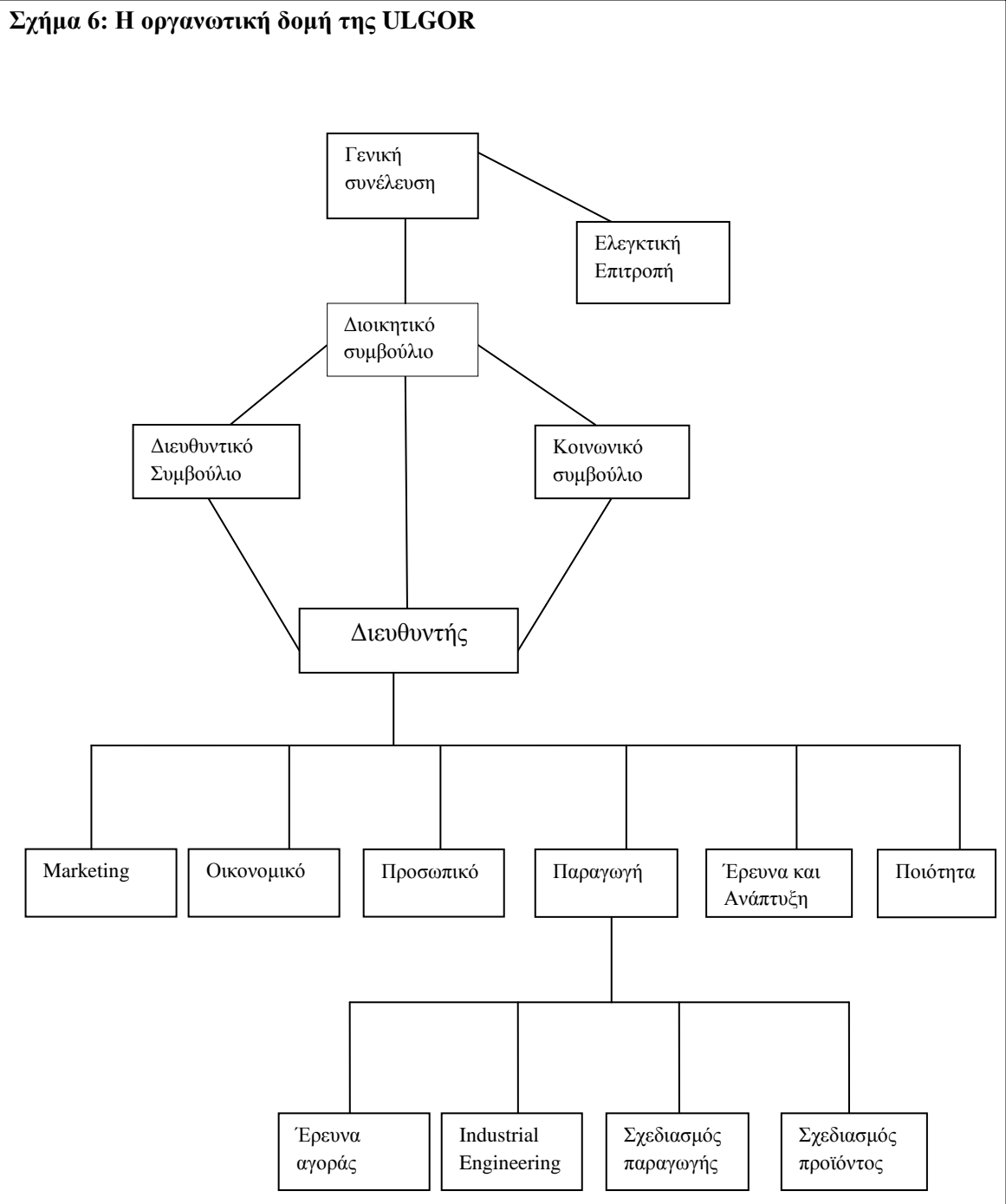
Όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω, η Επαγγελματική Σχολή ξεκίνησε τη λειτουργία της το 1943 με μόλις ένα τμήμα των 20 ατόμων. Το 1948, τα μέλη της Σχολής απέκτησαν φωνή και λόγο στις αποφάσεις για τη Σχολή χωρισμένοι σε τέσσερις ομάδες ατόμων:

- 1) Τους ιδιώτες που μεμονωμένα εξέφρασαν την επιθυμία να συμμετάσχουν στη Σχολή
- 2) Τα ενεργά μέλη, τα οποία συνεισέφεραν είτε μηνιαία ποσά είτε υπηρεσίες όπως η διδασκαλία
- 3) Τους χορηγούς, οι οποίοι έδιναν ετήσια οικονομική συμμετοχή ύψους τουλάχιστον 1000 πεσετών (περίπου 89\$ της εποχής)
- 4) Τα επίτιμα μέλη, στα οποία συμπεριλαμβάνονται οι τοπικές αρχές, καθώς έπρεπε να συμπεριλαμβάνονται βάσει της νομοθεσίας σε οποιαδήποτε νόμιμη εταιρεία.

Κάθε ομάδα ατόμων εξέλεγε δέκα αντιπροσώπους στη γενική συνέλευση, η οποία με τη σειρά της εξέλεγε τη δεκατετραμελή Σχολική Επιτροπή. Έξι μέλη της Επιτροπής ήταν αντιπρόσωποι ήταν μέλη των συμβαλλόμενων εταιρειών κι ένας δήμαρχος του Mondragon. Η παρουσία του δημάρχου στη Επιτροπή καταδείκνυε εν μέρει την αποδοχή της Σχολής από τις τοπικές πολιτικές αρχές, γεγονός πολύ σημαντικό για την αρμονική λειτουργία της (Whyte and Whyte, 1991).

2. Η δομή της ULGOR

Η οργανωτική δομή του συνεταιρισμού της ULGOR φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα:

Πηγή: Whyte and Whyte 1991, Ιδία επεξεργασία

Γενική συνέλευση: Στη γενική συνέλευση του συνεταιρισμού είχε δοθεί απόλυτη εξουσία και τα μέλη δεν είχαν απλά το δικαίωμα αλλά την υποχρέωση να ψηφίσουν. Κάθε μέλος είχε μία ψήφο στο γενική συνέλευση ανεξάρτητα από τη θέση του (Kasmir, 1996).

Διοικητικό Συμβούλιο: Ήταν το κύριο όργανο χάραξης πολιτικής για το συνεταιρισμό και ήταν εκλεγμένο από τους εργαζομένους. Τα μέλη του είχαν τετραετή θητεία, χωρίς να λαμβάνουν επιπλέον χρήματα για τη δουλειά αυτή, αλλά διατηρώντας του κανονικούς τους μισθούς (Whyte and Whyte 1991).

Διευθυντής: Ήταν ο ανώτερος υπάλληλος του συνεταιρισμού αποτελώντας ταυτόχρονα και το άτομο με τη μεγαλύτερη επιρροή σε αυτόν. Παρόλα αυτά, ήταν υπό το συνεχή έλεγχο της Γενικής Συνέλευσης έχοντας δικαίωμα να μιλήσει σε αυτή, όχι όμως και να ψηφίσει (Whyte and Whyte 1991).

Ελεγκτική Επιτροπή: *«Απαραίτητα από το νόμο ήταν και η ύπαρξη της Ελεγκτικής Επιτροπής, η οποία αποτελούταν από τρία εκλεγμένα μέλη του συνεταιρισμού. Η μοναδική, αλλά άκρως σημαντική, δουλειά της ήταν να κάνει ένα εσωτερικό έλεγχο στις οικονομικές διεργασίες του συνεταιρισμού»* (Whyte and Whyte 1991).

Διευθυντικό Συμβούλιο: Ήταν συμβουλευτικό όργανο του Γενικού Διευθυντή και αποτελούταν από το Διευθυντή και τους προϊσταμένους των κύριων τμημάτων του συνεταιρισμού (Whyte and Whyte 1991).

Κοινωνικό Συμβούλιο: η βασικότερη διαφορά στο σχεδιασμό και την οργανωτική δομή της ULGOR ήταν η δημιουργία του Κοινωνικού Συμβουλίου. Το συμβούλιο αυτό δεν είχε σκοπό να αποτελέσει αντισταθμιστική δύναμη στο διοικητικό κομμάτι του συνεταιρισμού. Αντίθετα, ο ρόλος του ήταν μάλλον συμβουλευτικός προς τη διοίκηση, κατακρίνοντας όμως πιθανές καταχρήσεις της (Whyte and Whyte 1991).

Η επιτυχία της ULGOR οφείλεται και στο γεγονός ότι συνάντησε μια αγορά κλειστή στο εξωτερικό εμπόριο, η οποία μπορούσε να απορροφήσει όλη την εσωτερική παραγωγή, όπως αναφέρθηκε και πρωτότερα. Η κατοχή λοιπόν μιας «άδειας παραγωγής προϊόντος» (όπως αυτή που διέθετε η εξαγορασθείσα επιχείρηση) αποτελούσε σημείο κλειδί για την είσοδο και την εδραίωση στην εσωτερική αγορά

καθώς οι υπάρχουσες γνώσεις δεν επέτρεπαν την παραγωγή νέων προϊόντων. (Μπιρλιράκης, 2005).

Το αρχικό αυτό πλεονέκτημα αποτελούσε όμως ταυτόχρονα εμπόδιο και περιορισμό, γι' αυτό πολύ σύντομα δημιουργήθηκε τμήμα R+D (έρευνας και ανάπτυξης) στην ULGOR αλλά και στις συνεταιριστικές επιχειρήσεις που θα δημιουργηθούν στη συνέχεια (Μπιρλιράκης, 2005).

3. Οι διαφορές στη δομή της Caja Laboral

Στη Γενική Συνέλευση της τράπεζας εκπροσωπούνται τα συμφέροντα τόσο των ίδιων των συνεταιρισμών όσο και των εργατών- ιδιοκτητών τους. Μόνο όμως οι εργαζόμενοι της Caja έχουν τη δυνατότητα να εκλέγουν αντιπροσώπους στο κοινωνικό της συμβούλιο (Whyte and Whyte 1991).

Το διοικητικό της συμβούλιο αποτελείται από δώδεκα μέλη τα οκτώ από τα οποία εκπροσωπούν τους συνεταιρισμούς και είναι συνήθως διευθυντικά στελέχη των σημαντικότερων συνεταιρισμών, ενώ τα άλλα τέσσερα εκπροσωπούν τους εργαζομένους της τράπεζας. Έτσι γίνεται κατανοητό ότι η τράπεζα ακολουθεί ένα μάλλον ανορθόδοξο τρόπο διοίκησης, καθώς διοικείται από τους δανειστές της, σε μεγάλο βαθμό. Η Caja Laboral διατηρεί συμβόλαιο συνεργασίας με τους συνεταιρισμούς τους οποίους διοικεί. Συνεπώς οι σχέσεις μεταξύ των δύο πλευρών παραμένουν στενές και η ίδια η τράπεζα τους συμβουλεύει στις πολιτικές που σκοπεύουν να ακολουθήσουν (Whyte and Whyte 1991).

4. Το συνταξιοδοτικό σύστημα της Lagun- Aro

Στο δημόσιο σύστημα, οι παρούσες εισφορές των εργαζομένων και της εταιρείας χρησιμοποιούνται για την πληρωμή των συντάξεων όσων συνταξιοδοτούνται. Στη Lagun- Aro ο κάθε εργαζόμενος (σε συνδυασμό και με την εισφορά της εταιρείας) πληρώνει ο ίδιος για τη σύνταξή του. Συνεπώς, αν και η Lagun- Aro αντιμετωπίζει το πρόβλημα του αυξημένου συνταξιοδοτικού κόστους λόγω της αύξηση του μέσου όρου ζωής, το σύστημα που έχει υιοθετήσει είναι περισσότερο προβλέψιμο και διαχειρίσιμο (Whyte and Whyte 1991).

Ο τομέας της κοινωνικής ασφάλισης είναι ένας ακόμη τομέας τον οποίο ο όμιλος του Mondragon χρησιμοποίησε ένα συνεταιρισμό δευτέρου επιπέδου για να αντιμετωπίσει. Η Lagun- Aro έχει χαρακτηριστεί από τους εργαζομένους- μέλη της ως ένα από τα καλύτερα δίκτυα υπηρεσιών του ομίλου (Freundlich, 2009).

5. ULARCO

Η νέα δομή της ULARCO απαιτούσε τη δημιουργία τριών καινούριων οργάνων:

- Του Διοικητικού Συμβουλίου
- Της Κεντρικής Διοίκησης
- Του Κεντρικού Κοινωνικού Συμβουλίου

Το Διοικητικό της Συμβούλιο αρχικά αποτελούταν από τρία μέλη του κάθε συνεταιρισμού, ενώ αργότερα, καθώς νέοι συνεταιρισμοί έκαναν την εμφάνισή τους, τα μέλη μειώθηκαν σε δύο κι έπειτα σε ένα από κάθε συνεταιρισμό (Whyte and Whyte 1991).

Το Διοικητικό Συμβούλιο ήταν υπεύθυνο για το σχεδιασμό και το συντονισμό των ενεργειών και των πολιτικών της εταιρείας, καθώς και για την πρόταση ετήσιων ή μακροπρόθεσμων πλάνων για τον κάθε συμβαλλόμενο συνεταιρισμό (Whyte and Whyte 1991).

Από την άλλη πλευρά, το Κεντρικό Κοινωνικό Συμβούλιο, το οποίο αποτελούταν αρχικά από δύο αντιπροσώπους κάθε συνεταιρισμού κι έπειτα από έναν, ήταν υπεύθυνο για την αξιολόγηση των πλάνων της διοίκησης, λειτουργώντας παράλληλα και ως συμβουλευτικό όργανο των ατόμων που τα εκπονούσαν (Whyte and Whyte 1991).

6. Μέτρα και πολιτικές για την αντιμετώπιση της ύφεσης

Τα μέτρα που πάρθηκαν για την αντιμετώπιση της ύφεσης από τους συνεταιρισμούς του Mondragon είναι τα εξής: (Μπιρλιράκης, 2005)

- **Κεφαλαιοποίηση των αποτελεσμάτων**

Η πολιτική της κεφαλαιοποίησης των αποτελεσμάτων επιτρέπει τη συνεχή ενίσχυση των ιδίων κεφαλαίων, αυξάνοντας τη δυνατότητα αντίστασης σε κρίσιμες καταστάσεις και ισχυροποιώντας τις δυνατότητες ανάπτυξης.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι από την επιχείρηση βγαίνει μόνο το τμήμα εκείνο των αποτελεσμάτων που προορίζεται για το Ταμείο Κοινωνικών Έργων (10%), ενώ το υπόλοιπο είτε αυτό αφορά επιστροφές στους συνεταιρισμένους-εργάτες είτε τη συμμετοχή τους στα κέρδη, μένει στην επιχείρηση και κεφαλαιοποιείται, χωρίς να μπορεί να παρθεί, παρά μόνον σε περίπτωση αποχώρησης ή συνταξιοδότησης.

- **Αναδιανομή των αποτελεσμάτων**

Η αναδιανομή των αποτελεσμάτων ανάμεσα στους συνεταιρισμούς που ανήκαν στον ίδιο Τοπικό Όμιλο επέτρεψε να ελαφρυνθεί η θέση των συνεταιρισμών εκείνων που επηρεάστηκαν περισσότερο από την κρίση, μέσω της μεταφοράς κεφαλαίων από όσους βρίσκονταν σε καλύτερη κατάσταση.

- **Ημερολογιακή ευελιξία**

Είναι ένας μηχανισμός που επιτρέπει την προσαρμογή του εργασιακού ημερολογίου με βάση το πραγματικό φορτίο της δουλειάς κατά τη διάρκεια του έτους. Το πλεόνασμα ή έλλειμμα ωρών εργασίας σε ένα εξάμηνο εξισορροπείται στο επόμενο.

- **Επανατοποθετήσεις**

Οι συνεταιρισμένοι-εργάτες που βρίσκονται σε πλεόνασμα σε έναν συνεταιρισμό έχουν τη δυνατότητα και υποχρέωση να καταλάβουν μια θέση εργασίας σε άλλο συνεταιρισμό, είτε με προσωρινό χαρακτήρα, εάν η κρίση του συνεταιρισμού καταγωγής είναι παροδική, είτε με οριστικό χαρακτήρα, εάν ο συνεταιρισμός δεν κατορθώσει να ξεπεράσει την κρίση.

- **Μισθολογική πολιτική**

Η μισθολογική πολιτική είναι άμεσα συνδεδεμένη με την οικονομική κατάσταση του συνεταιρισμού. Την κρίσιμη αυτή εποχή της δεκαετίας του '80 σε πολλές περιπτώσεις οι συνεταιρισμένοι-εργάτες προχώρησαν σε μείωση των αμοιβών τους.

7. Η απεργία του 1974

Το 1974 ξέσπασε η μεγαλύτερη απεργία που γνώρισε ποτέ ο όμιλος του Mondragon. Η απεργία οφειλόταν στο σύστημα αξιολόγησης το οποίο είχε θεσπιστεί από το 1965 και είχε οδηγήσει στην επαναξιολόγηση του 36% των θέσεων των επιχειρήσεων του ομίλου, γεγονός που προκάλεσε έντονη δυσαρέσκεια ανάμεσα στους εργαζομένους, καθώς θεωρήθηκε ότι η διοίκηση κατείχε περισσότερη εξουσία από πρωτύτερα, γεγονός που αντιτίθεται στις βασικές αρχές του Mondragon, και ειδικά στην αρχή της ισότητας (Whyte and Whyte, 1991).

Η απεργία ξεκίνησε στην ULARCO και σύντομα τη σκυτάλη πήρε και η Ulgor. Αποτέλεσμά της ήταν μια έντονη θεσμική κρίση στις δύο αυτές εταιρείες, οι οποίες παρά όλα αυτά έδειξαν να επωφελούνται από αυτήν, μαθαίνοντας από τα λάθη που την προκάλεσαν και επιδιώκοντας να μην τα επαναλάβουν στο μέλλον.

Παράρτημα 2

1. Ο συνεταιριστικός νόμος 4015/ΦΕΚ 210/Α/21.9.2011

Θεσμικό πλαίσιο για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, τις συλλογικές οργανώσεις και την επιχειρηματικότητα του αγροτικού κόσμου - Οργάνωση της εποπτείας του Κράτους: (www.fle.gr)

Άρθρο 1: Ορισμοί

α) Μητρώο είναι η συμβατική ή ηλεκτρονική βάση δεδομένων, η οποία ενημερώνεται και επικαιροποιείται σε τακτά χρονικά διαστήματα.

β) Συλλογικές Αγροτικές Οργανώσεις (ΣΑΟ) είναι:

αα) οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί (ΑΣ),

ββ) οι Ομάδες Παραγωγών (ΟΠ) και

γγ) οι Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις (ΑΕΣ).

γ) Αγροτικός Συνεταιρισμός (ΑΣ) είναι κάθε πρωτοβάθμιος αγροτικός συνεταιρισμός, ο οποίος λειτουργεί σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2810/2000 (Α' 61) και έχει ως μέλη φυσικά πρόσωπα.

δ) Ομάδα Παραγωγών (ΟΠ) είναι κάθε ένωση που συγκροτούν παραγωγοί αγροτικών προϊόντων, η οποία έχει νομική οντότητα ή αποτελεί σαφώς οριζόμενο μέρος νομικής οντότητας, όπως για παράδειγμα ΑΣ ή μέρος ΑΣ με αντικείμενο δραστηριότητας ένα συγκεκριμένο προϊόν ή μια ομάδα ομοειδών προϊόντων και ανταποκρίνεται στις σχετικές διατάξεις του εθνικού και κοινοτικού δικαίου. Η ΟΠ: αα) οργανώνει την παραγωγή συγκεκριμένων κατά περίπτωση αγροτικών προϊόντων, ιδίως του αγροδιατροφικού τομέα, ββ) αναλαμβάνει την προμήθεια εισροών και εφοδίων, γγ) παρέχει υπηρεσίες τυποποίησης, αποθήκευσης και διάθεσης αγροτικών προϊόντων.

ε) Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις (ΑΕΣ) είναι οι ανώνυμες εταιρείες (ΑΕ), οι οποίες συγκροτούνται κατά πλειοψηφία από ΑΣ και έχουν διατομεακό και διακλαδικό αντικείμενο, στο πλαίσιο του οποίου: αα) αναλαμβάνουν επιχειρηματική δραστηριότητα σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο αναφορικά με την παραγωγή, τυποποίηση, αποθήκευση, βιομηχανική επεξεργασία πρώτου και δεύτερου βαθμού και

εμπορία αγροτικών προϊόντων, ββ) αναλαμβάνουν την παραγωγή και προμήθεια εισροών και εφοδίων και γγ) συνάπτουν για τους ανωτέρω σκοπούς διεθνικές συνεργασίες και συμπράξεις με φορείς παρόμοιου σκοπού.

στ) Δημοπρατήριο είναι μια συμβατικά ή ψηφιακά οργανωμένη αγορά αγροτικών προϊόντων, στο πλαίσιο της οποίας οι παραγωγοί προσφέρουν τα προϊόντα αυτά σε ενδιαφερόμενους αγοραστές με ελεύθερα διαπραγματεύσιμες τιμές, ενώ η διαπραγμάτευση, η διαμόρφωση της τελικής τιμής ανά προϊόν, οι σχετικές πωλήσεις και οι πληρωμές λαμβάνουν χώρα εντός και διά του Δημοπρατηρίου.

ζ) "Καλάθι της Περιφέρειας" είναι το επιχειρησιακό πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης κάθε Περιφερειακής Αυτοδιοίκησης, με αντικείμενο τη χρηματοδότηση υπηρεσιών και υποδομών σχετικά με την τυποποίηση, την πιστοποίηση, την εμπορία και τις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων της Περιφέρειας.

2. Η διαμαρτυρία των κατοίκων του Βελβεντού για το σχέδιο «Καλλικράτης»

Παρακάτω παρατίθεται τμήμα του κειμένου «*Καιρός σκεπτικός*» του πρώην δημάρχου Βελβεντού Γ. Τσουκάνη που αντανακλά τη αντίθεση των κατοίκων του Βελβεντού στη συνένωση με το δήμο Σερβίων (http://neolaiavelventou.blogspot.gr/2012/03/blog-post_6699.html).

« Η μέχρι σήμερα διεκδίκηση βασίστηκε σε δράσεις όπως πορείες, διαδηλώσεις, απεργίες, κατάληψη χώρων, και γραπτά κείμενα κυρίως για τόνωση του συναισθήματος. Όπως γίνεται συνήθως σε ένα κόμμα ή σε μια συντεχνία. Που ναι μεν, στην αρχή κινητοποιούν συναισθημα, κολακεύοντάς το, αλλά σε βάθος χρόνου μας αφήνουν ανυπεράσπιστους απέναντι σε κάθε πονηρή εξουσία, που χειρίζεται εύκολα τις συναισθηματικές εξεγέρσεις. Επειδή όμως η τοπική κοινωνία δεν είναι μήτε κόμμα μήτε συντεχνία, δεν βρίσκουν χώρο να ακουστούν όλες οι φωνές της και υποχρεώνονται σε ηχηρή αποχή αρκετές σκέψεις, ιδιαίτερα χρήσιμες σε τέτοιες συνθήκες, επειδή δεν αντέχουν μεγαλοστομίες αλλά ούτε μπορούν να ανεχτούν και τις όποιες ιδιοτέλειες. Η απειλή του Καλλικράτη δεν περιορίζεται στο να διοικούμαστε από δήμαρχο και δημοτικό συμβούλιο με έδρα τα Σέρβια. Απειλεί τη συνοχή της συλλογικότητάς μας, στην οποία συνυπάρχουν όλες οι ως τώρα κατακτήσεις της κοινωνίας, μαζί και με τις σημερινές μας αγωνίες. Χωρίς αυτήν τη συνοχή, θα μας ήταν αδιάφορο, το που θα μας

πήγαινε ο Καλλικράτης - αν λεγόμαστε Βελβεντινοί, Σερβιώτες ή Καλαματιανοί. Παράδειγμα : χάρις στη συνοχή της συλλογικότητας που κληρονομήθηκε από τους προηγούμενους, κατορθώθηκε δέκα χρόνια μετά τον εμφύλιο να ξεκινήσουν οι συνεταιρισμοί. Μέγα Αγκωνάρι που πάτησε πάνω σε παλιότερα. Η κίνηση του 20ου αιώνα, των συγχωριανών. Με μόνο το συναίσθημα, θα συνεχίζονταν το κλίμα του εμφυλίου, όπως έγινε στα πιο πολλά χωριά, και θα είχαμε αντί για συνεταιρισμό μεγαλεμπόρους, κι άλλους τόσους μετανάστες. Είναι για τον ίδιο λόγο, που οι διοικούντες τον Συνεταιρισμό δεν δίσταζαν «να στήνουν στην προουσία» τον κακό παραγωγό, δηλαδή στη ράμπα του συνεταιρισμού ώστε να φαίνεται από όλους, για να διορθώσει το ιδιωτικό προϊόν του, κι ύστερα να το παραδώσει στον δημόσιο θεσμό. Υπάρχει όμως η συνοχή μας ως συλλογικότητα, ή υπερασπιζόμαστε κάτι που χάσαμε και θα θέλαμε να μην έχει χαθεί;»

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Αγγελίδης Μ. (2000), *“Χωροταξικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη”*, Αθήνα: Συμμετρία
- Castells M. (1981), *“Πόλη και κοινωνικοί αγώνες”*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Γιδαράκου Ισ. (2005), *“Η γυναικεία συνεταιριστική επιχειρηματικότητα στον αγροτικό χώρο”*, 3^η Δημερίδα Επιχειρηματικότητας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα
- Heywood A. (2002), *“Εισαγωγή στην Πολιτική”*, Αθήνα: Πόλις
- Καραμάνου Αν. (2006), *“Κοινωνικό κεφάλαιο και μετανάστευση”*, εργασία στα πλαίσια του μαθήματος “Η Μετανάστευση στην Ευρώπη”, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα
- Κατσινοπούλου Ε. (2010), *“Συνεταιρισμοί γυναικών: Θεμέλιο για την ανάπτυξη της υπαίθρου”*, *Αυγή*, 23/9/2010
- Lefebvre H. (2007), *“Δικαίωμα στην Πόλη”*, Αθήνα: Κουκίδα
- Μπριλιράκης Β. (2005α), *“Το κάλεσμα του Μοντραγκόν”*, προσωπικό άρθρο, Βόλος
- Μπριλιράκης Β. (2005β), *“Η ζωή και η σκέψη του J.M. Arizmendiarieta”*, προσωπικό άρθρο, Βόλος
- Μπριλιράκης Β. (2007), *“Συνεταιρισμοί, Δίκτυα Επιχειρήσεων και Τοπική Ανάπτυξη: Το παράδειγμα της Εμίλια Ρομάνα”*, προσωπικό άρθρο, Βόλος
- Οικονόμου Λ. (2008), *“Η κοινωνική παραγωγή του αστικού χώρου στη μεταπολεμική Αθήνα: Η περίπτωση της Βούλας”*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

- Πλατή Σ. (2009), “Κοινωνικό κεφάλαιο και περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα”, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Βόλος
- Πατσέλης Ν. (2008), “Ο ρόλος των μη κυβερνητικών οργανώσεων στην κοινωνική και την εδαφική συνοχή”, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Ávila R., Monzón Campos J.L. (2007), “*Social economy in the European Union*”, Report on CIRIEC
- Boons F. και Howard-Grenville G. (2009), “*The Social Embeddedness of Industrial Ecology*”, Cheltenham: Edward Elgar Publishing
- Bourdieu, P. (1986) “*The forms of capital*” In J. Richardson (Ed.) “*Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*” New York, Greenwood, 241-258
- Cace S., Arpinte D., Scoican N., Theotokatos H., Koumalatsou E. (2010), “*Social economy in Europe*”, Bucharest: Expert Publishing House
- Coleman, J. C. (1994) “*Foundations of Social Theory*” Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press
- Dunoyer C. (1830) “*Nouveau traité d'économie sociale*” Τόμος 1 στο Cace S., Arpinte D., Scoican N., Theotokatos H., Koumalatsou E. (2010), “*Social economy in Europe*”, Bucharest: Expert Publishing House
- Foucault M. (1980), “*Questions on geography*”, in C. Gordon, *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977* by Michel Foucault, New York: Pantheon, 1980: 63-77

- Freundlich F. (2009), “*Generational Perspective on Employee Ownership: The relationship between Age and Satisfaction with Cooperative Ownership in Mondragon*” PHD Thesis, Harvard University, Cambridge Massachusetts
- Fukuyama F. (1997), “*Social capital and the modern capitalist economy: Creating a high trust workplace*” Stern Business Magazine **4**
- Fukuyama F., (1995), “Trust-The Social Virtues and the Creation of Prosperity”, New York, The Free Press, Simon & Schuster Inc
- Granovetter M. (1985), “*Economic Action and Social Structure: The problem of embeddedness*”, American Journal of sociology, **91** (3): 481-510
- Hancock M. (2006), “*Introduction to the Emilian model*”, Center for Labor and Community Research
- Harvey D. (1982), “*Limits to capital*”, Oxford: Blackwell
- Harvey D. (1993), “*Social justice and the city*”, Oxford: Blackwell
- Jack S. και Anderson A. (2000), “*The effects of embeddedness on entrepreneurial process*”, Journal of Business Venturing, **17** (5) 467-487
- Jacobsen N. και Anderberg S. (2005), “*Understanding the evolution of industrial symbiotic network: The case of Kalundborg*” σε Boons F. και Howard-Grenvile G. (2009), “*The Social Embeddedness of Industrial Ecology*”, Cheltenham: Edward Elgar Publishing
- Johannisson B., Ramirez-Pasillas M. και Karlsson G. (2002), “*The institutional embeddedness of local inter-firm networks: a leverage for business creation*”, Entrepreneurship & Regional Development, **14** (4) 297-315

- Kasmir S. (1996), “*The Myth of Mondragon*”, New York: New York Press

- Lanki (1999), “*Solidaridad Intracooperativa e Intercooperativa*”, Mondragon

- Lefebvre H. (1974), “*The production of space*”, Cambridge, Massachusetts: Anthropos

- Logue J. (2006), “*Economics, Cooperation and Employee Ownership: The Emilia Romagna model- in more detail*” Kent: Kent State University, Ohio Employee Ownership Center

- Low S. (1999), “*Theorizing the city*”, New Brunswick NJ and London: Rutgers University Press

- Nakou P. (2011), “*The development of Cooperatives as Spatially Embedded Entrepreneurial Innovation: The case of Mondragon*”, University of Thessaly, Department of Planning and Regional Development, European Regional Development Studies Postgraduate Program, Volos

- Papageorgiou C. (2010), “*Usage and misuse of cooperatives The example of Greece*”, International Journal of Cooperative Management 5 (1), New Harmony Press

- Polanyi K (1944), “*The great transformation: The political and economic origins of our time*”, Boston: Beacon Press

- Portes, A. (1998). “*Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology*”, Annual Review of Sociology 24

- Putnam R.(2000) “*Bowling alone : the collapse and revival of American community*” New York: Simon & Schuster.

- Stamboulis and Psycharis (2007), “*Women’s cooperatives in Magnesia, Greece: taking steps in partial learning*”, Learning together for local innovation: Promoting learning

regions, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg (CEDEFOP reference)

- Restakis, J. (2005) "*The Lessons of Emilia Romagna.*" British Columbia Co-operative Association
- Uzzi B. (1996), "*The Sources and Consequences of Embeddedness for the Economic performance of Organizations: The Network Effect*" American Sociological Review **61**(4) 674-698
- Whyte F. and Whyte K. (1991), "*Making Mondragon*", New York: ILR Press
- Zamagni V. (2006), "*Italy's cooperatives: from marginality to success*" 14th International Economic History Congress, Session **72** "Cooperative Enterprises and Cooperative Networks: Successes and Failures", Helsinki διαθέσιμο στο : <http://www.helsinki.fi/iehc2006/papers2/Zamagni.pdf> [Πρόσβαση 3 Μαρτίου 2012]
- Zukin S. και Di Maggio P. (1990), "*Structures of Capital: The social organization of economy*", Cambridge: Cambridge University Press

Διαδικτυακοί τόποι

- Association Internationale de la Mutualite (2012) Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.aim-mutual.org/index.php?page=13>>[πρόσβαση 12 Δεκεμβρίου 2011]
- Basque Country's Tourism website (2012) 'Mondragon, Διαθέσιμο στο <URL: <http://tourism.euskadi.net/en/towns/arrasate-mondragon/x65-12375/en/>> [πρόσβαση 13 Μαΐου 2012]
- European Union (2012) 'Financial data', Διαθέσιμο στο: <URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database> [πρόσβαση 10 Απριλίου 2012]
- Habitat International Coalition (2011) 'Social capital' Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.hicmena.org/SocialCpitalx.htm>> [πρόσβαση 24 Νοεμβρίου 2011]

- International Cooperative Alliance (1995) ‘Statement on the cooperative identity’, Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.ica.coop/coop/principles.html>> [πρόσβαση 17 Νοεμβρίου 2011]
- International Cooperative Alliance (2011) ‘Cooperative history: The Rochdale pioneers’ Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.ica.coop/coop/history.html>> [πρόσβαση 16 Νοεμβρίου 2011]
- Management exchange network ‘Humanity at work’, Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.managementexchange.com/story/mondragon-cooperative-experience-humanity-work>>[πρόσβαση 17 Μαΐου 2012]
- Mapzones (2012), ‘Mondragon map’ Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.mapzones.com/maps/spain/basque_country/mondragon.p> [πρόσβαση 8 Μαΐου 2012]
- Mondragon (2012a) ‘Cooperative Culture’, Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.mondragon-corporation.com/ENG/Co-operativism/Co-operative-Experience/Co-operative-Culture/Inter-cooperation.aspx>> [πρόσβαση 12 Μαΐου 2012]
- Mondragon (2012b) ‘Basic Cooperative Principles’, Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.mondragon-corporation.com/mcc_dotnetnuke/Portals/0/documentos/eng/managementmodel/mgc.s wf> [πρόσβαση 15 Μαΐου 2012]
- Mondragon (2012c) ‘Cooperativism’, Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.mondragon-corporation.com/language/en-US/ENG/Frequently-asked-questions/Co-operativism.aspx>> [πρόσβαση 12 Μαΐου 2012]
- Mondragon University (2012) ‘Mondragon: Cooperative Academic Community’, Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.mondragon.edu/en/research/mcac>> [πρόσβαση 20 Μαΐου 2012]
- Rheingold H. (2007) ‘The history of cooperatives’, Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.cooperationcommons.com/cooperationcommons/blog/howard-rheingold/179-the-history-of-cooperatives>> [πρόσβαση 14 Απριλίου 2012]
- Skurnik S. (2002) “*The Role of Cooperative Entrepreneurship and Firms in Organizing Economic Activities – Past, Present and Future*” The Finnish Journal of Business Economics **1** 103-124, Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.pellervo.fi/finncoop/material/LTA1_02Skurnik.pdf> [Πρόσβαση 7 Απριλίου 2012]

- Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος (2012) Ιστορικό αρχείο, Διαθέσιμο στο: <URL: http://212.205.15.233/TWICMS/Arxeio_3/%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%95%CE%BE%CE%AD%CE%BB%CE%B9%CE%BE%CE%B7/tabid/155/Default.aspx> [πρόσβαση 5 Μαρτίου 2012]
- Αγροτικός Συνεταιρισμός Βελβεντού «Η ΔΗΜΗΤΡΑ» (2012α) ‘Εταιρικό προφίλ’, Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.dimitracoop.gr/greek/profile1Gr.htm>> [πρόσβαση 8 Απριλίου 2012]
- Αγροτικός Συνεταιρισμός Βελβεντού «Η ΔΗΜΗΤΡΑ» (2012β) ‘Προϊόντα’, Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.dimitracoop.gr/greek/productsGr.htm>> [πρόσβαση 8 Απριλίου 2012]
- ΑΣΕΠΟΠ Βελβεντού (2012b) ‘Προϊόντα’, Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.aseporv.gr/index.php?ID=products>> [πρόσβαση 4 Απριλίου 2012]
- ΑΣΕΠΟΠ Βελβεντού (2012α) ‘Ο συνεταιρισμός’, Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.aseporv.gr/index.php?ID=cooperatives>> [πρόσβαση 4 Απριλίου 2012]
- Γυναικείος Αγροτικός και Βιοτεχνικός Συνεταιρισμός Βελβεντού (2012), Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.velvento.gr/gr/o/o_sun_gunekeios.htm> [πρόσβαση 10 Απριλίου 2012]
- Δήμος Βελβεντού (2012) ‘Ο σχηματισμός του δήμου’, Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.velvento.gr/gr.htm>> [πρόσβαση 5 Απριλίου 2012]
- Εγκυκλοπαίδεια Wikipedia (2011a) ‘History of the cooperative movement’, Διαθέσιμο στο: <URL: http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_cooperative_movement> [πρόσβαση 16 Νοεμβρίου 2011]
- Εγκυκλοπαίδεια Wikipedia (2011b) ‘chiquiteo’, Διαθέσιμο στο: <URL: <http://es.wikipedia.org/wiki/Chiquiteo>> [πρόσβαση 16 Νοεμβρίου 2011]
- Περιφέρεια Εμίλια-Ρομάνια (2012), Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.regione.emilia-romagna.it/entra-in-regione>> [πρόσβαση 10 Απριλίου 2012]
- Πολιτιστικός Σύλλογος Αμπελακίων: Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Αμπελακίων (2012) ‘Ιστορική πορεία’, Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.ambelakia.gr/history_gr.php> [πρόσβαση 3 Μαρτίου 2012]
- Συνεργατική Κεντρική Τράπεζα ΛΤΔ (2012), Διαθέσιμο στο: <URL: http://coopbank.com.cy/index.php?option=com_content&view=article&id=103&Itemid=124> [πρόσβαση 3 Μαρτίου 2012]

- Τσουκάνης Γ. (2012) 'Καιρός σκεπτικός - κι ο Καλλικράτης αλλιώς', Διαθέσιμο στο:
<URL: http://neolaiavelventou.blogspot.gr/2012/03/blog-post_6699.html> [πρόσβαση
13 Ιουνίου 2012]
- Φορολογική Λογιστική Ενημέρωση (2012) 'Νόμος 4015/2011', Διαθέσιμο στο:
<URL: <http://www.fle.gr/forj/index.php/nomoi-pd/175---2011/7592--401511->>
[πρόσβαση 13 Ιουνίου 2012]